

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ**

*✓ Діяльність міжнародних організацій
в збереженні культурної спадщини
при надзвичайних ситуаціях*

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

*✓ Новації перерахунку пенсій для військових
та держслужбовців*

- **РУБРИКА ПИТАННЯ – ВІДПОВІДЬ**

*✓ Щодо подачі заяв до Реєстру збитків
для України*

№ 15-16 (301-302) СЕРПЕНЬ 2025

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 15-16 (301-302) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
про державну політику у сфері нацпам'яті:
що він передбачає 3
Президент України підписав Закон України
про цифрову інфраструктуру: громади
отримали додатковий час 3
Президент України підписав Закон України,
що пришвидшує розвиток мобільних мереж 4
В. Зеленський підписав Закон України про
заборону примусового стягнення боргів
з бізнесу, чиє майно на ТОТ або у зоні
бойових дій 4
Президент України підписав Закон України
щодо збільшення відпусток для військових до
30 днів 5

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.

Діяльність міжнародних організацій
(ICA, ICOM, IFLA, ICOMOS) у збереженні
культурної спадщини при надзвичайних
ситуаціях: зарубіжний та український
досвід 6

Кривецький О.

Новації перерахунку пенсій для військових
та держслужбовців 13

РУБРИКА ПИТАННЯ – ВІДПОВІДЬ 15

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА 18

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України про державну політику у сфері нацпам'яті: що він передбачає

Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу».

Про це повідомили у Верховній Раді України.

Закон вводить у правове поле терміни: «національна пам'ять», «історична антиукраїнська пропаганда», «злочини проти українського народу» та «місце пам'яті українського народу» тощо.

Також закріплюється визначення терміну «рашизм» – новий різновид тоталітарної ідеології та практик, які лежать в основі режиму, сформованого в державі-агресорці та ґрунтуються на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму (нацизму).

Документ передбачає ухвалення урядом Державної стратегії збереження національної пам'яті, інтеграцію цієї політики в освіту,

культуру, роботу музеїв та органів влади. Крім того, окреслює основні принципи, завдання та напрями державної політики у цій сфері.

Захист пам'яті, української мови та культурної спадщини закріплено як складову національної безпеки.

Документ також визначає правовий статус Українського інституту національної пам'яті як центрального органу виконавчої влади.

Окремим Положенням визнано державними нагородами України відзнаки, запроваджені УНР та УГВР, які вручали борцям за незалежність у ХХ ст.

Закон також передбачає очищення публічного простору від символів російської та радянської імперської політики та визначає механізми, які не дозволять місцевим органам влади саботувати цей процес (*Українська правда. Життя* (<https://life.pravda.com.ua/society/prezident-pidpisav-zakon-pro-derzhavnu-politiku-nacionalnoji-pam-yati-310036/>). – 2025. – 29.08).

Президент України підписав Закон України про цифрову інфраструктуру: громади отримали додатковий час

Президент України підписав законопроект № 9549 щодо використання земельних ділянок для розвитку цифрової інфраструктури. Водночас до нього внесено правку, яка переносить обов'язкову вимогу щодо впровадження Планів просторового розвитку громадами до 1 січня 2028 р. Про це повідомила голова парламентського Комітету з питань організації державної влади О. Шуляк.

«Простими словами: дедлай н по підготовці громадами Планів просторового розвитку на офіційному рівні – 1.01.2028», – наголосила О. Шуляк.

Прифронтіві громади – окремий підхід.

У Верховній Раді України продовжують роботу над законопроектом № 13437, який

передбачає відтермінування для прифронтових територіальних громад. Для них строк розробки ППР пропонується рахувати не з дати підписання Закону, а від завершення воєнного стану плюс три роки.

Таке рішення було підтримане під час конгресових слухань Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України. У заході взяли участь понад 1700 представників органів влади, депутатів, міністерств та експертів.

Час для якісної підготовки.

Відтермінування дозволить без поспіху опрацювати тисячі правок до законопроекту № 13437.

«Спроможність громади, перш за все, розпочинається з якісного планування.

Повноцінно жити, відновлюватися з містобудівною документацією, яка розроблялася ще в 1968 чи в 1976 році, неможливо. Як і неможливо жити без якісної стратегії, адже це реальна перешкода для можливостей, які б могли використовувати як місцеві мешканці, так і бізнес», – зазначила голова Комітету.

Комітет готовий допомагати громадам.

О. Шуляк запевнила, що профільний Комітет Верховної Ради України готовий підтримувати громади у підготовці просторових планів і формуванні стратегії розвитку.

Як писала «Судово-юридична газета», Верховна Рада України 25 березня прийняла доопрацьований після вето Президента України Закон України № 9549 щодо особливості примусового відчуження земельних ділянок, іншого нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності в умовах воєнного стану для розміщення об'єктів оборонно-промислового комплексу та об'єктів інфраструктури (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/ukraine/337787-zelenskiy-podpisal-zakon-o-tsifrovoy-infrastrukture-obschiny-poluchili-dopolnitelnoe-vremya>). – 2025. – 5.08).

Президент України підписав Закон України, що пришвидшує розвиток мобільних мереж

Президент України підписав Закон України № 4321, який спрощує умови для розвитку мобільного зв'язку на всій території країни. Документ передбачає дерегуляцію у сфері телекомунікацій.

Про це повідомив перший віцепрем'єр-міністр – міністр цифрової трансформації М. Федоров.

«Ми продовжуємо рухатись до амбітної мети – забезпечити 98 % населення якісним мобільним зв'язком до 2030 року. Закон № 4321 – важливий крок для її досягнення», – заявив М. Федоров.

За його словами, документ передбачає дерегуляцію у сфері телекомунікацій:

- скорочення строків отримання ділянок для будівництва базових станцій із 6 до 3 місяців;
- законодавче закріплення використання пересувних базових станцій без ризику демонтажу, зокрема для деокупованих територій.

М. Федоров додав, що після набуття чинності Закону зв'язок швидше з'являтиметься у селах, на деокупованих територіях та вздовж автомобільних доріг (*LB.ua* (https://lb.ua/tech/2025/08/05/689970_prezident_pidpisav_zakon_shcho.html). – 2025. – 5.08).

В. Зеленський підписав Закон України про заборону примусового стягнення боргів з бізнесу, чиє майно на ТОТ або у зоні бойових дій

8 серпня, Президент України В. Зеленський підписав Закон України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану.

Відповідний документ опублікований на сайті Верховної Ради України.

Мета Закону – захист інтересів підприємців та аграріїв, які через повномасштабне вторгнення РФ втратили можливість вести господарську діяльність та не можуть вчасно

виконувати свої зобов'язання перед банками-кредиторами та лізингодавцями.

Зокрема, він передбачає звільнення окремих категорій позичальників від обов'язку сплати за кредитами чи позиками на час дії воєнного стану та протягом року після його завершення.

Документ стосується підприємців, які взяли кредити до початку повномасштабного вторгнення РФ, але наразі не можуть вести господарську діяльність через те, що їхнє

майно, яке було предметом кредиту або лізингу, знаходиться на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій.

«Це позбавляє їх можливості вести свою господарську діяльність, та, відповідно, виконувати свої зобов'язання перед банками-кредиторами за раніше залученими кредитами та лізингодавцями за договорами фінансового лізингу. Для таких підприємств, відновлення виробництва можливо лише після завершення

бойових дій та окупації. Спроби ж стягнути з них заборгованість вже зараз ведуть лише до їх остаточного банкрутства та припинення ними підприємницької діяльності», – йдеться у Пояснювальній записці до документа (*Суспільне Новини* (<https://suspilne.media/1086353-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-zaboronu-primusovogo-stagnenna-borgiv-z-biznesu-cie-majno-na-tot-abo-u-zoni-bojovih-dij/>). – 2025. – 8.08).

Президент України підписав Закон України щодо збільшення відпусток для військових до 30 днів

Президент України В. Зеленський підписав Закон України, який збільшує відпустки військовим з 15 до 30 днів на рік. Закон набуде чинності за місяць.

Про це повідомив заступник голови Офісу Президента України П. Паліса.

За словами П. Паліси, ще 15 днів можуть надати залежно від можливостей у підрозділі.

«Учасники бойових дій тепер матимуть можливість отримати додаткові 14 днів відпустки, що були неактивними під час воєнного стану», – зауважив П. Паліса.

Військовослужбовці, які служать за контрактом «18–24 роки» і не мають вищої освіти, але у процесі навчання, тепер можуть отримати відпустку на складання іспитів.

Відпустки для військовослужбовців ЗСУ під час воєнного стану.

Щорічна основна:

- До 30 календарних днів на рік.
- Обов'язково: одна безперервна частина – не менше 15 днів.
- Одночасно у відпустці – не більше 30 % особового складу.

За сімейними обставинами:

- До 10 днів.

– Не враховується час на дорогу – до 2 діб в один кінець.

Для жінок, яку служать у війську:

- Із 30-го тижня вагітності – відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами.
- По догляду за дитиною – до 3 років, або до 6 років за медичним висновком.
- Якщо обидва батьки – військові, бере один за спільним рішенням.

Для лікування:

- Після хвороби – до 30 днів.
- Після поранення, травми, контузії – 30, 45 або 60 днів.
- За потреби ВЛК може продовжити ще на 30–60 днів.

За знищену техніку:

- До 15 днів на рік.
- Може додаватися до щорічної відпустки.
- Не враховується час на дорогу – до 2 діб в один кінець.
- Обмеження – не більше 30 % особового складу одночасно у відпустці (*Суспільне Новини* (<https://suspilne.media/1096280-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-zbilsenna-vidpustok-dla-vijskovich-do-30-dniv/>). – 2025. – 21.08).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Діяльність міжнародних організацій (ICA, ICOM, IFLA, ICOMOS) у збереженні культурної спадщини при надзвичайних ситуаціях: зарубіжний та український досвід

Актуальність дослідження діяльності міжнародних організацій (ICA, ICOM, IFLA, ICOMOS) у сфері збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій зумовлена зростаючою загрозою для культурних цінностей внаслідок глобальних змін, що зараз відбуваються. Збільшення частоти та масштабів військових конфліктів, природних катаклізмів та техногенних катастроф посилює потребу у міжнародній співпраці та обміні досвідом. Крім того, культурна спадщина набуває все більшого значення як елемент національної ідентичності та об'єднуючий фактор у глобалізованому світі. Специфіка українського контексту, зокрема масштабні руйнування культурних пам'яток внаслідок російської військової агресії, висуває на перший план питання збереження культурної спадщини та необхідність залучення міжнародної допомоги. Таким чином, дослідження діяльності міжнародних організацій у цій сфері є важливим для розробки ефективних стратегій захисту культурних цінностей. З іншого боку, Україна, як країна, що неодноразово стикалась з різними видами знищення та посягань на свою культурну спадщину, має значний досвід у цій сфері, який може бути корисним для інших країн та міжнародних організацій.

Збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій набуває особливого значення в сучасному світі, де зростає інтенсивність і частота таких подій як: природні катастрофи, збройні конфлікти, екологічні катаклізми та інші виклики, що загрожують культурним цінностям. Міжнародні організації, зокрема Міжнародна рада архівів (ICA), Міжнародна рада музеїв (ICOM), Міжнародна рада з охорони пам'яток та визначних місць (ICOMOS) і Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ (IFLA), відіграють ключову роль у створенні глобальної стратегії збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій.

Ці міжнародні організації, як буде розглянуто нижче, використовують різноманітні методи допомоги та поширення інформації про надання своєї допомоги як перед, так і після виникнення надзвичайних ситуацій. Їх діяльність спрямована, переважно, на координацію міжнародного співробітництва, розробку нормативно-правових документів, а також впровадження методик і стандартів, які можуть бути адаптовані до локальних умов

у різних країнах світу, зокрема і в Україні. Здебільшого інформація про їх діяльність доступна на їх вебсайтах.

Неодноразово ICA, ICOM, ICOMOS та IFLA виступали з офіційними заявами щодо руйнування чи знищення культурної спадщини під час надзвичайних подій насамперед під час збройних конфліктів та політичної нестабільності. До прикладу, у Декларації про захист архівів, бібліотек, музеїв і пам'яток під час збройних конфліктів і політичної нестабільності (далі – Декларація) від 30 травня 2024 р., прийнятій з нагоди 70-річчя Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р., ICA, ICOM, ICOMOS та IFLA висловили свою глибоку стурбованість та зазначили: «Ми ненавидимо загибель людей і підтверджуємо пріоритет захисту всіх людей. Ми також засуджуємо напади та знищення музеїв, архівів, бібліотек і пам'яток, оскільки вони є важливою та унікальною частиною культури народів, які постраждали від конфлікту. ICA, ICOM, ICOMOS та IFLA закликають усі сторони, залучені в конфлікт, поважати та захищати

всі бібліотеки, архіви, музеї та пам'ятки»¹. У Декларації наголошується, що безперервне міжнародне та міжсекторальне співробітництво має важливе значення для ефективного захисту культурної спадщини, адже культура є важливим елементом для відновлення та сприяння миру.

Для покращення міжнародного реагування на загрози та надзвичайні ситуації також було створено «Блакитний щит» шляхом об'єднання цих чотирьох ключових міжнародних організацій (ICA, ICOM, ICOMOS та IFLA). Зауважимо, що всі ініціативи ICA, ICOM, ICOMOS та IFLA зосереджені на співпрацю між ключовими міжнародними організаціями і національними організаціями-учасниками для посилення спроможності культурних установ ефективно реагувати на катастрофи, гарантуючи документування, охорону та відновлення культурної спадщини.

Зокрема, IFLA відіграючи провідну роль у глобальних зусиллях зі збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій, активно пропагує комплексний підхід, що передбачає попередньо запобігання, контроль та відновлення після надзвичайних ситуацій, залучення громадськості та інституцій, а також впровадження інноваційних технологій для захисту культурних цінностей.

Одним із значущих досягнень IFLA в цій сфері є створення у 2015 р. Реєстру ризиків для документальної спадщини: «Ця ініціатива має на меті підвищити обізнаність про збереження, консервацію та захист документальної спадщини (у будь-якому форматі) по всьому світі. Подібні реєстри існують для музеїв (від ICOM: The Red List, що класифікує категорії археологічних об'єктів або творів мистецтва, які перебувають під загрозою) і пам'яток (від ICOMOS: з метою ідентифікації пам'ятних місць, пам'ятників і об'єктів, яким загрожує

небезпека). Установи, організації та окремі особи, які володіють унікальними колекціями документальної спадщини, заохочуються реєструвати свої колекції в Реєстрі ризиків. Через Реєстр ризиків IFLA збирає дані, щоб мати змогу надати адекватну підтримку в надзвичайних ситуаціях, таким чином збільшуючи ймовірність збереження унікальної документальної спадщини. Інформація, така як контакти та геопросторові дані, є строго доступною лише через штаб-квартиру IFLA у разі потреби передається ЮНЕСКО та організаційним партнерам Міжнародного комітету Блакитного Щита»².

У цьому контексті, доречним буде згадати і про «Принципи взаємодії ІФЛА» (IFLA Principles of Engagement). Цей документ сприяє зміцненню міжнародного співробітництва у цій сфері та містить рекомендації для федерації і її учасників щодо їх активної участі у збереженні культурної спадщини³.

До речі, за активної участі країни-учасниці IFLA, Австралійської бібліотечно-інформаційної асоціації (ALIA) спільно з Blue Shield Australia, у 2019 р., випустили 2-е видання «Посібник, шаблонів і сценаріїв ALIA щодо управління катастрофами для бібліотек» (детальніше див. на вебсайті Blue Shield Australia. URL: <https://blueshieldaustralia.org.au/>). А наприкінці 2020 р. Державна бібліотека Південної Австралії провела симпозіум «Готовність до стихійних лих і наша культурна спадщина та колекції» з метою подальшого підвищення рівня готовності до надзвичайних ситуацій.

Активно IFLA працює і в наданні гуманітарної допомоги. Наприклад, після початку війни в Сирії IFLA організувала гуманітарну допомогу

¹ Declaration on the protection of archives, libraries, museums and heritage places during armed conflicts and political instability. URL: <https://icom.museum/en/news/declaration-on-the-protection-of-archives-libraries-museums-and-heritage-places-during-armed-conflicts-and-political-instability/>

² Posch, C. (2020). Emergency Preparedness in Libraries. Berliner Handreichungen zur Bibliotheks- und Informationswissenschaft. 446 p. [in English]. DOI: <https://doi.org/10.18452/21051>

³ IFLA Principles of Engagement in library-related activities of disaster risk reduction and in times of conflict, crisis or natural disaster / International Federation of Library Associations and Institutions. Update date: 22.05.2012. URL: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2546>

сирійським бібліотекам, забезпечивши їх необхідним обладнанням, матеріалами та навчанням персоналу. Інший приклад, це миттєва реакція на руйнівний землетрус у Гаїті 2010 р.: «Через кілька днів після землетрусу Blue Shield створив онлайн-платформу із запрошенням волонтерів з усього світу щодо підтримки заходів, необхідних для відновлення бібліотек, архівів, музеїв, пам'ятників і місць. IFLA та ICA спланували, профінансували та направили представників для участі в місії для інформування про створення центру порятунку пошкодженої культурної спадщини, включаючи пошкоджені документи... Цей рятувальний центр також проводив семінари зі збереження для співробітників Національної бібліотеки Гаїті (NBH) та архіву Міністерства закордонних справ Гаїті (MEA)»⁴.

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ не залишилася осторонь і українських проблем, спіткавши українські бібліотеки після військової агресії РФ.

IFLA надає значну підтримку українським бібліотекам у процесі збереження та захисту рідкісних книжок, архівів та інших бібліотечних ресурсів, що зазнали ризику через військові дії. Також IFLA реалізувала низку ініціатив, спрямованих на цифровізацію бібліотечних фондів, які пропонують унікальні захисні матеріали від знищення та забезпечують їх доступність для майбутніх поколінь.

У тому числі, під час російського вторгнення в Україну IFLA засудила руйнування культурних установ і закликала до захисту бібліотек та архівів. Зокрема, у заяві ІФЛА щодо України, від 1 березня 2022 р., говориться, що «у поєднанні з протестом міжнародної бібліотечної спільноти IFLA терміново закликає бібліотеки в усьому світі мобілізуватись на користь поширення точної інформації про конфлікт як засобу підтримки демократії та свободи вираження поглядів. IFLA також просить бібліотеки підтримувати будь-яких українських біженців у співпраці

з урядовими та неурядовими організаціями. Ми повинні бути готові знаходити практичні рішення і бути готовими надавати українцям допомогу та підтримку за потреби»⁵.

У цьому контексті слід додати, що з моменту початку військових дій в Україні Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ активно долучилася до міжнародних зусиль із захисту культурної спадщини: «... IFLA співпрацює з Blue Shield International та ЮНЕСКО над планами та діями щодо захисту документальної спадщини та бібліотечних колекцій. Це було скоординовано з іншими організаціями-засновниками Blue Shield, ICOM, ICA та ICOMOS, а також з Українською бібліотечною асоціацією. Було створено спеціальну групу ІФЛА, яка залучає експертів із ряду комітетів ІФЛА для роботи над практичними завданнями, які використовують сильні сторони ІФЛА та, спілкуючись із зацікавленими сторонами на місцях, які можуть підтримати наших колег в Україні»⁶.

Міжнародна рада з архівів виступила із заявою, у якій висловила глибоку стурбованість у зв'язку з військовою агресією РФ. У документі підкреслюється важливість захисту культурної спадщини в Україні і закликається до міжнародної підтримки⁷.

У тому числі, ICA здійснює важливу роль у підтримці архівної системи України, сприяючи збереженню важливих документальних ресурсів, які є частиною національної культурної спадщини.

Одним з найвідоміших проєктів ICA є розробка детального посібника, спеціально адаптованого для українських архівістів, які працюють в умовах війни. Цей посібник – «Практичний посібник із екстреної оцифровки паперової архівної спадщини» (URL: [https://](https://www.ica.commission.org/2022/03/02/ica-statement-on-the-russian-ukrainian-crisis/)

⁵ IFLA Statement on Ukraine. 01 March 2022. URL: <https://www.ifla.org/news/ifla-statement-on-ukraine/>

⁶ IFLA response to the situation in Ukraine. 21 March 2022. URL: <https://www.ifla.org/news/ifla-response-to-the-situation-in-ukraine/>

⁷ ICA Statement on the Russian-Ukrainian crisis. URL: <https://www.icacommission.org/2022/03/02/ica-statement-on-the-russian-ukrainian-crisis/>

⁴ 25 Years of Cooperation for Cultural Property Protection. URL: <https://blogs.ifla.org/lpa/2021/06/04/25-years-of-cooperation-for-cultural-property-protection/>

www.ica.org/app/uploads/2024/07/ICA-Digitization-Manual-Ukrainian-1_compressed.pdf) містить рекомендації щодо швидкого та ефективного оцифрування архівних матеріалів для їх збереження, таким чином, стимулюючи практичне застосування нових підходів в архівній справі, що насамперед підтверджується позитивними відгуками архівів-партнерів: «Відгуки з архівів партнерів були виключно позитивними. Миколаївський архів уже розпочав процес оцифровки з використанням нового обладнання, а Херсонський архів розпочав оцифрування своїх фондів та впровадження рекомендацій посібника в районних та місцевих архівах. Аудіовізуальний архів використав інструкцію для планування процесу евакуації, а Чернігівський архів має намір встановити свою робочу станцію з новим обладнанням»⁸.

У рамках проєкту підтримки українських архівів, окрім посібника, серед ключових досягнень слід згадати – закупівлю необхідного обладнання та аксесуарів; запуск пілотних проєктів оцифрування; організація, на початку 2024 р., двох онлайн-семінарів з управління ризиками, процедур готовності до надзвичайних ситуацій та першої допомоги для архівів. Усе це разом заклало міцну основу для майбутніх зусиль з оцифрування широкого кола архівних колекцій.

Загалом, ICA як і IFLA досить часто ініціюють та координують міжнародні програми допомоги країнам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій, спрямованих на збереження культурної спадщини, проте, вони не єдині організації, які беруть участь у збереженні культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій.

У цьому контексті важливо відмітити роль Міжнародної ради з охорони пам'яток та визначних місць у збереженні історичних пам'ятників та культурних об'єктів при надзвичайних ситуаціях.

⁸ ICA and ALIPH Complete Digitization Manual to Support Ukrainian Archives. URL: <https://www.ica.org/ica-and-aliph-complete-digitization-manual-to-support-ukrainian-archives/>

З огляду на наявні дані, основна діяльність ICOMOS з цього питання, відповідно, полягає:

- у розробці міжнародних стандартів та рекомендацій щодо збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій. Ці документи слугують орієнтиром для держав, міжнародних організацій та фахівців у галузі охорони культурної спадщини. (Для більш детальної інформації про документи ICOMOS рекомендуємо звернутися до офіційного вебсайту організації (URL: <https://www.icomos.org/en>));

- у наданні експертної допомоги (експерти ICOMOS допомагають у розробці планів відновлення, оцінці пошкоджень та розробці стратегій довгострокового збереження культурної спадщини);

- у співпраці з міжнародними організаціями та ін.

В Україні, особливо на тлі російської агресії, ICOMOS активно підтримує Україну у цей складний період, надаючи експертну допомогу та сприяючи міжнародному співробітництву. Зокрема, у заяві від 24 лютого 2022 р. «Заява ICOMOS щодо України», де мовиться про надзвичайну крихкість культурної спадщини під час збройного конфлікту, а також окрема увага звертається на зобов'язання всіх зацікавлених сторін, піклуватися про захист культурної спадщини, які вони взяли на себе згідно з: «... Гаазька конвенція 1954 року та два протоколи до неї, Конвенція про всесвітню спадщину 1972 року та Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 року – та їхній абсолютний обов'язок робити все у їхній силі зберегти всю спадщину, у всіх її компонентах і шарах, від пошкодження»⁹.

Як зазначається нижче в заяві, «ICOMOS доступний своїм колегам та українській владі для будь-якої підтримки чи поради, які можуть бути надані щодо охорони культурної спадщини або заходів щодо готовності до ризиків».

У цьому контексті варто зазначити, що Український національний комітет ICOMOS

⁹ ICOMOS Statement on Ukraine. Paris, 24 February 2022. URL: <https://www.icomos-ukraine.org/recent-news-en/icomos-statement-on-ukraine>

останнім часом демонструє помітне посилення міжнародних зв'язків, особливо з Польським національним комітетом ICOMOS. Це свідчить про прагнення до обміну досвідом, залучення міжнародної підтримки та розширення впливу. Також Український національний комітет ICOMOS «...організовує міжнародні наукові конференції, семінари, круглі столи, опрацьовує матеріали щодо внесення українських пам'яток культурної спадщини до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, піклується про збереження таких пам'яток. Члени комітету рецензують (див. Рецензія) проекти консервації, реставрації, пристосування пам'яток архітектури, беруть участь у опрацюванні нормативних і методичних документів сфери охорони культурної спадщини»¹⁰.

До того ж, зважаючи на те що українська культурна спадщина є ще і скарбницею світової цивілізації, Український національний комітет ICOMOS звернувся до міжнародної спільноти з проханням «... об'єднати всі зусилля для захисту культурної спадщини України, беручи до уваги, що пошкодження цієї спадщини вплине на гуманістичний дух людства та його культурне розмаїття»¹¹.

Однак у своєму зверненні до Міжнародної ради з питань пам'яток і визначальних місць Український національний комітет ICOMOS закликав, об'єднати всі зусилля «...для захисту культурної спадщини України та підготовки відповідної резолюції»¹².

¹⁰ Вечерський В. В. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS). Велика українська енциклопедія. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS). URL: <https://vue.gov.ua/>

¹¹ STATEMENT regarding potential threats to World Heritage sites on the territory of Ukraine during the armed aggression of the russian federation. URL: <https://www.icomos-ukraine.org/recent-news-en/statement-regarding-potential-threats-to-world-heritage-sites-on-the-territory-of-ukraine-during-the-armed-aggression-of-the-russian-federation>

¹² STATEMENT on the destruction of the cultural heritage of Ukraine during the armed aggression of the russian federation. URL: <https://www.icomos-ukraine.org/recent-news-en/fj25oimtr4m0kpk803k282dwxg18>

Важливим кроком ICOMOS у напрямі захисту культурної спадщини є проведення консультацій, навчань, семінарів тощо.

До прикладу, у липні 2024 р. Національний науковий комітет ICOMOS Туреччини з питань готовності до ризиків (ICOMOS ICORP Türkiye) провів семінар «Управління ризиками стихійних лих у культурній спадщині: готовність до надзвичайних ситуацій та реагування для ефективного відновлення». «Семінар був спрямований на покращення методів готовності до стихійних лих, посилення співпраці та покращення стратегій реагування на майбутні стихійні лиха», – ідеться в повідомленні на вебсайті ICOMOS¹³.

Усе це говорить про те, що діяльність ICOMOS відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій. Зарубіжний та український досвід свідчить про ефективність міжнародного співробітництва у цій галузі. І як бачимо, для успішного вирішення цієї проблеми необхідні спільні зусилля держав, міжнародних організацій, громадянського суспільства та фахівців у галузі охорони культурної спадщини.

У тому числі і Міжнародна рада музеїв, разом із своїми міжнародними комітетами, яких налічується більше 100, розробляє стандарти та інструменти для музейної сфери, такі як Кодекс етики для музеїв, стандартизовану процедуру опису та документування колекцій Object-ID, «Червоні списки» тощо.

У співпраці з українськими фахівцями, ICOM створив Екстрений Червоний список культурної спадщини України, яка перебуває під загрозою. У листопаді 2022 р. було опубліковано «Невідкладний червоний список культурної спадщини України під загрозою» від ICOM: «... цей список містить типи українських культурних об'єктів, які

¹³ ICORP Türkiye's Workshop on Disaster Risk Management Following the February 2023 Earthquake. URL: <https://www.icomos.org/en/89-english-categories/home/141539-icomos-icorp-turkiye-s-activity-in-earthquake-area-disaster-risk-management-on-cultural-heritage-emergency-preparedness-and-response-for-effective-recovery>

охоплюють археологію, книги та рукописи, нумізматику, народне, релігійне, прикладне та образотворче мистецтво, що перебувають під загрозою крадіжок або незаконного обігу» (Campfens et al. 2023)¹⁴.

ICOM виступив із засуджуючою заявою щодо військового вторгнення РФ на територію України, що відповідно становить загрозу культурній спадщині. У заяві сказано: «Міжнародна рада музеїв (ICOM) рішуче засуджує це порушення територіальної цілісності та суверенітету України. ICOM особливо стурбований ризиками, з якими стикаються музейні професіонали, а також загрозами культурній спадщині через цей збройний конфлікт. ICOM очікує, що обидві країни, як держави-учасниці Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року та Першого протоколу до неї, дотримуватимуться своїх міжнародних правових зобов'язань щодо захисту спадщини»¹⁵.

Тому в цій заяві ICOM рекомендував усім своїм членам згадати про свої зобов'язання відповідно до Кодексу етики ICOM для музеїв, щодо збереження, підтримки і популяризації спадщини та забезпечення захисту своїх музеїв і колекцій від усіх різновидів ризику та обіцяє надавати підтримку у збереженні культурної спадщини України.

Неодноразово ICOM наголошував і на: «... важливості оперативного документування в надзвичайних ситуаціях, виступаючи за швидкі методичні підходи до збереження культурної спадщини»¹⁶.

¹⁴ Campfens, E., Jakubowski, A., Hausler, K., Selter, E. (2023). Research for CULT Committee – Protecting cultural heritage from armed conflicts in Ukraine and beyond. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels. URL: https://www.researchgate.net/publication/370124544_Protecting_cultural_heritage_from_armed_conflicts_in_Ukraine_and_beyond_Policy_Department_for_Structural_and_Cohesion_Policies_Directorate-General_for_Internal_Policies_PE

¹⁵ Statement concerning the Russian invasion into Ukraine ICOM. February 24, 2022. URL: <https://icom.museum/en/news/statement-russia-invasion-into-ukraine/>

Також серед успішних ініціатив ICOM варто назвати міжнародні та регіональні конференції та семінари, присвячені проблемам збереження культурної спадщини в надзвичайних умовах, що дає змогу, зокрема, українським фахівцям обмінюватися досвідом з колегами з інших країн; програми спеціальних грантів, які мають за мету збереження культурної спадщини України через підтримку музеїв, оцифрування їхніх колекцій та підвищення кваліфікації музейного персоналу тощо.

Понад діяльність секретаріату ICOM, багато національних комітетів ICOM активно підтримують українські музеї різними способами, зокрема шляхом розподілу пожертвуваних матеріалів для термінової евакуації музейних колекцій (Campfens et al. 2023).

У цьому контексті важливо згадати і про діяльність Комітету ICOM з управління ризиками стихійних лих (DRMC). Серед завдань цього Комітету – об'єднувати музейних фахівців з різних куточків світу, пов'язаних з музейною діяльністю, і готових надавати консультації та допомогу міжнародним колегам і їхнім установам, які цього потребуватимуть. «DRMC є постійним комітетом ICOM, який займається реагуванням на надзвичайні ситуації після великих природних і антропогенних катастроф, а також під час і після військових конфліктів. ...DRMC діє лише на запит музейних фахівців або установ і коли ситуація перевищує національні можливості для реагування. Його роль полягає у підтримці зв'язку з міжнародним співтовариством (місцевими та міжнародними установами) для обміну інформацією та співпраці для покращення управління ризиками»¹⁷.

¹⁶ A., Almagro, Vidal., A., Tandon., Rand, Eppich. (2015). First aid to Cultural Heritage. Training initiatives on rapid documentation. ISPRS – International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 13–19. DOI: 10.5194/ISPRSARCHIVES-XL-5-W7-13-2015

¹⁷ Emergency Preparedness and Response internationalcouncilof museums. URL: <https://icom.museum/en/heritage-protection/emergency-preparedness-and-response/>

У разі потреби, з Комітетом з управління ризиками катастроф (DRMC) можна зв'язатися через електронну адресу: drmc@icom.museum або його сторінку на фейсбук.

Загалом, міжнародна підтримка для відновлення об'єктів культурної спадщини ICOM є активною та продуктивною. Серед досягнень слід згадати і велику кількість опублікованих рекомендацій, планів тощо, які передусім базуються на досвіді країн, які пережили надзвичайні ситуації. Приміром, «у 2021 році Міжнародний комітет з охорони природи ICOM (ICOM CC) опублікував Рекомендації щодо відновлення культурної спадщини для об'єктів, пошкоджених водою. Ці рекомендації базуються на досвіді повеней у Центральній Європі, Китаї та Індії та призначені для музейних фахівців у всьому світі»¹⁸.

Таким чином, наведений аналіз праці міжнародної організації ICA у сфері захисту культурних цінностей демонструє важливість її діяльності та партнерства для збереження культурної спадщини, адже завдяки спільним зусиллям вдається досягти значних результатів.

Однак, незважаючи на досягнуті успіхи міжнародних організацій, таких як ICA, ICOM, ICOMOS та IFLA, у сфері збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій, залишається чимало викликів, які потребують подальшого вирішення, це: швидкість реагування; доступність до об'єктів культурної спадщини (особливо в зонах військового конфлікту або природних катаклізмів доступ до пам'яток може бути обмежений або небезпечним); недостатнє фінансування (незважаючи на міжнародну підтримку, фінансування заходів зі збереження культурної спадщини, особливо в Україні, залишається недостатнім); потреба у посиленні законодавчої бази (хоча існують міжнародні конвенції щодо захисту культурної спадщини, їхнє застосування на практиці може бути складним через різні національні

законодавства); посилення ролі громадянського суспільства (важливо залучати громадські організації та волонтерів до участі у заходах зі збереження культурної спадщини) тощо.

Висновки. Запропонованим дослідженням показано, що діяльність провідних міжнародних організацій – ICA, ICOM, ICOMOS, IFLA – демонструє високий рівень ефективності та доцільності міжнародної підтримки в галузі збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій. Зарубіжний досвід показує, що спільні зусилля та міжнародна співпраця є ефективними інструментами для збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій. В умовах військових загроз, як це актуально для України, така співпраця забезпечує не лише матеріально-технічну та методичну підтримку для українських установ культури, а й підтримку обміну досвідом. Завдяки підтримці ICA, українські архіви підтримують ресурси для цифровізації важливих документів, що є ключовим інструментом для захисту історичних фондів від знищення. Участь ICOM в охороні музейних колекцій дає змогу мінімізувати ризики втрати унікальних експонатів та мобілізує світову спільноту для підтримки українських музеїв. Співпраця з IFLA сприяє збереженню книжкових і бібліотечних фондів, полегшуючи доступ до міжнародних баз даних та забезпечуючи ресурси бібліотеки для відновлення колекції. ICOMOS відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини України, надаючи експертну оцінку щодо стану пам'яток та розробляючи стратегії їх захисту. Завдяки їхній роботі, ми можемо мінімізувати наслідки військових дій для історичних центрів міст і забезпечити збереження національної пам'яті для майбутніх поколінь.

Ця взаємодія дає можливість не лише захистити культурні цінності, а й інтегрувати Україну в глобальний культурний простір.

¹⁸ ICOM's National Committees swift response to floods occurring across the world. October 31, 2024. URL: <https://icom.museum/en/news/icom-national-committees-swift-response-to-floods-occurring-across-the-world/>

О. Кривецький, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Новації перерахунку пенсій для військових та держслужбовців

Міністерством соціальної політики України оприлюднено новий законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження мінімальної пенсійної виплати після проведення відрахування з пенсії, індексації пенсій окремим категоріям осіб та уточнення способу внесення змін до деяких законів України» (URL: <https://surl.li/vzvacc>), що передбачає гарантію виплати пенсії не нижче за прожитковий мінімум навіть після відрахувань, індексацію пенсій держслужбовцям та вдосконалення перерахунків для військових пенсіонерів. Метою його прийняття є визначення розміру пенсії до виплати після проведення відрахування з неї, встановлення правил перерахунку пенсій певним категоріям пенсіонерів, удосконалення норм законодавства з питань пенсійного забезпечення та з деяких інших питань.

Законопроектом також пропонується визначити умови звернення щодо накладання стягнення на пенсію боржника, якщо розмір пенсії до виплати є вищим від встановленого законом розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, а також встановити, що пенсії, призначені держслужбовцям відповідно до ст. 37 Закону України № 3723 «Про державну службу», щороку з 1 березня перераховуватимуться з урахуванням зростання грошових доходів населення в Україні та зростання споживчих цін на коефіцієнт збільшення, що визначається відповідно до ч. 2 ст. 42 Закону України № 1058 «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Крім того, документом запропоновано переглянути механізм проведення перерахунків пенсій, зробивши його дієвим та передбачуваним для осіб, які зараз отримують пенсії, а також для осіб, які нині проходять військову службу та беруть участь у бойових діях і матимуть право на пенсію після звільнення зі служби за Законом України № 2262 «Про пенсійне забезпечення

осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Нова законодавча ініціатива передбачає встановлення меж на відрахування з пенсійних коштів за рішенням суду – від 20 % до 50 %. Зазначено, що такі утримання застосовуватимуться у випадках, коли пенсіонеру було помилково нараховано надмірні суми через власні порушення або незаконні дії. Серед підстав для відрахувань: виплата аліментів; компенсація збитків, спричинених розкраданням майна організацій; відшкодування шкоди, пов'язаної із травмами, погіршенням здоров'я або смертю особи; повернення зайво виплачених заробітних сум. Після проведення відрахування з пенсії розмір її щомісячної виплати не може бути меншим від розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Адже документом визначено, що будь-яке утримання можливе лише за умови, що після відрахувань залишок пенсії не стане нижчим за 2361 грн. Тобто в такому разі відрахування з неї в принципі стануть неможливими, бо вона вже і так є мінімальною.

Проте не всі пункти законопроекту викликають схвалення серед юристів. Критичні зауваження отримали деякі з ключових положень документа, що стосуються індексації та перерахунку пенсій для державних службовців і військових пенсіонерів, а саме, позбавлення їх права на перерахунок у зв'язку зі збільшенням грошового забезпечення. За чинним законодавством, якщо змінився розмір хоча б одного з видів грошового забезпечення або в разі введення нових щомісячних доплат для чинних військових, призначена військова пенсія підлягає невідкладному перерахунку. Наразі є право на перерахунок пенсії через зміну розмірів грошового забезпечення та право на щорічну індексацію. «Якщо зміни ухвалить, тоді залишиться право тільки на індексацію, яку тепер будуть називати перерахунком, так, наче

перерахунок ніхто не скасовує, – каже керівник практики військового права І. Колганов – Але індексація та перерахунок в такому випадку – це зовсім різні речі, і, як наслідок, один з видів підвищення просто скасовують». І це, дивується він, у Пояснювальній записці до законопроекту чомусь називають: «переглянути механізм проведення перерахунків пенсій, зробивши його дієвим та передбачуваним». Військовий фахівець вважає, що фактично в уряді прагнуть зекономити, і насправді відбувається просто штучний поділ військових на дві категорії: на тих, хто сьогодні воює – це справжні військові, які заслуговують на великі оклади, та на тих, хто вже давно отримує військову пенсію, і на підвищення своїх виплат вони наче вже не мають підстав. І все це, за його словами, прагнуть узаконити не на користь військового пенсіонера, а на користь держави.

А от урядовці, з посиланням на деякі рішення Конституційного Суду України, де йдеться, що «зміна механізму нарахування соціальних виплат та допомоги повинна відбуватися відповідно до критеріїв пропорційності та справедливості», роблять висновок, за яким умови проходження служби до початку АТО чи до повномасштабного вторгнення відрізняються, оскільки вони передбачають виконання різних завдань. Через це не може застосовуватися однаковий підхід до пенсійного забезпечення, зокрема до перерахунку пенсій, призначених раніше. Тому парламентарі вважають, що норми, які діяли за умов мирного часу, нині потребують перегляду з урахуванням нових реалій та потреб.

Щодо пенсій державних службовців, то їм свого часу заморозили підвищення пенсій, скасували перерахунок по зарплаті та індексацію, а згодом і взагалі припинили призначати пенсії на спеціальних умовах. Наприкінці 2022 р. Конституційний Суд України ухвалив рішення, де зазначено, що нові норми пенсійного забезпечення унеможливають перерахунок пенсій, призначених за Законом України «Про державну службу», і таке право має бути відновлено лише після завершення воєнного стану. Раніше якщо оклади працюючих держслужбовців зростали, то і

пенсії держслужбовців перераховувалися, але згодом цю процедуру припинили. Тому наразі Конституційним Судом України визначено, що треба поновити право держслужбовців на перерахунок.

Натомість у департаменті Мінсоцполітики України пропонують внести лише деякі зміни до Закону України «Про державну службу» і встановити, що держслужбовці матимуть право на перерахунок на підставі виконання вимог Конституційного Суду України. «Але фактично знову відбувається підміна понять, адже під перерахунком мається на увазі індексація пенсій для держслужбовців, яка у них і так вже є, і яку вже відновили кілька років тому, – вважає адвокат однієї з київських юридичних компаній О. Назарина. – Проте норма про перерахунок пенсії по зарплаті так і не відновлюється. Тобто, держслужбовцю, який, приміром, пішов на пенсію багато років тому, її так і будуть нарахувати з окладу, що був актуальним на той час, без прив'язки до сучасних зарплат, тому індексація не вирішує цього питання жодним чином».

У законопроекті наче і прописано право на перерахунок для держслужбовців після завершення воєнного стану, але в разі прийняття Закону нічого не відновлюватиметься, вважають фахівці, і треба буде знову проходити всі стадії судів, аби довести, що й оновлений Закон не розв'язує питання. Адже згадане рішення Конституційного Суду України стосується старої версії Закону, якої вже немає, а нове рішення, на їх думку, просто ігнорується законодавчою та виконавчою владою, і тому вирішення цього питання може затягнутися ще на роки. «По факту, це велика фікція, маніпуляція і підміна понять, і за цим простежується намагання обійти та проігнорувати ті рішення Конституційного Суду, які він вже ухвалив на користь пенсіонерів, що нагадує схожий принцип дії із військовими пенсіями, – переконаний юрисконсульт І. Нечипоренко. – Можливо, деякі норми документа (а саме, про відрахування з пенсій) можна було б винести в інший окремий законопроект, а не ліпити все до купи разом з необміркованими та дивакуватими спробами

обмежити пенсійні права держслужбовців та військових у відставці».

Також треба зазначити, що в разі, якщо буде запроваджено обіцяну масштабну пенсійну реформу і запрацює бальна система, то цей законопроект взагалі повністю втрачає сенс, адже реформа передбачає зовсім іншу систему індексації. Тож подібна пропозиція Мінсоцполітики обов'язково потребує ретельного громадського обговорення, виваженого підходу та всебічного розгляду, аби народні обранці мали змогу належним чином підтримати цю законодавчу ініціативу (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Пенсійний фонд України* ([https://www.pfu.gov.ua/tr/291448-indeksatsiya-pensij-z-01-berezhnya-2025-roku-dlya-](https://www.pfu.gov.ua/tr/291448-indeksatsiya-pensij-z-01-berezhnya-2025-roku-dlya-kolyshnih-vijskovosluzhbovtiv/)

kolyshnih-vijskovosluzhbovtiv/); вебсайт 7eminar (<https://7eminar.ua/news/9836-poryadok-indeksatsiyi-pensii-bude-zmineno-gotujetsya-zakonoprojekt/>); вебсайт «Букінфо» (<https://bukinfo.com.ua/pravo/dvi-kategoriji-gromadyan-pozbavlyat-prava-na-pererahunok-pensiy-bilshepidvyshchen-ne-bude/>); вебсайт Kadroland (<https://kadroland.com/news/5033-novi-pravila-pensii-yak-minsocpolitiki-xoce-zminiti-poryadok-indeksatsiyi-ta/>); вебсайт «Дебем-Кредум» (<https://news.dtki.ua/labor/pensions/99348-poriadok-indeksatsiyi-pensii-okremim-kategoriyam-osib-planuiut-zminiti-zakonoprojekt/>); вебсайт «Суспільне Чернігів» (<https://suspilne.media/chnihiv/723496-ak-priznacaui-vijskovi-pensii-ta-comu-e-riznica-v-ih-indeksacii-u-pensijnomu-fondi-na-cernigivsinip-oasnil-nuansi/>)).

РУБРИКА ПИТАННЯ – ВІДПОВІДЬ

Національна юридична бібліотека НБУВ звернулася до юристів Громадської організації «Донбас СОС»¹⁹, яка є однією з провідних правозахисних організацій громадянського суспільства, що опікуються проблемами постраждалих від російської агресії категорій українського населення, внутрішньо переміщених осіб і українських біженців від війни, з проханням прокоментувати деякі питання щодо подачі заяв до Реєстру збитків для України.

Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (або Реєстр збитків для України, RD4U) є системою обліку заяв,

¹⁹ ГО «Донбас СОС» активно займається організацією допомоги і підтримки для українських громадян, роз'ясненням нормативної бази та адвокатуванням змін для адаптації постраждалих громадян у нових реаліях.
URL: <https://www.donbasssos.org/>

поданих фізичними та юридичними особами та державою Україна про відшкодування збитків, втрат і шкоди, заподіяних агресією Російської Федерації проти України. У Реєстрі також зберігатимуться докази, якими будуть обґрунтовані ці вимоги.

Реєстр було створено у відповідь на Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового

захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України», прийнятою 14 листопада 2022 р., в якій Генеральна Асамблея визнала, що Росія має бути притягнута до відповідальності за порушення міжнародного права в Україні, в тому числі шляхом виплати репарацій. Резолюцією також визнано необхідність створення міжнародного репараційного механізму та рекомендовано в якості першого кроку створити міжнародний реєстр збитків.

Реєстр було створено під егідою Ради Європи Резолюцією CM/Res(2023)3, якою було укладено Розширену часткову угоду про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Цією ж Резолюцією було затверджено Статут Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, який визначає мандат Реєстру, його функції, структуру управління та порядок участі в ньому. Про створення Реєстру було оголошено на IV Саміті Глав держав та урядів Ради Європи, що відбувся в Рейк'явіку 16–17 травня 2023 р. На сьогоднішній день до Реєстру приєдналися 43 держави та Європейський Союз. Усього Реєстр налічує – 41 Учасників та 3 Асоційованих члена.

Реєстр забезпечуватиме захист даних та інформації, що подається, з дотриманням вимог суворой конфіденційності, відповідно до ст. 11 Статуту Реєстру. Збір, обробка та передача персональних даних та конфіденційної інформації з українських реєстрів та баз даних до Реєстру здійснюватиметься лише на підставі добровільної згоди відповідних осіб та у суворій відповідності до вимог законодавства України про захист персональних даних, а також Загального регламенту про захист персональних даних (GDPR). Реєстр буде дотримуватись найкращих стандартів і практик обробки та захисту персональних даних.

Завданням Реєстру є приймання та опрацювання заяв і пов'язаних з ними доказів. Це включає в себе категоризацію, класифікацію та систематизацію цих заяв на основі певних критеріїв. Рада Реєстру оцінює заяви та визначає їхню прийнятність. Прийнятні заяви вносяться до Реєстру для подальшого їх розгляду та оцінки.

Подання заяв здійснюється заявниками через український вебпортал «Дія», розроблений для надання державних послуг в Україні. Такий підхід забезпечує спрощений та доступний спосіб подання заяв до Реєстру.

Важливо розуміти, що Реєстр не є судом, трибуналом, компенсаційною комісією або компенсаційним фондом. Він не розглядатиме заяви, що надходять до нього, по суті, не оцінюватиме їхню вартість і не призначатиме жодних виплат. Ці функції виконуватиме міжнародний компенсаційний механізм, який буде створено в майбутньому. Реєстр є лише першим кроком на шляху до такого механізму. Роботу над створенням компенсаційного механізму вже розпочато і мандат Реєстру включає в себе сприяння цій роботі.

Після створення компенсаційного механізму робота Реєстру продовжиться в рамках нової структури і всі внесені до нього заяви та докази будуть передані до неї (*Інформацію взято з офіційного сайту Реєстру збитків для України. URL: <https://rd4u.coe.int/>*).

На питання НЮБ НБУВ відповіла **Н. Юрлова, провідний юрист з аналітики законодавства ГО «Донбас СОС»**

1. Як внутрішньо переміщені особи «першої хвилі» (з 2014 р. до 24.02.2022 р.) можуть внести відомості до Міжнародного Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, про первинне вимушене переміщення з 2014 р.? При заповненні заявки форми A1.1 «Вимушене внутрішнє переміщення» Програма не дає такої можливості, зазначаючи, що дата не може бути раніше 24.02.2022 р.

Відповідно до мандату Реєстру збитків для України (Register of Damage for Ukraine – RD4U) заяви, які можна подавати до Реєстру повинні стосуватися збитків, втрат чи шкоди, завданих фізичним та юридичним особам, а також державі Україна, включаючи її регіональні та місцеві органи влади, державні чи підконтрольні установи:

– 24 лютого 2022 р. або після цієї дати;

– на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води;

– міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України.

Відповідаючи на питання по категорії A1.1. «Вимушене внутрішнє переміщення» і чи можна подати, якщо особа перемістилась до повномасштабного вторгнення:

– якщо переміщення відбулось до 24.02.2022 р. і особа повторно не переміщувалась, на жаль, заявку подати неможливо;

– якщо особа перемістилась вперше до 24.02.2022 р., але після повномасштабного вторгнення вимушена була повторно переміститись, в цьому разі подати заяву до Реєстру можна. Варто зауважити, що переміщенням вважається навіть зміна місця проживання в межах одного міста, проте, це потрібно довести документально, в тому числі причинно-наслідковий зв'язок такого переміщення та військової агресії РФ.

Важливий аспект, на який варто звернути увагу, навіть, якщо особа вже повернулась до покинутого місця проживання, і довідку про взяття на облік ВПО було скасовано, вона однаково може подати заявку до Реєстру збитків.

Також, якщо переміщення відбулось з територій, які не відносяться до зони активних (можливих) бойових дій, наприклад, Київ, але особа перемістилась на більш безпечну територію України і не оформлювала довідку про взяття на облік ВПО відповідно до національного законодавства, однаково можна подати заяву до Міжнародного реєстру збитків для України. **(Більше відповідей на актуальні питання опубліковано на сайті Реєстру. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/faq>).**

Водночас, варто зауважити, що питання розширення часових рамок завданої шкоди (зокрема, з 2014 р.) зараз перебуває в активному обговоренні. Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй Резолюції 2598 (2025) закликала Учасників та Асоційованих членів Реєстру розглянути можливість розширення часових меж мандату до 2014 р. Проте рішення має бути

прийнята всіма учасниками Реєстру – зокрема йде мова про 43 країни, які приєднались до Реєстру.

2. Які механізми відшкодування збитків і компенсаційних виплат українцям, що постраждали від агресії Російської Федерації проти України, передбачені Реєстром збитків?

По своїй суті Реєстр збитків – це система обліку заяв фізичних, юридичних осіб та держави Україна про відшкодування збитків, втрат та шкоди, заподіяних агресією Російської Федерації проти України.

Облік заяв та доказів не є ідентичним наданні компенсації за завдану шкоду, проте, є першим і важливим кроком до створення міжнародного компенсаційного механізму, який планується створити в майбутньому.

3. Коли можна очікувати компенсацію?

Розглядати заяви по суті та визначати розмір компенсації буде компенсаційний механізм, який ще на етапі створення. Станом на зараз перший етап – внесення відомостей до Реєстру збитків.

4. Чи передбачається Реєстром збитків необхідність надавати докази для компенсації моральної та фізичної шкоди здоров'ю особи?

Так, подавати докази завданих збитків потрібно, проте для кожної категорії Заяв визначено які саме підтверджуючі докази можуть бути надані, їх обсяг та форма. **(Більш детально можна ознайомитись на Порталі «Дія». URL: <https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/reparatsii-mizhnarodnyi-reiestr-zbytkiv>).**

5. Чим реєстр збитків відрізняється від національного Реєстру пошкодженого та знищеного майна?

– До Реєстру збитків можна буде подати заяву щодо майна, яке знаходиться на тимчасово

окупованих територіях. До національного Реєстру пошкодженого та знищеного майна можна подавати заяви лише щодо житла, яке знаходиться на підконтрольній уряду України території.

– Міжнародний реєстр збитків передбачає значно ширший перелік категорій завданої шкоди, в той же час, як Реєстр пошкодженого та знищеного майна лише стосується об'єктів нерухомого майна.

– До Міжнародного реєстру збитків зможуть подавати заяви значно ширше коло суб'єктів – фізичні особи, юридичні особи та навіть держава Україна (її регіональні та місцеві органи влади, а також державні підприємства).

– Фінансування відшкодування – національний механізм передбачає залучення коштів міжнародних партнерів. Реєстр збитків передбачає створення Міжнародного

компенсаційного механізму та надання компенсації за рахунок заморожених активів РФ, що перебувають в різних закордонних юрисдикціях.

6. Як можна подати заяву до Міжнародного Реєстру збитків для України?

Заяву до Реєстру збитків можна подати виключно в електронній формі за допомогою Порталу «Дія».

У Порталі «Дія» потрібно заповнити форму заяви та завантажити супровідні файли (документи та їх скан-копії, записи, заяви, фотографії тощо).

Також невдовзі планується розширити способи подачі заяв до Реєстру, зокрема при зверненні до Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА ²⁰

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Юрій Бауман, адвокат, голова Адвокатського об'єднання «Бауман Кондратюк»

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна зіткнулася з нагальною потребою формування власної правової системи, і одним із ключових елементів став інститут громадянства.

Інститут єдиного громадянства був зумовлений історичним контекстом.

На зорі незалежності головним завданням було утвердження суверенітету та запобігання зовнішнім впливам, насамперед з боку Російської Федерації, яка активно використовувала «паспортний» інструмент для збереження контролю над пострадянським простором.

Принцип єдиного громадянства розглядався як запобіжник від сепаратизму, також був завжди гарячою темою всіх політичних ток-шоу.

Чому саме зараз? Історичний парадокс та вимоги часу

Протягом 33 років незалежності Україна жила з юридичним парадоксом. Стаття 4 Конституції проголошує: «В Україні існує єдине громадянство».

Цю фразу десятиліттями трактували як заборону мати другий паспорт, хоча насправді її суть інша: у правових відносинах з Україною держава визнає вас лише своїм громадянином, ігноруючи ваші іноземні паспорти.

Попри це, закон донедавна передбачав можливість втрати українського громадянства за добровільне набуття іноземного.

Ця колізія створила «сіру зону», в якій опинилися мільйони: від нащадків старої діаспори до новітніх трудових мігрантів та біженців. Де-факто вони були біпатридами, а де-юре – потенційними порушниками. Новий закон легалізує право людини бути громадянином України, а також іншої країни.

²⁰ Збережено стиль і граматику оригіналу

Переломним моментом стала повномасштабна агресія Росії у 2022 році. Є очевидним, що мільйони українців, які знайшли притулок за кордоном, та потужна світова діаспора є не загрозою, а величезним активом для держави.

Відтак, потрібно було запровадити законодавчі механізми, що дозволять взаємодіяти з українцями, які проживають за межами України.

15 липня 2025 року Президентом України було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України». Закон офіційно «запрацює» 16 січня 2026 року.

Новий закон не відкриває двері для всіх без винятку. Центральним елементом регулювання є «схвалений перелік» країн, громадянство яких можна набувати без ризику втрати українського паспорта.

Цей перелік не є статичним і формується та оновлюється Кабінетом Міністрів України (станом на зараз такий перелік країн не затверджений).

Утім, 26 серпня 2025 р. на зустрічі з представниками Світового конгресу українців Президент України Володимир Зеленський сказав, що такими країнами стануть Німеччина, Польща, Чехія, США та Канада.

Але за гучними політичними заявами ховається складний світ юридичних нюансів.

Подвійне громадянство, або біпатризм, – це юридичний феномен, що виникає на стику законодавств різних держав. Його джерело – у правових колізіях, коли дві чи більше країн одночасно, на підставі власних законів, вважають одну й ту саму людину своїм громадянином.

В історичному контексті справжнім каталізатором для переосмислення стала Друга світова війна. Понад десятки мільйонів людей були змушені залишити свої домівки, що зробило правове регулювання їхнього статусу нагальною потребою.

Поворотним моментом став Закон про британське громадянство 1948 року (British Nationality Act 1948). Закон уперше прямо

дозволив, що громадянин Сполученого Королівства і колоній (Citizen of the United Kingdom and Colonies – CUKC) може бути громадянином і іншої держави, зокрема держави-члена Співдружності.

Що означатиме володіння двома паспортами на практиці? Як поділити обов'язки перед двома державами? Де платити податки, в чій армії служити і хто захистить твої права, коли ти – громадянин світу з українським серцем?

Проаналізуймо, що чекає на українців, які отримають також паспорти Німеччини, Чехії, Польщі, Канади та США – країн, названих пріоритетними для впровадження нової політики.

Як це працюватиме: паспорт за правилами

Новий закон – це не «день відкритих дверей» для всіх охочих. Це ретельно регульований механізм. Його серце – «схвалений перелік» країн, який формуватиме Кабінет Міністрів. Критерії чіткі: членство в ЄС або G7, активна підтримка України та відсутність безпекових загроз.

Для громадян цих країн (і для українців, що набувають їхнього громадянства) скасовується ризик втрати українського паспорта. Іноземці, що прагнуть стати українцями, мають прожити в країні певний термін та скласти іспити з мови, історії та Конституції.

Водночас закон встановлює жорсткі запобіжники:

Категорична заборона на множинне громадянство з державою-агресором. Добровільне отримання паспорта РФ – пряма підстава для втрати українського.

Обмеження для держслужбовців. Високопосадовці, судді та правоохоронці, як і раніше, не зможуть мати подвійного громадянства.

Незмінний принцип. На території України ви – лише громадянин України. Ця норма є наріжним каменем для вирішення всіх подальших юридичних колізій.

Одним із ключових, хоча й раніше відсутніх, елементів є запровадження обов'язку для громадян повідомляти уповноважені органи (ймовірно, Державну міграційну службу) про набуття іноземного громадянства.

До ухвалення нового закону в Україні фактично не існувало жорсткої адміністративної чи кримінальної відповідальності за неповідомлення про наявність другого паспорта.

Для того щоб нова система запрацювала, законодавство має встановити чіткі терміни, форми подання такого повідомлення та санкції за його неподання. Без цих елементів регуляторна рамка залишиться неповною. У цьому питанні новий закон містить юридичну прогалину.

Рада ухвалила закон про множинне громадянство. Як відреагували українці за кордоном?

Світовий досвід: чотири різні історії

Щоб зрозуміти майбутнє українських біпатридів, варто поглянути, як це працює у ключових країнах-партнерах.

Німеччина. Синхронна лібералізація. Українська реформа дивовижним чином збіглася в часі з німецькою. Був прийнятий Закон, відомий як „Gesetz zur Modernisierung des Staatsangehörigkeitsrechts (StARModG)“. Як результат, з 27 червня 2024 року Німеччина скасувала вимогу відмовлятися від попереднього громадянства при натуралізації. Це створює сприятливі умови для сотень тисяч українських біженців, відкриваючи прямий шлях до подвійного громадянства без юридичних перепон.

Польща та Чехія. Європейські сусіди. Чехія дозволила подвійне громадянство ще у 2014 році, накопичивши значний практичний досвід. Польща також лояльна до біпатридів, але висуває жорсткіші інтеграційні вимоги, зокрема обов'язковий іспит з польської мови на рівні B1.

США. «Все складно». Америка дозволяє подвійне громадянство, але офіційно не заохочує його. Верховний суд США у своєму рішенні у справі *Kawakita v. United States*, 343 U.S. 717 (1952) визнав, що людина може «мати та реалізовувати права громадянства у двох країнах і нести відповідальність перед обома». Проте американський паспорт накладає унікальні, довічні та екстериторіальні зобов'язання, які роблять цей випадок

найскладнішим. Держава залишає за собою право постійного юридичного моніторингу осіб з подвійним громадянством.

Глобальне оподаткування. Громадяни США зобов'язані звітувати перед Податковою службою (IRS) про свої світові доходи, де б вони не жили.

Паспортний контроль. В'їжджати до США та виїжджати з країни громадянин зобов'язаний виключно за американським паспортом – офіційна позиція Держдепу. На практиці, у квитку/PNR повинні збігатися дані з тим паспортом, з яким перетинає кордон США.

Підводні камені: п'ять головних викликів для біпатрида

Володіння двома паспортами – це не лише права, а й складні обов'язки. Розглянемо ключові сфери, де можуть виникнути конфлікти.

Гаманець: податки без подвійного тягара

Найбільший страх – необхідність платити податки двічі – здебільшого є міфом.

Податкові зобов'язання визначає не громадянство (за винятком США), а статус податкового резидента.

Ви є резидентом там, де маєте «центр життєвих інтересів»: постійне житло, сім'ю, роботу, або де проводите понад 183 дні на рік.

Щоб уникнути подвійного оподаткування, Україна має чинні конвенції з усіма чотирма країнами. Вони працюють за двома принципами:

Метод звільнення. Дохід, оподаткований в одній країні, звільняється від податку в іншій.

Метод кредиту. Податок, сплачений за кордоном, зараховується в рахунок податку на батьківщині. Якщо ставка вдома вища, доплачується лише різниця.

Для українця в Німеччині, Польщі чи Чехії ситуація відносно проста. Податки сплачуються переважно в країні резидентства. Конвенції з Німеччиною та Польщею використовують змішаний підхід: звільнення для активних доходів (зарплата, бізнес) та кредит для пасивних (дивіденди, відсотки).

Для українця в США все складніше. Через глобальний підхід до оподаткування він зобов'язаний подавати декларації в IRS до кінця життя. FBAR (Звіт про закордонні банківські та фінансові рахунки).

Це окремий звітний обов'язок. Кожен громадянин США повинен особисто подавати до Мережі з протидії фінансовим злочинам (FinCEN) форму 114, якщо сукупна вартість його закордонних фінансових рахунків перевищувала \$10,000.

Є ще FATCA (Закон про податкову звітність за закордонними рахунками). Цей закон зобов'язує іноземні (включно з українськими) фінансові установи ідентифікувати рахунки, що належать американським громадянам («US persons»), та звітувати про них до Служби внутрішніх доходів США (Internal Revenue Service).

Утім, Конвенція між Урядом України і Урядом США про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і капітал передбачає метод кредиту, що рятує від подвійної сплати, але не від довічної звітності до Служби внутрішніх доходів США.

Із цікавого, Україна приєдналася до глобальної системи автоматичного обміну податковою інформацією.

Так, фінансові установи (банки, інвестиційні компанії) у понад 120 юрисдикціях-учасниках автоматично збирають та передають інформацію про рахунки, що належать податковим резидентам інших країн, до їхніх національних податкових служб.

Це означає, що Державна податкова служба України отримуватиме прямі дані про закордонні рахунки своїх резидентів.

Тому сховати неоподатковані доходи під парасолькою іншого громадянства становитиме певні труднощі.

Обов'язок: армія та вірність

Позиція України тут безкомпромісна: на її території ви – громадянин України. Ваш другий паспорт не дає імунітету від мобілізації. Якщо чоловік призовного віку з українським та, скажімо, німецьким паспортом приїде в Україну відвідати родичів, його можуть мобілізувати на рівних з усіма.

Водночас, перебуваючи на території іншої країни, ви підпорядковуєтесь її законам.

Зараз жодна з чотирьох країн-партнерів не має сьогодні обов'язкового призову: США,

Польща та Чехія мають повністю професійні армії. Німеччина призупинила призов у 2011 році, хоча зараз триває дискусія про його часткове відновлення у формі обліку та добровільної служби для 18-річних з 2026 року.

Утім, законодавство цих країн теж містить обов'язок для громадян щодо обліку військовозобов'язаних.

Як приклад, у Польщі є обов'язок з'явитися на “*kwalfikacja wojskowa*” у рік досягнення 19 років (деякі категорії жінок – теж). Після кваліфікації більшість потрапляє до пасивного резерву; окремо існує активний резерв і добровільна базова служба (DZSW).

Чехія має подібну модель – громадян 18–60 років вносять до військового обліку (*vojenská evidence*), і у разі виклику треба з'явитися до крайового військового командування для уточнення даних/придатності.

Отже, бути призваним до двох армій одночасно є малоймовірним, але облік/реєстрація в країні вашого громадянства або перебування – реальна й часто обов'язкова процедура.

В Україні “другий паспорт” не рятує від військового обов'язку, якщо людина фізично в'їхала в країну.

Правосуддя без кордонів? Екстрадиція, подвійне громадянство та міжнародні пастки

Один із наріжних каменів міжнародного права – невидача власних громадян. Україна, Німеччина, Польща та Чехія дотримуються цього принципу. Конституція США прямо не забороняє екстрадицію власних громадян. Екстрадиція американців можлива, але тільки якщо існує чинний договір про екстрадицію або спеціальна домовленість.

Питання кримінальної юстиції створює найбільший ризик зловживань. Особа, що скоїла злочин в Україні, може виїхати, наприклад, до Німеччини, отримати там громадянство і таким чином убезпечити себе від екстрадиції.

Хоча позиція ЄСПЛ щодо осіб з подвійним громадянством у кримінальних провадженнях є чіткою та послідовною. Особа з подвійним громадянством не може використовувати своє друге громадянство для уникнення

кримінальної юрисдикції держави, яка законно вважає її своїм громадянином.

Правова співпраця з європейськими країнами регулюється Європейською конвенцією про видачу правопорушників (European Convention on Extradition). Проте Німеччина у своїх застереженнях до неї прямо заборонила видачу німецьких громадян. Ба більше, через війну екстрадиція з Німеччини в Україну наразі фактично призупинена, оскільки німецька сторона не може бути впевнена у дотриманні прав людини в українській пенітенціарній системі.

Зі США ситуація ще складніша: між країнами немає двостороннього договору про екстрадицію. Видача можлива на основі взаємності, але це завжди складний процес.

Україна має десятки двосторонніх і багатосторонніх договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Вони дозволяють: передати докази, допитати особу дистанційно, накласти арешт на активи. Утім, реалізація таких процедур на території інших держав є значно складнішою, аніж в Україні.

Таким чином, політика, спрямована на єднання нації, може ненавмисно створити «відносно безпечні гавані» для злочинців та значно ускладнити процес їх притягнення до відповідальності.

Захист. Допомога консула та межі юрисдикції

Маючи два паспорти, ви можете зіткнутися з обмеженнями у консульському захисті. Державний департамент США прямо попереджає своїх біпатридів: коли ви перебуваєте в країні другого громадянства, можливості американського консула допомогти вам будуть вкрай обмежені, адже місцева влада розглядатиме вас як «свого».

Цей принцип дзеркальний. Український консул у Празі чи Варшаві матиме мало важелів впливу, якщо місцева поліція затримає громадянина Чехії чи Польщі, у якого в кишені також лежить український паспорт.

Утім, якщо громадянина в двох паспортах затримують в іншій країні (третя країна) то він буде мати право вибору якої консульської допомогою скористатися.

Право без кордонів, або Чи готові наші суди до подвійного громадянства?

Новий закон про множинне громадянство змусить докорінно переглянути національний підхід у сфері міжнародного приватного права.

Суди та нотаріуси більше не зможуть ігнорувати друге громадянство. Навпаки, воно стане ключовою «колізійною прив'язкою». Можливість особи обрати право держави свого другого громадянства перетворює це громадянство із суто політичного статусу на вирішальний юридичний факт, що визначає долю майна вартістю в мільйони.

Наша правова система більше не зможе бути ізольованою (хоча суддів районних судів будуть «пручатися» до останнього).

Основні принципи – застосування права останнього місця проживання до рухомого майна, права місцезнаходження до нерухомості та можливість вибору права за громадянством. Судам доведеться аналізувати тривалість і регулярність перебування особи в певній державі, умови та причини цього перебування, її сімейні та соціальні зв'язки, мову, місцезнаходження основних активів.

Мета – визначити державу, з якою померлий мав найбільш тісний і стабільний зв'язок. Уявімо ситуацію, що громадянин з подвійним громадянством Польщі та України, який останні 20 років постійно проживав у Львові, помирає, не залишивши заповіту. Йому належить квартира у Варшаві, будинок у Києві та банківські рахунки в обох країнах.

Тут важливим буде те, що «звичне місце проживання» спадкодавця було в Україні, тому українське право (як право звичного місця проживання) регулюватиме спадкування будинку в Києві та банківських рахунків в Україні та Польщі.

Однак спадкування квартири у Варшаві буде регулюватися виключно польським правом на підставі принципу *lex rei sitae*. Процедури визнання та виконання рішень, а також взаємодія між нотаріусами та судами, найімовірніше, відбуватимуться в рамках Договору про правову допомогу 1993 року.

Але є ще багато інших моментів. Наприклад, для громадян Польщі, Німеччини та Чехії, які також матимуть українське громадянство, ключовим документом, що регулює спадкові

питання в межах ЄС, є Регламент (ЄС) № 650/2012. Цей Регламент уніфікував колізійні норми у сфері спадкування для всіх країн-членів ЄС (за винятком Данії та Ірландії), створивши єдиний правовий простір.

Як приклад, у сфері спадкових відносин запроваджено уніфікований документ – Європейське свідоцтво про спадщину (European Certificate of Succession). Так, стаття 22 Регламенту дозволяє особі обрати для регулювання спадкування в цілому право держави, громадянином якої вона є на момент здійснення вибору або на момент смерті. Для особи з подвійним громадянством, наприклад, України та Німеччини, це означає, що вона може у своєму заповіті прямо вказати, що до її спадщини застосовуватиметься або німецьке, або українське право.

У юридичній площині виникає також багато питань щодо вибору права у шлюбних договорах. Закон України «Про міжнародне приватне право» дозволяє подружжю, яке має різне громадянство, обрати право країни, що регулюватиме їхні майнові відносини у шлюбному договорі. Як наслідок, актуальними будуть процедури визнання рішень іноземних судів щодо розлучення та стягнення аліментів, що регулюються двосторонніми договорами про правову допомогу та відповідними нормами національного законодавства.

Наступним чутливим питанням буде збільшення кількості міжнародних сімей, що відкриває ризики міжнародного викрадення дітей одним із батьків.

Україна є учасницею ключових міжнародних інструментів у цій сфері. Як приклад – Гаазька конвенція 1980 року (про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей). Ця конвенція, ратифікована Україною, має на меті негайне повернення дитини, яку було незаконно вивезено або яка утримується в іншій державі-учасниці.

При практичній реалізації положень міжнародних договорів виникатиме питання конфлікту статусу дитини як громадянина іншої держави «через батька» і практичного її повернення на територію України до іншого з батьків.

Тому національним судам доведеться пам'ятати про велику кількість двосторонніх договорів, укладених між Україною та іншими державами щодо надання правової допомоги у цивільних справах, а також активно застосовувати і норми правового регулювання ЄС.

Післямова

Закон про множинне громадянство – інструмент, яким треба навчитися користуватися. Він відкриває для України можливості: зберегти зв'язок з мільйонами своїх громадян, залучити інтелектуальний та фінансовий капітал діаспори, посилити свої позиції у світі.

Однак успіх цієї реформи залежить від того, наскільки держава буде чесною та відкритою зі своїми громадянами.

Ухвалення закону – це лише перший крок. Насправді, щоб політика множинного громадянства стала справжньою перевагою, а не юридичною пасткою, Україна мусить невідкладно ініціювати ревізію договорів про правову допомогу з країнами-партнерами, а також оновити національне законодавство. Інакше, замість нових можливостей, громадяни ризикують отримати зачароване коло правових колізій та нерозв'язних проблем (https://lb.ua/blog/yurii_bauman/693640_dva_pasporti_batkivshchina_shcho.html). – 2025. – 29.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Оксен Лісовий, Міністр освіти та науки України

Україна переживає суттєві зміни в багатьох аспектах свого існування, зокрема в економіці. Сьогоднішній і майбутній ринок праці буде мати іншу структуру. Виклики, пов'язані з війною, внутрішньою міграцією, а в перспективі – з демобілізацією військовослужбовців, формують гостру потребу в розбудові ефективної системи підготовки якісних кадрів для ринку праці як серед випускників шкіл, так і дорослих, які шукатимуть своє призначення в новій реальності. Демографічна криза, дефіцит

кадрів у всіх галузях не дозволяють витратити час на хибні спроби самореалізації.

Усе це є передумовами докорінної реформи системи професійної освіти: зміни її іміджу, раціонального перегляду підходів до надання освітніх послуг, формування ефективних та гнучких механізмів взаємодії з підприємствами та громадами, модернізації матеріальної бази, змісту програм та підходів до організації навчання.

Передумови початку трансформації профтехів

Уперше питання розвитку профтехів було ініційовано у 2016 році. Вагомим кроком став запуск окремої державної субвенції на створення навчально-практичних центрів із сучасним обладнанням. А у 2018 році Європейський Союз провів дослідження стану професійно-технічної освіти в Україні. Результати були невтішними: навчальні програми суттєво відставали від реальних потреб ринку праці, матеріально-технічна база уже застаріла, а викладачам бракувало сучасних навичок. Ці дані стали початком для трансформації всієї системи.

У 2019 році Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Документ розробляли в тісній співпраці із ключовими стейкхолдерами: Європейським фондом освіти, освітніми експертами, Міністерством економіки, Міністерством фінансів, роботодавцями, профспілками, депутатами. Концепція стала основою для стратегічного бачення змін і відкрила можливості для залучення міжнародної підтримки.

Так з'явилася ініціатива EU4Skills, у межах якої Європейський Союз та деякі країни-члени (Німеччина, Фінляндія, Польща, Естонія) виділили 58 мільйонів євро на модернізацію профтехосвіти. Попри пандемію COVID-19, війну та обмежені ресурси, трансформація не зупинилася. Ба більше – вона розширилася. Сьогодні зміни у сфері професійної освіти та оновлення інфраструктури підтримують також

уряди Швейцарії, Японії, Бельгії, Франції, Кореї та Данії.

Щоб мати законодавче підґрунтя для впровадження істотних змін, упродовж останніх років команда МОН у співпраці з народними депутатами, представниками бізнесу, а також за підтримки європейських та міжнародних партнерів працювала над розробленням нового Закону «Про професійну освіту».

Уряд виділяє 540 млн грн на модернізацію профтехосвіти

Чому був потрібний новий закон і що він змінює?

Закон про професійну освіту не змінювали з 1998 року. За ці 27 років ринок праці, роботодавці, підприємства та суспільство зазнали глибоких трансформацій. Однак профтехи не мали змоги змінюватися самостійно через діючі нормативи. Відповіддю на це стала реформа професійної освіти, яка з ухваленням Закону «Про професійну освіту» виходить на якісно новий рівень. Що змінюється?

1. Фінансова автономія

Професійні коледжі працюватимуть у статусі комунальних некомерційних товариств. Це дасть змогу їм самостійно розпоряджатися фінансами, майном, структурою та персоналом. Заклади зможуть відмовитися від тарифної сітки, типових штатних розписів і самостійно встановлювати доплати, премії та конкурентні зарплати своїм працівникам, зокрема для майстрів виробничого навчання. Фінансування ж буде залежати не від витрат на утримання, а від результатів їхньої діяльності: кількості студентів, працевлаштованості випускників, попиту на відповідні професії, додатково залучених коштів. Це створить здорову конкуренцію між профтехами і підвищить якість освітніх послуг.

2. Наглядові ради

Управління закладом здійснюватимуть наглядові ради, сформовані на паритетних засадах із засновників і роботодавців. Вони ухвалюватимуть стратегії, фінансові плани, затверджуватимуть освітні програми, обиратимуть директорів. Такий підхід дасть змогу оновити зміст освіти відповідно до потреб ринку праці, встановити чіткі КРІ для директорів і розпочати кадрові зміни.

3. Прозоре оцінювання результатів

Після закінчення навчання студенти складатимуть зовнішні іспити в незалежних кваліфікаційних центрах. Заклади не зможуть видати документ про освіту без проходження такої перевірки рівня знань випускника. Це підвищить якість підготовки та довіру до дипломів.

4. Зменшення бюрократії

Освітні програми створюватимуть разом із бізнесом – за рамковим стандартом і з урахуванням потреб ринку. Буде скасовано атестацію закладів освіти та спрощено ліцензування. Це відкриє шлях до впровадження короткострокових програм, нових професій та гнучких форм навчання.

5. Новий імідж професійної освіти

Вищі професійні училища, ПТУ та центри ПТО відтепер стають професійними коледжами. На їхній базі також створюватимуть сучасні центри професійної досконалості, які поєднуюватимуть навчання, інновації та співпрацю з бізнесом. Учні отримають статус студентів із відповідними академічними правами.

Щоб підтримати зміни змісту та підходів також працюємо над інфраструктурною модернізацією. У планах:

- щороку 100 оновлювати майстерні та лабораторії в закладах профтехосвіти, відібраних на конкурсній основі;

- модернізувати гуртожитки та навчальні корпуси;

- повністю реконструювати й перетворити на центр професійної досконалості одного закладу в кожній області.

У комплексі ці зміни забезпечать створення сучасної, гнучкої та конкурентоспроможної системи професійної освіти, яка відповідатиме потребам економіки, молоді та суспільства.

Як профтехосвіта адаптується до сучасних викликів та вимог ринку праці: проєкт «100 майстерень»

Підготовка, ухвалення та впровадження закону – процес довготривалий. Щоб не втрачати час, команда директорату професійної освіти МОН у 2023 році започаткували практичну ініціативу – проєкт «100 майстерень», який

впроваджується у всіх регіонах України. Мета – підвищити якість підготовки студентів і забезпечити відповідність їхніх навичок до потреб роботодавців.

Ми трансформуємо застарілу інфраструктуру закладів професійної та фахової передвищої освіти. Серцем таких закладів є майстерні, лабораторії та обладнання для практичного навчання. Тому ми почали саме з цього.

За останні два роки майже 200 закладів отримали від держави та донорів нові майстерні, трактори, верстати, будівельні інструменти, зварювальне обладнання та багато іншого. Уже запрацювали 10 нових кулінарних хабів, де вчать шкільних кухарів.

У 2024 році тільки з державного бюджету було профінансовано 88 проєктів, з яких 74 вже працюють, а відкриття решти заплановано на вересень – наразі триває активна підготовка до початку навчального року.

У 2025 році програму «100 майстерень» продовжили, і уряд затвердив 89 нових проєктів, які отримали державну підтримку. Зараз у закладах тривають ремонти приміщень і закупівля обладнання. Також цього року у співпраці з урядом Японії ми змогли забезпечити 12 закладів професійної освіти сучасною сільськогосподарською технікою, а ще 15 коледжів отримають нові трактори до кінця року. У вересні та жовтні ми очікуємо на відкриття наших найбільших нових майстерень, які були створені у партнерстві з ЄС.

Профтехосвіта може стати початком успішної кар'єри

Випускники профтехів зможуть знайти себе в різних сферах. Наприклад, інженер-електрик, що здобув освіту в професійному коледжі, зможе працювати в енергетиці, авіаційній або оборонній галузі, дослідницькій лабораторії на аграрному підприємстві тощо. Тож профтехосвіта – це не обмеження, а безліч можливостей, які стають реальними завдяки спільній роботі держави, партнерів, роботодавців та громади. Ухвалення закону відкриває «зелене світло» для модернізації профтехів, партнерств з бізнесом і створення кращих умов для студентів та викладачів. А отже, більше шансів для молоді швидко знайти

гідну роботу та рано будувати успішну кар'єру в себе вдома – в Україні (https://lb.ua/blog/oksen_lisovyi/693356_yak_proftehosvita_stai_suchasnoyu.html). – 2025. – 27.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Анастасія Криштанович, юристка Правозахисного центру для військовослужбовців “Принцип”

Службове розслідування в армії: важливо реформувати для гарантування прав військових

«Армія – така річ, де рішення приймається одноосібно». Це цитата одного із респондентів дослідження “Принципу” про правову рамку відповідальності командирів. І вона слугує добрим описом реагування командирів на порушення військової дисципліни у підрозділі. Так, чинне законодавство дозволяє їм обрати спосіб, як покарати “недисциплінованого” порушника: тому в одному й тому ж випадку вони можуть або обмежитися усним зауваженням, або ж понизити у званні.

Саме службове розслідування могло б бути тим інструментом, який дозволяє командиру повно оцінити ситуацію та вирішити, який вид стягнення потрібно накласти на підлеглого з урахуванням усіх обставин. Проте на практиці все одно все зводиться до суб'єктивних рішень, адже законодавство не встановлює вичерпного переліку випадків, для яких службове розслідування є обов'язковим, а також стандартів, за якими має бути проведена ця процедура.

Головне, що у багатьох випадках розслідування здійснюють заангажовані особи. Наприклад, його можуть проводити ті командири, які безпосередньо підпорядковуються тій особі, яка зацікавлена в результатах розслідування. Або ж можуть мати якісь неформальні зв'язки з учасниками інциденту.

В Україні хочуть створити інститут військового омбудсмена

Натомість будь-яка процедура відсторонення такої особи від проведення службового

розслідування відсутня. Наприклад, у випадку, якщо “підозрюваний” має підстави вважати її заангажованою. Звісно, це створює ризики упередженості чи конфлікту інтересів. При цьому вимоги до зібраних матеріалів не врегульовані належним чином, а питання комунікації з постраждалими залишаються без системних рекомендацій.

Якщо військовий хоче оскаржити дисциплінарне стягнення, то на нього тут теж чекають бар'єри. Зрозуміло, що в умовах інтенсивного виконання бойових завдань він не матиме змоги звернутися до суду. При цьому ефективних механізмів перегляду рішень всередині війська – нема.

Тому тут ми маємо проблему, коли потрібно не лише оновлювати нормативну базу під реалії війни, а загалом виробити практичні інструменти, що унеможливлять свавільне або формальне застосування стягнень.

Одним із першочергових кроків може стати впровадження контрольного списку запитань для командирів, який допоможе визначати доцільність проведення службового розслідування в конкретних випадках. Має бути визначено конкретні ситуації, коли проведення розслідування є обов'язковим. Це зменшить ризики вибіркового реагування та забезпечить однаковий підхід у схожих обставинах. А поки наші респонденти описують процес призначення службових розслідувань так:

“Це все вотчина командира, все. Як він вирішить, так і буде. Хочете – не подайте, хочете – сфальсифікуйте”.

Важливо також розробити єдині стандарти проведення службових розслідувань у військових формуваннях. Йдеться про вимоги щодо якості доказів, рекомендації щодо взаємодії з постраждалими, про механізми усунення уповноваженої особи від розслідування у разі її недобросовісності або зацікавленості в результатах. Окремим аспектом є врахування нематеріальних наслідків правопорушення під час накладення стягнення та підготовки процесуальних документів – від протоколу про адміністративне правопорушення до повідомлення органу досудового розслідування за підслідністю.

Наприкінці варто зауважити, що удосконалення навіть одного такого механізму як службове розслідування – це про ширший контекст забезпечення прозорості процедур у взаємодії військового з командуванням. Саме довірою до командира вирізняються вмотивовані військові, які знають, що їхні права і життя точно цінують (https://lb.ua/blog/ngo_pryntsyp/692129_sluzhbove_rozsliduvannya_armii.html). – 2025. – 19.08).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, міністр освіти і науки України 2005-2007 років, голова Комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України у 2002-2005 роках, перший заступник голови Співки ректорів закладів вищої освіти України.

Не поділяю радощів урядовців, або Потрібно діяти і негайно

Багато хто із представників чинної влади поспішили позитивно оцінити вступну компанію 2025. Проте колеги, певно, забули, що ключовою ознакою успішності любого вчинку є результат, а не емоції чиновника. Тобто все відбулося за народним прислів'ям: «Говорили-балакали, сіли та й заплакали».

Бо чимало є причин плакати у нинішніх абітурієнтів – дітей війни, повітряних тривог, які половину уроків просиділи в бомбосховищах, дітей-сиріт, дітей воїнів, без житла, з розбитими школами, страждених і хворих, інвалідів і безвісти пропалих.

Часто запитую себе, а чи об'єктивні мої оцінки, чи виправдані емоції? Та спілкуючись із абітурієнтами, батьками, прихожу до висновку, що оцінки точні, ситуація критична, і не все добре в датському королівстві.

Деяких тем я вже торкався в попередніх публікаціях, але про них треба говорити знову, бо вони залишаються актуальними.

Якщо спробувати оцінити оці всі останні новації, безкінечні, як простір і час, зміни до правил вступу, широкий конкурс, чудасію з держзамовленням, його

розподілом, запровадження грантів на вступ, зміною визначення науково-педагогічного навантаження, введення посад педагогічних працівників, спроби в годинах виміряти наукову діяльність викладача, безкінечні намагання змінити правила наукової атестації з приходом кожного нового заступника міністра, запровадження індикативних цін на навчання, спроби «експерименту» із призначенням ректорів через наглядові ради, передача цим радам управлінських функцій і т. ін. – все це нагадує якісь спортивно-масові заходи на «Титаніку».

Освіта деградує під ударами війни, економічних негараздів, а ми, замість підтримки, допомоги вчителів, викладачу, студенту, починаємо експериментувати.

Жоден із перелічених кроків суттєво, на мою думку, не впливає на якість освітнього і наукового процесів в університетах. Ніяких досліджень учених про вплив усіх оцих «смикань» на справу я не бачив.

А із досвіду, аналізу, постійних спілкувань з колегами, студентами скажу – ці кроки часто-густо є більш шкідливими, ніж корисними. Вони розраховані по суті своїй на зовнішні ефекти, бажання владців продемонструвати «ефективну» роботу, сподобатися президенту чи закордонним експертам.

При цьому їх не цікавить результат, їм потрібна картинка, зовнішній ефект, одним словом – «дайош» зміни, реформи!

Наведу один приклад. Нещодавно до мене завітала одна молода, перспективна особа і представилась радником найвпливовішого чиновника уряду із гуманітарних питань. Запитав: що Ви хочете, що Вас цікавить? Відповідь була такою: нам потрібні швидкі, ефективні зміни в освіті і науці, такі, як є в Новій Зеландії чи Сінгапурі. Я запитав, а як же бути із ст. 85 Конституції України, де записано наш рух до Євросоюзу. І чи відомо їй, які кроки, стратегія ЄС у цій царині. Відповідь була напрочуд цікавою – спочатку здивування, а потім добра реакція на надану презентацію курсу ЄС в галузі вищої освіти. Радник взяла собі всі документи і обіцяла їх проаналізувати...

Це ще раз свідчить, що наш освітянський корабель рухається без керма і вітрил, а можливо, вже давно сидить на мілині, а по ньому бігають якісь мавпочки з кульками «реформ», то надуваючи їх, то випускаючи з них повітря через гучні свистки. Звісно, все рухається, хтось кудись біжить, а корабель стоїть... Ззовні здається, що є увага до школи й університету чи профтехучилища, а насправді освіта ледь дихає.

Коротко пройдуся по означених вище реформам. Знову і знову скажу, що міністерство взагалі перестало розмовляти з громадськістю. Колегія МОН не працює, якщо і відбуваються якісь формальні засідання, то на них зазвичай відсутні перші особи, бо зайняті. Профільний віце-прем'єр зайнятий по-справжньому важливими справами, на дрібні проблеми школи і університетів не має часу, і він на них не зважає.

Не пам'ятаю зустрічей, дискусій ні з вчителями чи викладачами, ректорами чи директорами. А про що з ними говорити, все і так добре. Гранти освоюються, яскраві презентації керівникам держави мигають, проплачена преса справно позитивно висвітлює «новації», у грантових програмах на це грошей не жаліють.

Замучені негараздами, війною і бідністю освітяни і науковці мовчать, бо військовий стан.

Цим користуються МОНівські нувориші від освіти, які освоїли чітку парадигму своєї діяльності. Ними створені групи грантоосвоювачів, які добре прикормлені, налагодили тісні стосунки з владою, іноземними представництвами, масово продукують всілякі ініціативи, візії, ззовні яскраві, але шкідливі або порожні, у кращому випадку. Ці групи отримують величезні гранти. Плодять різні програми, законодавчі ініціативи, всілякі рішення МОН, Кабміну, проштовхують їх руками чиновників міністерства і приручених нардепів через різні урядові і парламентські рішення.

Слід зауважити, що при цьому, ці документи проходять формальне громадське обговорення, яке проводиться на суто бюрократичній основі. Як все відбувається? Публікується на сайті

МОН документ, йде ніби обговорення, яке зазвичай закінчується повним ігноруванням пропозицій загалом. Тупо проштовхуються всі рішення, затим МОН реалізує задумане, освоюються мільярди гривень міжнародної допомоги і бюджетних коштів.

Спроби Співки ректорів, окремих колег щось пропонувати, критикувати ні до чого не ведуть, окрім образ з соцмереж, ярликів і звинувачень. Піком «співпраці» стало виведення з членів колегії МОН голови Співки і його заступника. Вершина демократії.

За оцінками Рахункової палати України, лише на три проекти, пов'язані з розробкою КРІ (показників діяльності) для ректорів, закону про індивідуальну освітню траєкторію студента, підтримки науки в університетах, зміни науково-педагогічного навантаження і т. ін. освоєно більше 1,5 мільярда гривень! Три річних бюджети МОН на науку!

А погляньте, що робиться з НУШ. Вже створено і т. з. громадський орган, який буде проштовхувати цей проект у життя, на його діяльність вже зібрано близько 7 мільярдів гривень донорських коштів.

Якщо до цих величезних витрат додати десятки мільярдів субвенцій місцевим бюджетам на парти, комп'ютери і інтерактивні дошки, проектори, автобуси, обладнання кабінетів, то можна лише уявити про «зацікавленість» агентів змін у реформах. Достатньо для цього ознайомитися з порядками придбання обладнання, цінами в електронних магазинах STEM, порівняти їх з ринковими і вам багато чого стане ясным – чому такі баталії відбувалися навколо керівництва МОН при зміні уряду.

Ніби і добра справа – обладнання кабінетів військової підготовки в школах. Але коли один макет автомата в магазині STEM коштує 80–90 тисяч гривень, а оригінал АКМ в 10 разів дешевше, то стає не по собі і хочеться вити, коли щодня чуєш прохання наших воїнів допомогти на озброєння чи РЕБі.

Тверезо оцінюючи всі новації і реалії вступної кампанії, укотре заявляю, що вона неефективна, надзвичайно складна і заплутана. Не випадково про це нещодавно заявив і наш Президент.

Погоджуюся з одним з перших керівників Центру оцінювання якості освіти Ігорем Лікарчуком, що величезні затрати сил і фінансів, масове відволікання людей на вступну кампанію не виправдовує себе. Тому слід вчинити, як це задумувалось спочатку при запровадженні ЗНО, як вимагає логіка, підтверджена міжнародним і вітчизняним досвідом. Треба провести ЗНО чи НМТ, видати вступникам сертифікати, а далі вони самостійно обирають виш, куди подати документи.

Університети самостійно відбирають свого студента, послуговуючись цим сертифікатом. До речі, що б хто не говорив, але більшість вчителів, директорів наполягають, щоб при вступі врахувати і середній бал свідоцтва про закінчення школи. Інакше школа повністю деградує, тим більше, що уряд додумався включити в перелік платних послуг репетиторство! На уроках гуляємо, після уроків навчаємося, але за гроші батьків.

Але продовжимо аналіз вступної кампанії. Мова про т. з. широкий конкурс. Підтвердженням алогічності цього підходу є аналіз його застосування, коли конкурс відбувається між вступниками, для прикладу, на галузь Н – «Аграрні спеціальності». Вступ іде одночасно на агронома, інженера, тваринника, лісівника, захист рослин і т. ін. Результат – НУБіП України отримує 240 місць державного замовлення на агронома і 22 місця на лісівника.

Невже не зрозуміло, що всі перераховані спеціальності є окремими секторами аграрної галузі? І агроном не піде працювати в ліс, як і лісівник не піде в поле. І таких чудасій можна побачити в кожній галузі.

Візьмемо методику визначення конкурсного балу. Так, на галузь G11 машинобудування за базовий предмет було обрано не математику, а фізику. У результаті батьки хватили за груди членів приймальних комісій і кричали, як це в мого сина чотири предмети НМТ більше 140 балів, а конкурсний бал сягає 128 балів, бо 50% балу було відведено фізиці.

Результат – низка університетів отримали мізерне держзамовлення з цієї надважливої для оборони країни галузі. Відповідно, Чернігівський політех має 4 студенти,

Одеський політех – 5, Київський авіаційний – 5, Вінницький політех – 15, Дніпровський політех – 15. І що робити з цими студентами, коли контрактники на цю спеціальність не дуже йдуть, то як організувати навчальний процес, що буде з кафедрами, викладачами?

Доречі, в Польщі чи Німеччині закладам вищої освіти не доводять т. з. державне замовлення. Виші набирають студентів, орієнтуючись на ринок праці, роботодавців, а держава фінансує державні університети, враховуючи чисельність студентів, наукові дослідження, стан матеріальної бази. Фінансування стабільне – на рівні 95–106% до рівня минулого року.

Нагадаю, що європейські університети плату за навчання зі студентів з ЄС не беруть (крім невеликої разової плати). Дуже багато українських дітей навчаються за кордоном безкоштовно. Достатньо надати сертифікат ЗНО чи свідоцтво про закінчення школи, пройти тест на знання мови і ти – студент.

За різними оцінками, нині навчається на Заході близько 115 тисяч українців. Ця цифра росте і завдяки старанням МОН, недолугим правилам прийому. Іноземні колеги, як і більшість фахівців в Україні, дивуються чудернацькими правилами вступу, не розуміють їхньої ефективності, користі для держави.

Ще торкнуся такого «славногo» здобутку наших реформаторів, як виділення грантів на навчання. Доцільності такого кроку не бачу. Це лише головний біль для економічної служби університетів, батьків і дітей. Даний крок є елементом утопічної теорії: гроші ходять за дитиною, від якої в Європі давно відмовилися. Передбачалося роздати всім випускникам шкіл сертифікати, і хто куди хотів – туди їх до ЗВО і поніс. У результаті мали повний хаос і непередбачуваність.

Простіше діяти, як це записано в Законі «Про вищу освіту» – фінансувати державою підготовку кадрів на пряму. Нагадаю, що ст. 72 згаданого закону передбачає число безоплатних місць не менше 50% від випуску школярів. Цього року число випускників складало близько 360 тисяч, отже, державне замовлення мусить бути не менше 180 тисяч осіб. А університети МОН отримали лише 63 тисяч місць.

Якщо сюди додамо ще МОЗ, Мінкульт і Збройні Сили та МВС, які отримали певну кількість місць, то разом ця цифра не перевищуватиме 80–90 тисяч осіб. Тобто половину від задекларованого законом. Розуміємо всі складність становища в державі, йде війна. Тому багато дітей вступають на контракт, тобто підтримують університети, державу. Але в певній мірі це є подвійним оподаткуванням сімей. На це треба зважати і не знущатися з дітей та університетів.

З цього приводу прокоментую ще одну недолугу ініціативу МОН, як стовідсоткове запровадження індикативної собівартості навчання за контрактом. Західні уряди також намагаються інколи регулювати такі ціни, але тільки встановленням верхньої межі, дбаючи за соціальні права студентів. Наші ж дивореформатори зробили все навпаки, взяли поділили витрати на одного бюджетника і збільшили це число на 25%. Не розуміючи, що витрати на інженера, агронома, енергетика набагато вищі, ніж на бухгалтера чи журналіста, юриста чи психолога. У результаті ціни на контракт, особливо з т. з. престижних спеціальностей, злетіли в рази!

Цей крок по суті своїй незаконний, але ніхто на нього не звернув уваги. Постраждали найбільше науково-педагогічні колективи політехніків, аграрників, будівельників, які за рахунок контрактників утримували матеріальну базу, лабораторії, дослідництво, мали змогу підтримати викладачів. Фактично зумисне нанесено шкоду провідним університетам, які забезпечують технічний, оборонний, аграрний, будівельний потенціал держави.

У результаті, наприклад, ціни на підготовки бухгалтера, економіста в НУБіП України, який готує їх більше 90 років, стали вдвічі вищими, ніж в приватних ЗВО, низки державних, таких, як столичний економічний чи торговельний університети. Те ж саме сталося і в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національному університеті «Львівська політехніка», Національному технічному

університеті «Дніпровська політехніка» та інших.

Хто від цього виграв – не скажу, а хто програв, знаю – це студенти і колективи багатьох ЗВО. Чиновники не знають і не розуміють особливостей підготовки аграрного чи будівельного бухгалтера чи економіста, менеджера, які перед спеціальною підготовкою мають вивчити основи технології галузі. Вважаю це неприкритою диверсією проти провідних університетів України.

Не хочу повторювати конспірологічних теорій, але суб'єктивізм в правилах прийому досяг апогею. Запровадження необґрунтованого в 150 конкурсних балів обмеження для юристів є незрозумілим і шкідливим. Національна академія правових наук України створює спеціальний інститут земельного і екологічного права. База для нього – відповідний юридичний факультет НУБіП України, інших ЗВО. Штучно ввівши це обмеження реформатори знищують цілі колективи, кафедри, адже показник 150 балів є досить умовний. Виходить так, що автори ідеї прорахували ситуацію під себе і радіють. Я не кажу про якість юридичної освіти в наших т. з. грандів, але скажу, що нинішній голова НАБУ Семен Кривоніс саме випускник юридичного факультету НУБіП України. Усі ці обмеження є кастово надуманими, безпідставними, з дуже болючими наслідками, особливо для сільської молоді.

Ще раз і ще раз задумуюся: невже люди, яким ми надали владу, запроваджуючи різні новації, не прораховують їх можливі наслідки, не радяться із фахівцями? Адже жодна з означених вище ініціатив серйозно не обговорювалися з вченими НАПН, провідних університетів. Напевно, такі терміни, як педагогічний експеримент, компаративістика, порівняльна педагогіка не відомі реформаторам. У народі ж вчать – сім раз відміряй, один раз відріж. У нас все навпаки.

Свідченням цього висновку є історія з прийняттям і запровадженням законопроекту №9600 «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки наукової роботи в закладах вищої освіти». Він довго не проходив через парламент, потім ще довго (і правильно)

не підписувався Президентом і нарешті побачив світ.

Реакція колективів ЗВО, суспільства на цей закон була шоковою. І замість того, щоб визнати його недолугість і недосконалість, внести в нього зміни, міністерство своїм листом переносить терміни його запровадження на рік. Як це можливо? Як казав мій батько, що якби був розум, то можна було б з ума зійти! Закон фактично примушує університети скоротити навчальне навантаження за спеціальностями, не передбачає коштів на його реалізацію, вводить дивні посади педагогічних працівників, лекторів, тьюторів і т. ін. Як їх оплачувати, які ставки, звідки кошти, що таке наукове навантаження в 500 годин? Як його обліковувати? Питань виникає дуже багато.

На мою думку, чи не можна було б зробити просто: коротким урядовим рішенням дати право ЗВО зменшувати науково-педагогічне навантаження тим викладачам, які займаються дослідженнями, до 50%, а також залучати практиків з відповідною заробітною платою. Тобто мова йде про реалізацію елементарного принципу існування – університетську автономію, на яку наші брати-чиновники давно вже начхали.

Не поділяю і радощів окремих владців із реалізацією реформ, загалом ситуації в середній освіті. Усе йде до того, що в найближчі роки в нас не буде вчителів математики, фізики, хімії, біології. Хіба не бачимо, як штучно закриваються ці спеціальності у педвишах? І взагалі педагогічних університетів скоро не стане, якщо і далі так піде справа.

Чи не лякає нас ініціатива реформувати старшу школу і масово закрити її в селах і містечках, залишивши без ліцеїв багато громад?

Звідусіль вища освіта нині опинилася в оточенні: знизу руйнується фундамент – школа, зверху – ЗВО мордують надумані реформи. Замість вдумливих рішень – кіпіш з новаціями і деградація. Не бачити цього – значить ризикувати майбутнім, а цього допустити не можна. Потрібно добре почистити авгієві конюшні освітянського штабу, бо біда вже за плечима.

Дивує, що в державі закрили очі на проблему підготовки Вчителя. За попередніми

підсумками, цього року на середню освіту за держзамовленням вступило 2619 студентів, з яких 1530 осіб (58%) – це вчителі української мови та історії. На хімію вступило 69 осіб (2,6%), фізику – 88 осіб (3,4%), математику – 252 особи (9,6%), біологію – 365 осіб (14%).

Це при наявності в державі 12 тисяч шкіл, 410 тисяч вчителів і третини вакансій, за даними експертів PISA, хоч офіційно декларується цифра близько 5 тисяч осіб.

Погляньмо на ситуацію по регіонах. Флагман педосвіти – Державний педагогічний університет імені Драгоманова – посадить за університетські столи 5 математиків, 7 біологів, 8 хіміків, 5 географів та 2 фізиків. З півсотні університетів, які готують хіміків, вони є лише в 10 університетах, фізиків – 25 університетах. Жодного біолога, фізика чи хіміка не набрав Південноукраїнський педагогічний університет ім. Ушинського, хіміка чи фізика – Центральноукраїнський університет ім. Винниченка, математика, хіміка чи фізика – Ніжинський педагогічний університет ім. Гоголя. І цей прикрий перелік можна продовжувати і продовжувати.

Не кажу нічого про переміщені університети, їхню гірку долю.

Чи викликає це тривогу у владних кабінетах, чи ні? Чи стало предметом обговорення і хто запропонував шляхи виходу з кризи. Чому не введено фіксоване державне замовлення, чому місцева влада не долучилася до справи, чому забезпечення педвишів не в пріоритеті уряду?

Я був в шоці, коли побачив розподіл т. з. резервного фонду МОН. 36 мільйонів гривень передано приватним ЗВО, з них 15 мільйонів Міжнародному гуманітарному університету, 6 мільйонів гривень Київській школі економіки і т. ін. А чому не педвишам? На мою думку, дане рішення мусить зацікавити правоохоронців.

Ще багато яких можна перелічити існуючих проблем, відповіді на них є, але їх ніхто не хоче бачити і не хоче вирішувати ці проблеми.

Не буду продовжувати цей прикрий аналіз, який свідчить, що корабель вищої освіти точно не туди пливе, та вже й не пливе, приплив!

Тому негайно слід сідати за круглий стіл представникам університетської

еліти, Спілки ректорів, Асоціації гімназій, ліцеїв, коледжів, громадськості, депутатам, чиновникам і говорити про порятунок країни, її обороноздатність, про наше майбутнє, нашу молодь. Не обзивати виші, їхніх очільників різними гидкими словами, піарити різні псевдовиші, а дивитися реаліям в очі.

Досить поділу на своїх і чужих, у нас є спільний страшний ворог, а всередині України – ми мусимо бути єдиними, ми всі громадяни, одна нація.

Не про яскраві слайди і візії слід говорити, а про те, як підтримати колективи, викладачів, студентство, як розкріпачити їх енергію і інтелект, як разом здобути Перемогу і довгожданий мир.

Є Європейський курс, є потреби економіки, оборони, безпеки, а отже, звідси і наші дії. Новий уряд, прем'єр-міністр мусять особистим прикладом розпочати цей давно назрілий діалог. А за ним будуть і практичні дії, бо університети, попри всі експерименти, робили і будуть все робити для країни, бо без цього пересохне ріка розвитку і благополуччя. А цього допустити не можна (<https://osvita.ua/blogs/95206/>). – 2025. – 14.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ігор Копитін, народний депутат України

В останні роки вітчизняний ВПК уже демонструє шалені темпи зростання, що на тлі протистояння російській агресії здається цілком доречним: країні потрібна сильна оборона, зокрема й завдяки власному виробництву снарядів і техніки. Проте оборонна промисловість – це ще й стимули для економіки України, яка завдяки сильному ВПК здатна значно прискорити розвиток.

Економічна активність в Україні 2025 року сповільнюється. Звісно, цьому є пояснення – війна впливає на всі сектори економіки, на рівень стабільності роботи підприємств, на обсяг виробленої продукції та на експорт. Прогнози щодо зростання ВВП переглядаються. Раніше в

Нацбанку аналітики казали про зростання ВВП на 3,1 % за підсумками цього року, але в новому Інфляційному звіті вже йдеться про погіршення показників. Очікується, що цьогоріч ВВП зросте на 2,1 %, а наступного року – на 2,3 %. Це доволі скромна оцінка, українська економіка здатна значно більше продукувати, і найважливіший її драйвер – сектор ВПК, що постійно зростає.

Оборонна промисловість на мільярди валютної виручки: чого можна досягти завдяки розвитку ВПК

Оборонна галузь може суттєво посилити економічний потенціал країни, і досвід інших доводить це. Розгляньмо, наприклад, Туреччину, яка експортує продукцію оборонного значення до понад 180 країн світу. До того ж понад 50 % експорту з Туреччини саме товарів ВПК надходять до ЄС та США. Експорт оборонної продукції цієї країни перевищує 7 млрд доларів на рік. Для порівняння, 2011 року обсяг експорту продукції ВПК із Туреччини становив 1,1 млрд доларів, 2021-го – 3,22 млрд доларів, а 2024го – 7,15 млрд доларів. Загальний приріст обсягу торгівлі продукції оборонної та аерокосмічної галузей тільки за 2024 рік зріс на 29 %, включно з експортом у країни НАТО та послугами у сфері ВПК.

Міноборони заявило, що впроваджує цифрову систему підтримки державного гарантування якості продукції ОПК

Такий стрімкий розвиток був би неможливим без трьох складових. Перша – концентрація на нових винаходах, на інноваціях, в які активно інвестують і державні, і приватні компанії – на рівні щонайменше 2 млрд доларів на рік. Друга важлива складова – планова стратегічна дипломатична робота з підписання великих контрактів із США, НАТО та європейськими країнами, країнами Азії, Африки. Третя – концентрація на виготовленні певних видів техніки й озброєнь, які є передовими рішеннями та не мають аналогів (або ж мають далеко не кращі проти турецьких за співвідношенням «ціна-якість» аналоги).

Зокрема, в Туреччині виготовляють військові кораблі. І минулого року було підписано угоду з Португалією на проектування та будівництво

двох кораблів для поповнення складу флоту для ВМС цієї країни на суму 123 млн євро. Це ознаменувало новий рівень експорту для Туреччини, яка розраховує на наступні нові контракти з європейськими замовниками. Також Туреччина виробляє БПЛА, які купують різні країни, зокрема й Україна. Відомо, що виробник безпілотників Baykar має контракти, окрім України, з Албанією, Хорватією, Косово, Польщею та Румунією; звісно, компанія веде переговори й з іншими країнами. Активно розвивається в Туреччині виробництво бронетехніки, зокрема відомими виробниками ВМС, Nurol Makina й Otokar. Усі ці компанії вже мають контракти з європейськими замовниками.

Цікаво також і те, як зростає кількість оборонних проєктів у Туреччині загалом: йдеться про 1032 оборонні проєкти 2024 року проти 744 у 2019 році. Отже, підсумовуючи, наголошу: інвестиції, інновації, експортні контракти – три ключі до сталого розвитку оборонної галузі, яка здатна суттєво посилити економічний потенціал країни.

Україна і потенціал ВПК: як досягнути сталого вкладу оборонної галузі в економічний розвиток

Оборонна промисловість – це важлива складова економіки, здатна суттєво посилити розвиток ВВП, збільшити кількість робочих місць, вплинути на експортний потенціал та обсяг валютної виручки. Нагадаю: 2023 року із 4,9 % зростання ВВП України 1,5 % – це оборонна галузь.

Тож в Україні ВПК має стати одним із ключових локомотивів економіки, і, звісно, також йдеться про повоєнне економічне відновлення. Для цього потрібно надати пріоритет саме цьому напрямку, адже оборонна галузь та її експортний потенціал здатні додати значну частку до українського ВВП. І нам є чому повчитися в інших країн, які досягли значних успіхів у оборонній промисловості та представленні своєї оборонної продукції на міжнародній арені. Наприклад, щорічний експорт зброї Ізраїлю перевищує 12 млрд доларів, що становить близько 5 % його ВВП. Тим часом у Швеції для сталого розвитку

ВПК виробникам пропонують довготермінові – десятирічні – державні контракти. Це забезпечує стабільність і передбачуваність, дозволяє підприємствам планувати інвестиції та обсяги виробництва. Також Швеція інтегрує ВПК у наукові й освітні програми, а це прискорює розвиток технологій.

Україна запускає програму спільного виробництва зброї – в Україні та в країнах формату “Рамштайн”

Нині важливо досягти системності в підході до інтеграції ВПК у структуру всієї економіки, подбати про стратегічні тривалі науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, про розвиток талантів, про популяризацію наших інновацій і збільшення попиту на них за кордоном.

Уже зараз можна й треба розширювати державно-приватне партнерство в секторі ВПК, що має стати джерелом інновацій. Вкрай важливо сприяти створенню стійкої інноваційної екосистеми оборонної промисловості, яка виходить за межі потреб воєнного часу.

Звісно, для цього потрібні чималі кошти. Адже інвестиції є критично важливими для розвитку оборонно-промислового комплексу України та експортного потенціалу. Державі слід активно підтримувати ВПК через низку інструментів стимулювання. Важливою ініціативою є Defense City, адже спеціальний режим для виробників має сприяти найшвидшому розвитку всієї оборонної галузі. Іншим інструментом може стати запровадження податкових пільг для виробників, які експортують понад 30 % своєї продукції. Такі рішення стимулюватимуть компанії до виходу на міжнародні ринки, що дозволить збільшити обсяг валютних надходжень в Україну. Крім того, необхідне надання державних гарантій для інвесторів у ВПК, включно зі страхуванням ризиків і компенсацією можливих втрат. Це знизить інвестиційні ризики та водночас збільшить привабливість сектору для приватних інвесторів. Можливим ефективним для розвитку ВПК рішенням може стати заснування Оборонного інвестиційного банку як спеціалізованої фінансової установи, що надаватиме кредитування виробникам оборонної

продукції. Це забезпечить підприємства цільовим і доступним фінансуванням, а разом з ним з'являться й стимули для розвитку галузі.

Загалом розвиток потенціалу ВПК та збільшення ролі сектору в економіці – це стратегія, яка має втілюватися завдяки спільним зусиллям держави й бізнесу. Потрібно налагоджувати контакти з міжнародними виробниками та іншими державами, що вже зацікавилися українськими технікою та озброєннями. Стале надходження коштів від інвестицій в оборонний сектор дозволить прискорити модернізацію виробничих потужностей, збільшити обсяги виробництва, спрямувати фінансування на інновації.

Зазначу, що розвиток ВПК має значний мультиплікативний ефект для економіки. Фактично ВПК впливає на розвиток суміжних галузей, як-от металургія, електроніка, ІТ і логістика. За оцінками Мінекономіки, кожна гривня інвестицій у ВПК створює 2,3 гривні доданої вартості в суміжних галузях. Розвиток ВПК також відіграє ключову роль у створенні нових робочих місць та збереженні кваліфікованих кадрів в Україні.

Упевнений, пріоритетний розвиток ВПК дозволяє Україні стратегічно формувати економіку, засновану на досвіді, ефективності й високих технологіях. Попит на передові матеріали, програмне забезпечення та інженерні рішення в оборонному секторі стимулює інновації, які згодом можуть бути перенесені на цивільні застосування, що також позитивно вплине на економічне зростання. Військово-промисловий комплекс – це основа відродження вітчизняної промисловості, це реальний стимул для розвитку всієї економіки. Завдяки плановому розвитку й масштабуванню ВПК Україні вдасться досягти економічного зростання та значно посилити свої позиції на світовому ринку озброєнь (https://lb.ua/blog/ihor_kopytin/693365_ekonomika_oboroni_yak_vpk_maie_stati.html). – 2025. – 27.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Соломія Бобровська

Протипіхотні міни й безпека держави: навіщо Україні вихід з Оттавської конвенції

29 червня 2025 року Президент України підписав указ про вихід України з Конвенції про заборону протипіхотних мін (Оттавська конвенція). Сьогодні парламент підтримав вихід з цієї міжнародної угоди.

Через недостатню поінформованість суспільства щодо цього документа варто детальніше розглянути, чому Україна свого часу його підписала, які ризики він становить зараз та чому нам необхідно вийти з Конвенції про заборону протипіхотних мін.

Про Оттавську конвенцію та її ратифікацію Україною

Конвенція про заборону протипіхотних мін – міжнародна угода, згідно з якою країна-підписант зобов'язується не застосовувати, не виробляти, не накопичувати, не передавати та знищити запаси протипіхотних мін і мінних полів. Наразі підписантами Конвенції є понад 160 країн світу. Із цікавих фактів, варто зазначити, що Конвенцію не підписали країни, які регулярно воюють або мають високі ризики вступу у війну, зокрема: США, рф, Китай, Індія, Пакистан, Ізраїль, Єгипет, Лівія, Іран, Сирія, Вірменія, Азербайджан, Грузія.

Після початку повномасштабної агресії рф проти України країни Балтії, Фінляндія та Польща вирішили вийти з угоди. Слідом за ними вийти з Конвенції вирішила і Україна. Україна підписала Конвенцію у 1999 році та ратифікувала у парламенті у 2005-ому. На той момент, приєднання до Конвенції слугувало маркером відповідальності України щодо міжнародних зобов'язань з підтримання миру і безпеки, а також було одним із способів інтеграції України у міжнародну спільноту.

Конвенція спрямована на запобігання небезпеці від протипіхотних мін для цивільного населення як під час, так і по завершенню ведення бойових дій. Практика застосування протипіхотних мін у збройних конфліктах свідчить, що мінна небезпека зберігається впродовж тривалого часу після завершення бойових дій і, передусім, загрожує цивільному населенню. Це зумовлено тим, що сторони конфлікту часто не забезпечують належного

розмінування територій. Саме для зменшення ризиків, пов'язаних із використанням протипіхотних мін як під час збройного протистояння, так і в післявоєнний період, була ухвалена відповідна Конвенція.

Використання яких мін заборонене Конвенцією

Попри переконання, що Конвенцією заборонені всі типи протипіхотних мін, це далеко не так.

По-перше, не забороняються протипіхотні міни, які будуть використовуватися в цілях підготовки спеціалістів по розмінуванню.

По-друге, Конвенцією не заборонене використання протипіхотних мін направленої дії (таких як радянські міни МОН чи американські міни «Клеймор»). Більшою мірою заборона стосується мін натискної дії та мін, що спрацьовують від сейсмічних датчиків (міни серії ПОМ, ПФМ, ПМН, ПМД, ПОМЗ).

По-третє, Конвенція забороняє дистанційно встановлювані міни (такі як ПМФ та ПОМ) і не забороняє використання мін, які встановлюються особисто, а не способом дистанційного мінування. Простими словами – окремі види мін, що встановлені вручну, не заборонені.

По-четверте і найголовніше, Конвенція забороняє використання мін, які мають невибіркову дію, тобто тих, що становлять однакову небезпеку як для осіб, що беруть участь у бойових діях, так і для цивільних осіб, що не залучаються до них. Якщо ж оператор має можливість задіяти підрив міни у конкретний момент дистанційно (аби шкода була завдана саме живій силі противника, а не сторонній особі), то такі міни не підлягають забороні.

Таким чином, використання мін, що мають направлену дію, встановлюються особисто та приводяться у дію дистанційним способом, не заборонені до використання. Проте, в умовах повномасштабної позиційної війни великої інтенсивності, яку здійснює рф на території України, дотримання вказаних вимог Конвенції нереальне та обтяжливе, як для спеціалістів-інженерів військових підрозділів, так і для військово-політичного керівництва України. Таким чином, зважаючи на низку обставин,

вихід України з Конвенції став необхідністю, що зумовлена війною.

Чому для України необхідне використання протипіхотних мін?

Використання інженерних боєприпасів (мін) є одним із способів стримування та уповільнення наступу рф на території України. Сили оборони України застосовують мініні загородження у оборонних цілях, як з метою унеможливлення просування ворожої техніки (протитанкові міни), так і просування живої сили (протипіхотні міни). Російські війська регулярно змінюють тактику відповідно до динаміки бойових дій. Якщо на початку повномасштабної агресії рф використовувала наступ за допомогою колон бронетехніки та великих сил, то в умовах теперішнього «повзучого наступу» рф використовує тактику малих мобільних піхотних груп, що ускладнюють застосування Силами оборони України важкого озброєння. Одним зі способів ефективної протидії такій тактиці і є застосування протипіхотних мін. Протипіхотні міни дозволяють перекрити від ворога ті ділянки оборони, де не вистачає особового складу – наприклад сліпі зони та ділянки між позиціями. Протипіхотні міни також ефективні для протидії диверсійно-розвідувальним групам противника, які, як правило, проникають через ділянки, що слабо контролюються військами. До того ж, протипіхотні міни є одним із видів інженерного обладнання, що встановлюється вздовж кордону рф і білорусі, аби запобігти потенційному прориву нових сил противника.

Які проблеми створює Оттавська конвенція для України?

1. На відміну від України, рф не є підписантом Конвенції, що розв'язує їй руки у застосуванні проти нас широкого арсеналу протипіхотних мінних боєприпасів. Ще у 2018 році Україна зверталася до ООН, що не може повною мірою гарантувати виконання Конвенції на своїй території. Таким чином, навіть за умови бездоганного дотримання Україною вимог Конвенції, через дії рф загроза для цивільного населення все одно залишається.

2. Конвенція стала одним з важелів тиску рф на Україну на міжнародній арені. рф не втрачає

жодної можливості заявити міжнародним правозахисним організаціям про порушення Україною вимог Конвенції та недотримання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань. Зокрема, у 2023 році «Human rights watch» звинувачувала Україну у застосуванні заборонених протипіхотних мін (ПФМ).

3. Дозволений Конвенцією дистанційний підрив та ручне встановлення мін не є ефективними в умовах триваючої повномасштабної війни високої інтенсивності. У зв'язку з широким застосуванням російською федерацією повного спектра засобів ураження проти особового складу Сил оборони України, ручне встановлення протипіхотних мін та їх дистанційне керування стає практично неможливим. Водночас росія здійснює мінування території України дистанційними методами, без урахування вибірковості цілей.

4. Вимоги Конвенції не поширюються на саморобні вибухові пристрої, що використовуються не рідше за протипіхотні міни, наносять однакову шкоду та створюють ще більшу небезпеку для цивільного населення, адже мають виключно невибірковий характер дії.

5. Командирами українських інженерних підрозділів під час встановлення мінних полів складаються деталізовані карти на яких зазначається розміщення протипіхотних мін. Такі карти називаються формулярами. Через інженерні служби такі формуляри заносяться в бойову систему тактичної ланки «Кропива», де мінні поля можуть побачити суміжні підрозділи. За допомогою формулярів, у випадку необхідності, мінні поля легко віднайти та деактивувати. Війська РФ в Україні також складають подібні формуляри, встановлених ними мінних полів (аби не наражатися на небезпеку від своїх мінних полів), однак навіть у випадку залишення території України не будуть передавати свої формуляри українським військам. Тому, якщо Сили оборони України здатні віднайти і знешкодити встановлені протипіхотні міни, РФ інформацією про міни встановлені нею на території України ділитися не буде.

Як контролювати мінну небезпеку у випадку виходу з Оттавської конвенції?

Навіть у випадку виходу України з Конвенції, українське законодавство передбачає заходи контролю у сфері протимінної безпеки. Зокрема, Законом України «Про протимінну діяльність» встановлено, що всі дані про протипіхотні міни Україна включає у щорічні звіти, які мають заслуховуватися у Верховній Раді України та передаватися до міжнародних організацій (<https://censor.net/ua/blogs/3563361/protypihotni-miny-yi-bezpeka-derjavy-navischo-ukrayini-vyhid-z-ottavskoyi-konventsiji>). – 2025. – 15.07).

Блог на сайті «Цензор.Нет»

Про автора: Вадим Попко, професор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, керуючий партнер Адвокатського Об'єднання «Брати Попко та Партнери»

Перезавантаження вищої освіти: кого готувати для повоєнної відбудови

Повномасштабне вторгнення, яке відбулося у 2022 році призвело до тектонічних зсувів в українській політиці, «оборонці», економіці, суспільстві загалом. Воно суттєво вплинуло й на такий, здавалося б, інерційний простір, як вища освіта. Війна порушила традиційний ритм еволюції освіти – сьогодні вона змінюється не як продовження логіки минулого, а як відповідь на виклики з урахуванням таких чинників, як повоєнна відбудова.

За майже два десятиліття – з 2005 по 2024 – Україна пройшла шлях від масового культу юристів та економістів до спроб перефокусування на ІТ, інженерію, медицину, освіту. Втім ці зміни поки що неповні й часто запізнili. Тому протягом багатьох років український ринок праці формувався з перекосом у бік гуманітарних спеціальностей – право, економіка та менеджмент суттєво переважали, що призвело до перенасичення цих фахівців. Сьогодні ж країна гостро потребує технічних кадрів: інженерів, медиків, ІТ-фахівців, будівельників, психологів, освітян

– саме вони є ключовими для повоєнної відбудови. Такої ж думки дотримуються і в Міносвіти.

Втім попит ринку праці все ще не співпадає із вибором абітурієнтів. Наприклад, війна гостро оголила брак вчителів і медичних працівників, частина з яких емігрували, або змінила роботу. За експертними оцінками, до 2030 року нам може не вистачати понад 100 тис. учителів. Попри такий попит, педагогічні спеціальності все ще не входять до ТОП-5 вибору молоді (лише ~25 тис. заяв на всі предметні спеціалізації у 2024 році).

Не можна не звернути увагу й на міграційний фактор – близько 5 мільйонів українців, значна частина з яких має вищу освіту, виїхали за кордон.

В той же час, десятки тисяч фахівців нині служать у ЗСУ і це також утворило чисельні прогалини на ринку праці.

Досліджуючи цю проблему, можна дійти лише одного висновку – нам потрібне стратегічне переосмислення кадрової політики. Абітурієнти повинні орієнтуватися не лише на престиж професії, а на реальні потреби суспільства: відновлення, розбудова, сталий розвиток.

І щоб не припуститися помилок Україні варто уважно вивчити, як інші держави адаптували свої системи освіти до відповідних викликів. Тим паче, що їхній шлях доводить: навіть у найскладніші часи вища освіта може бути потужним драйвером національного відновлення.

США

Останні дані Бюро статистики праці (BLS), свідчать про те, що до 2032 року в країні очікується найшвидше зростання зайнятості в таких галузях, як охорона здоров'я, соціальна робота, догляд за літніми людьми, відновлення після травм, IT та альтернативна енергетика. Наприклад, вакансії у сфері *mentalhealthcounseling* (консультування з питань психічного здоров'я) мають зрости на 18%, а *occupationaltherapy* (Ерготерапія) – на 14%. За оцінками Бюро сектор охорони здоров'я та соціальної допомоги зросте на 9,7%, що значно перевищує середній темп зростання зайнятості

в економіці в цілому. Саме цей сектор створить найбільшу кількість нових робочих місць – близько 2,1 млн.

Варто зазначити, що хоча класичні пріоритети американських студентів залишаються стійкими, їх вибір все ж таки поступово адаптується до змін на ринку праці. Так, у 2021–2022 навчальному році понад 58% бакалаврських дипломів у США було зосереджено лише в шести напрямках. Перше місце – бізнес (375 тис. дипломів, 19% загальної кількості), що відображає прагнення студентів до універсальних і гнучких кар'єр. Друге – медичні та охоронні професії (13%), далі – соціальні науки та історія (7,5%), біологія та біомедицина (6,6%), психологія (6,5%) та інженерія (6,2%). Крім того, швидко зростає кількість студентів у сфері комп'ютерних наук, яка вже перевищила 100 тис. випускників на рік.

Такий розподіл демонструє помірну, але зростаючу чутливість до реального попиту економіки, особливо в галузях STEM, медицини та цифрових технологій. Освітня політика також активно працює із прогнозами: сайти типу bls.gov чи skilllab.io дозволяють кожному студенту порівняти свої навички з перспективними вакансіями.

Європейський Союз

Сьогодні на ринку праці ЄС спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів в ключових галузях економіки та таких галузях, як охорона здоров'я, інформаційні технології, будівництво, інженерія. За даними Європейської мережі сервісів з працевлаштування (EURES) найдефіцитнішими у більшості країн Союзу є професії пов'язані з медициною (особливо медсестри та вузькі спеціалісти), фахівці з IT, а також інженери, будівельники, електрики, геодезисти тощо. Низка держав також повідомляє про дефіцит, наприклад, викладачів та логістів.

І тут також освітні преференції європейських студентів лише частково відповідають потребам ринку. Згідно з даними Eurostat за 2023 р., понад 22% студентів обирають спеціальності у сфері бізнесу, права та управління. Інженерію, виробництво та будівництво обирають 14,7%

студентів, що свідчить про певне узгодження з ринковими потребами. Медицина та соціальна сфера приваблюють ще 14,4% студентів, але й цього недостатньо з урахуванням тенденції старіння населення. Гуманітарні науки (11,2% студентів), досі мають стійкий попит, але виявляють менший потенціал для закриття стратегічних прогалин на ринку праці. Напруженою є ситуація в ІТ, яка має ще менший відсоток студентів, попри стрімке зростання цифрових викликів.

У відповідь на ці виклики, Єврокомісія просуває STEM-освіту, цифрову грамотність та інтеграцію жінок в технічні галузі. Інструментами для цього виступають як програми професійної орієнтації, так і фінансова підтримка університетів, що відкривають нові програми.

Західні Балкани

На мою думку, приклад цих країн ми маємо вивчити особливо прискіпливо, адже вони свого часу зіткнулися із повоєнною трансформацією та відбудовою – процесами, які на нас лише очікують. Втім, не можна сказати, що вони остаточно розв'язали питання реформування освіти та адаптації до вимог економіки. Сьогодні їхній ринок праці все ще залишається вразливим до масової еміграції молодих спеціалістів і дефіциту кваліфікованих кадрів. Особливо це спостерігається у будівництві, інженерії та секторі ІТ. Туристичний сектор також не забезпечений необхідним персоналом – зокрема бракує управлінських кадрів із бізнес-освітою та мовними навичками.

У сфері охорони здоров'я ситуація теж складна: чимало медичних працівників виїжджають за кордон, а місцеві профільні заклади вищої освіти не можуть покрити ринковий попит. Водночас зростає потреба у фахівцях з державного управління та євроінтеграції – особливо у контексті переговорів про вступ до ЄС в багатьох країнах регіону.

Що ж стосується студентських преференцій у виборі майбутньої професії, то найпопулярнішими та найбільш комерційно привабливими є такі напрями, як бізнес, економіка, право. Чимало приватних ЗВО, що

з'явилися тут у 2000-х роках, спеціалізуються саме на цих галузях. Останні роки також фіксується поступове зростання інтересу до ІТ-напрямів, проте загальна кількість випускників у галузі технологій залишається недостатньою для задоволення потреб ринку.

Медичні спеціальності – хоч і престижні – залишаються «елітними» через складність вступу та обмежену кількість місць.

Недопредставленими є STEM-напрями. У низці країн регіону зберігається проблема низького рівня завершення навчання – за деякими оцінками, менше 40% студентів отримують дипломи протягом 10-ти років. Це створює значний розрив між кількістю студентів, які вступають до ЗВО, і тими, хто фактично закінчує навчання та готовий працювати за фахом.

Одночасно, хотів би звернути увагу на досвід Північної Македонії та Сербії, де після запровадження моделі «смайт-прогнозування» ринку праці держзамовлення адаптується щорічно. Так, у Північній Македонії після 2020 р. кількість місць на аграрних, будівельних та технічних спеціальностях збільшилась на 30%, тоді як юриспруденція і гуманітарні науки втратили до 20% фінансування. В цій країні також функціонує платформа «SkillsForecast», яка щороку оновлює прогноз на 5 років і ці дані враховуються при формуванні держзамовлення та затвердженні нових освітніх програм.

Вивчаючи досвід Західних Балкан ми повинні уникнути класичної пастки післявоєнної трансформації: надмірна орієнтація на вузьке коло спеціальностей, недостатній розвиток інженерії та охорони здоров'я, відтік талановитої молоді та кваліфікованих кадрів.

Отже, світовий досвід переконливо демонструє: успішне відновлення можливе лише за умови гармонізації освітньої системи з актуальними запитами ринку праці. В одному зі своїх блогів я вже зупинявся на ролі закладів вищої освіти в повоєнній відбудові, акцентуючи увагу на моделі «Університет 3.0.». Сьогодні ж хочу зупинитися на інших конкретних кроках, які може зробити Україна, щоб досягти успіху.

Стратегія кадрового перезавантаження України

1. Освітня відповідь на виклики відбудови

Для відбудови української інфраструктури країна потребує масштабної мобілізації технічних кадрів – інженерів, будівельників, енергетиків і управлінців. За даними 2025 року, понад 70% будівельних компаній стикаються з гострою нестачею фахівців, у деяких професіях дефіцит сягає 40–70%. Приклад програми Skills4Recovery (GIZ), яка підготувала 500 будівельників лише за рік, демонструє ефективність короткотермінових курсів з практичним спрямуванням. Водночас важливо не лише оновлювати університетські технічні програми, а й активно інвестувати у розвиток професійної та фахової передвищої освіти з акцентом на логістику, електромеханіку, інженерію тощо.

2. *Механізм державного замовлення – ключовий інструмент впливу на освітні пріоритети.*

З 2023 року МОН скорочує набір на гуманітарні спеціальності, натомість нарощує підтримку технічних, цифрових, педагогічних і природничих напрямів. Цю тенденцію потрібно не просто продовжити, а стратегічно посилити: країна має сформувати резерв кваліфікованих інженерів, освітян, енергетиків, адже навіть за умов часткової міграції, лівова частка фахівців залишиться і працюватиме на відбудову України.

3. Smart-прив'язка освіти до регіонів

Варто масштабувати систему цільового спрямування: студенти з регіонів можуть отримувати гранти чи стипендії в обмін на кілька років роботи в громадах після випуску. Особливо це важливо для відновлення постраждалих територій, які вже зараз мають формувати запит на майбутніх фахівців – інженерів, архітекторів, агрономів. Така практика вже частково діє в медичній сфері, однак потребує системної адаптації та поширення на інші галузі.

4. *Підвищення престижу критичних професій*

Суспільне визнання та належні умови праці – ключ до зростання популярності критично важливих професій. Успіх вчителя, інженера чи лікаря має бути видимим. У 2023 році вже

підвищено мінімальну зарплату медиків, а також запроваджуються механізми підтримки молодих фахівців, які працюють у селах (житло, надбавки, гранти).

5. *Освітні гранти інструмент для формування кадрового резерву*

З 2023 року діє система фінансової підтримки для контрактників з високими результатами, яка найбільше стимулює вибір спеціальностей у сферах ІТ, педагогіки та інженерії. Надалі державна політика може екстраполювати цей досвід на стратегічно важливих напрямках – оборонна промисловість, агроінженерія, енергетика. Це не лише утримує талановиту молодь в країні, а й спрямує її потенціал на розвиток ключових для відновлення та безпеки галузей.

6. Партнерства з бізнесом і донорами

Відбудова України – це спільна справа держави, бізнесу й міжнародних партнерів. Агрохолдинги вже можуть готувати майбутніх агрономів, будівельні компанії – інженерів, ІТ-компанії – програмістів. Важливо створити сталу модель співпраці між освітою і ринком – наприклад, програми типу «Learn to Rebuild», де приватні партнери фінансують навчання студентів і гарантують їм працевлаштування.

7. Розвиток ІТ та інноваційних галузей

Україна повинна перетворитися на регіональний хаб цифрових компетенцій. ІТ-сектор продовжує демонструвати високий потенціал, а світовий ринок потребує фахівців у сферах кіберзахисту, хмарних рішень та штучного інтелекту. Важливо зосередити зусилля не лише на зміцненні технічної бази, а й на забезпеченні гендерної рівності в галузі – зокрема, через залучення жінок та впровадження новітніх підходів у навчанні згідно з міжнародними стандартами.

8. Профорієнтація і зміна мислення

Молодь обирає майбутню професію не лише з огляду на статистику, а й виходячи з моделей успіху, які бачить навколо. Щоб критично важливі професії стали привабливими, необхідно зробити видимими досягнення їх представників – у медіа, соцмережах, публічному просторі. Національна просвітницька кампанія «Твоя освіта – твоя зброя у відбудові» здатна

змінити ставлення до освіти як інструменту для сталого розвитку країни.

Висновок

В період з 2005 до 2024 року освітні переваги України змінилися: від домінування права та економіки – до зростання інтересу до технічних, ІТ та прикладних спеціальностей. Сьогодні акцент зроблено на підготовці кадрів, здатних забезпечити відновлення країни – інженерів, ІТ-фахівців, медиків, педагогів, аграріїв, психологів тощо. Завдяки державній підтримці, грантам і співпраці з бізнесом формується нова освітня парадигма: престиж професії базується на її суспільній значущості. Продовження реформ дасть змогу збалансувати випуск спеціалістів і зменшити розрив між освітою та працевлаштуванням – закладаючи фундамент економічного зростання й післявоєнного розвитку України (<https://censor.net/ua/blogs/3563654/napryaki-p-dgotovki-fah-vts-v-dlya-un-versitet-v>). – 2025. – 16.07).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Сергій Кузьмініх, ініціатор створення Фонду братів Кузьмініх, який майже за два роки свого існування по допомозі пораненим та полоненим заслужив довіру українців не тільки в рідному місті, а й по всій Україні.

Аптека – це не кіоск. Це заклад охорони здоров'я!

Останніми роками українська аптека стрімко втратила свою суть.

Замість бути медичним закладом, що стоїть на варті здоров'я людей, вона дедалі більше перетворюється на звичайну торгову точку.

Яскраві вивіски, акції, бонуси за продаж, нав'язані препарати – все це формує викривлену модель функціонування аптек, в якій на першому місці – прибуток, а не пацієнт.

Це не просто сприйняття – це реальність підтверджена досвідом мільйонів українців, які спустошують свої кишені в аптеках не отримуючи якісних лікарських засобів.

1. Плани з продажів, а не допомога: викривлена модель аптечного ринку

Сучасна мережева аптека працює за моделлю продуктового магазину або заправки.

Фармацевтичні компанії – українські та іноземні – змагаються не за якість чи економічну доступність, а за «видимість» на аптечній полиці.

У гру вступає «маркетинг»: компанія платить мережі за просування свого препарату. Результат – аптека пропонує не те, що найефективніше, а те, що вигідніше їй самій – де найбільший «маркетинговий відкат».

У 2024 році через аптеки продано ліків на 150 млрд грн. Сам фармринок оцінює маркетингові витрати на рівні 20%. Тобто майже 30 млрд грн ми з вами переплатили за «право» побачити певні ліки на полиці.

Вдумайтесь: ми переплачуємо не за ефективність ліків, а за маркетингову боротьбу.

2. Маркетинг під заборорою – а мережі ростуть

У березні 2025 року рішенням РНБО маркетингові платежі між виробниками і аптеками були тимчасово заборонені. Представники аптечних мереж лякають колапсом – дефіцит ліків, масове закриття аптек...

Але факти – інші. У червні в Україні було відкрито 284 нові аптеки. Більшість – саме мережеві. Лідер за приростом – Чернівецька область (+93) та Київ і область (+46). Це – інвестиції. Це – розширення. Це – відповідь на питання, чи справді аптеки «на межі виживання».

Так з місяця в місяць...

3. Максимізація прибутків через ВТМ і БАДи

Власні торгові марки (ВТМ). Аптечні мережі просувають препарати під своїми брендами. Продукція виготовляється сторонніми виробниками, але візуально виглядає як продукт аптеки. Пацієнт не знає, хто виробник, і не має вибору – альтернативи просто не запропонують.

Чому так? Тому що маржинальність ВТМ значно вища і аптеці найбільш вигідно його продавати.

В результаті пацієнту нав'язують не найкращий, а «свій» варіант.

БАДи замість ліків. Лікар виписав заспокійливий лікарський засіб, а вам продають «натуральний» БАД із валеріаною за 400-500 грн. Навіщо? Бо націнка на такі товари – сотні відсотків.

За I квартал 2025 року українці витратили на БАДи понад 7,2 млрд грн, що на 30% більше, ніж торік. Цей ринок – золота жила для аптек, і він не має нічого спільного з доказовою медициною.

4. Податкова оптимізація «по аптечному»

В Україні функціонує близько 18 тисяч аптек. Згідно з інформацією від Податкової, у 2024 році ці аптеки перерахували на користь майже 17 тисяч фізичних осіб-підприємців (ФОПів) 7,5 мільярдів гривень.

У середньому це становить 440 тисяч гривень на рік, або майже 37 тисяч гривень на місяць на одного ФОПа.

Паралельно офіційна середня заробітна плата (згідно даних Податкової) в аптеках становила трохи більше 9 тисяч гривень на місяць, що вдвічі нижче за середню по країні – 17,5 тис. грн (за даними Пенсійного фонду України).

Так само, згідно з офіційною інформацією, реальне податкове навантаження для аптек становить усього 0,2–0,25%. Це у 10 разів менше, ніж у виробників.

Все це на фоні 200+ мільярдного ринку – це мільярди недоотриманих гривень до бюджету.

5. Без фармацевтів але з планом продажу

Ліцензійні умови чітко визначають: відпуск лікарських засобів можуть здійснювати лише фахівці з відповідною освітою – фармацевти або асистенти фармацевтів.

Але як дотримуватись цього правила, коли головна мета – не допомогти пацієнту, а виконати план продажів? Коли на першому місці не лікування, а оптимізація витрат та бонус за продану позицію? У такій моделі аптечній мережі не потрібен фаховий фармацевт. Потрібен продавець – людина, яка виконає план.

Держлікслужбою фіксуються численні порушення: відсутність укомплектованого штату фахівцями з фармацевтичною освітою – серед найпоширеніших порушень, які виявляють під час перевірок.

І є ще одна проблема, менш помітна, але дуже тривожна: справжні фармацевти змушені конкурувати з тими, хто просто вміє продавати. Це повільно, але невпинно руйнує статус професії. Адже фармацевт – це не касир і не консультант. Це – медичний фахівець, який має бути надійним посередником між лікарем і пацієнтом.

Саме тому я наполягаю на негайному запуску Реєстру фармацевтів – це публічний контроль з боку самих пацієнтів і гарантія якості послуги.

6. Порушення як система

3 березня 2025 року Держпродом проведено понад 1150 перевірок аптек на предмет дотримання законодавства про ціни – у кожній четвертій виявлено порушення. Винесено штрафів на мільйони гривень. Але аптеки продовжують працювати так само – бо покарання не лякає, коли система орієнтована на прибуток, а не на пацієнта.

7. Аптека має лікувати, а не заробляти на хворобі

У гонитві за прибутками аптечний бізнес забув, навіщо взагалі існує. Забув, що головна мета – не продати якомога більше товару, а забезпечити пацієнта якісною та безпечною фармацевтичною допомогою.

Закон України «Про лікарські засоби» чітко визначає:

«Аптека це заклад охорони здоров'я, що є місцем провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання з роздрібної торгівлі лікарськими засобами, основним завданням якого є фармацевтичне обслуговування населення.»

Сьогодні ж ми бачимо іншу картину: ринок ігнорує базові принципи. Аптечні мережі створюють монополії, виштовхують незалежних гравців, трансформують аптеку на формат «зручного магазину» – з планами, преміями, «вигідними» пропозиціями.

Але світовий досвід – зовсім інший. У розвинених країнах аптека – це частина медичної екосистеми, а не продовження супермаркету.

Наприклад, у Німеччині аптекою може володіти виключно фармацевт.

Один власник – не більше 4 аптек. Заборонені франшизи, мережі та непрозорі форми контролю.

Аптека підзвітна за якість послуг і дотримання стандартів.

Модель, в якій аптека є медичним закладом, а не бізнесовим інструментом, працює на пацієнта. Саме до цього варто прагнути Україні.

8. Чесні правила гри для всіх

Що далі? Має бути створена нова архітектура фармринку – прозора, підзвітна, орієнтована не на прибуток, а на пацієнта.

Національний каталог цін

Створення Національного каталогу цін на лікарські засоби – ключовий інструмент для реферування (тобто прив'язки цін до реального середнього рівня). Але вже на старті бачу серйозні проблеми: деякі виробники та імпортери подають ціни, вищі за відпускні в аптеках. Це – спроба хеджувати ризики та залишити собі простір для маневру. Але для пацієнта це означає одне: вища ціна на ліки.

Потрібно переглядати саму модель реферування. Каталог має працювати на доступність ліків для пацієнта, а не на гарантування прибутків гравцям ринку.

Маркетинг

Моя позиція незмінна: чим менше маркетингу – тим дешевші ліки. Це аксіома. Всі сторонні витрати (включно з оплатою аптечних мереж за «просування») виробник закладає у кінцеву вартість препарату. І зрештою за це платить пацієнт.

МОЗ розробив порядок обмеження маркетингу. Остання версія – не більше 8–9% від обсягу продажів ліків виробника. Але аптечні мережі наполягали на своїй цифрі – 12% від власного обороту ліків.

Міністерство юстиції вийшло зі своєю позицією: Закон не дає повноважень Кабміну обмежувати маркетинг Постановою.

МОЗ звернувся до Комітету здоров'я з офіційним листом, де зазначив що не встановлення граничного обсягу маркетингу може призвести до зростання цін на ліки і на необхідності змін Закону.

Я повністю підтримую позицію МОЗ. Якщо для захисту пацієнта треба внести зміни до законодавства – це потрібно зробити. Без обмеження маркетингу – не буде доступних цін.

Проект Постанови Кабміну, який регулював маркетинг, автоматично повернуто на доопрацювання – згідно з Регламентом КМУ, це стандартна процедура після відставки Уряду.

Але є і хороша новина: новий склад Уряду відкриває можливість переглянути позиції відомств, прибрати вузькогалузевий лобізм і провести справжнє, широке, відкрите обговорення нових правил гри.

І я наполягатиму на тому, щоб це обговорення було чесним, публічним і з урахуванням інтересів не аптек чи виробників, а пацієнтів.

Ці кроки непрості, але необхідні.

Адже аптека – це не супермаркет і не кіоск.

Це частина системи охорони здоров'я.

І ми маємо її такою зробити (<https://censor.net/ua/blogs/3563944/apteka-tse-ne-kiosk-tse-zaklad-ohorony-zdorov-ya>). – 2025. – 18.07).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Рудольф Акоюн, директор зі стратегічних комунікацій виробника дронів «Генерал Черешня»

Технології терору та межа адаптації: як протидіяти модернізованим шахедам

Війна – це завжди змагання за темп. Хто швидше адаптується, той і зберігає ініціативу. Саме з цього погляду варто розглядати масоване застосування дронів Shahed росією та їхню еволюцію за останній рік.

Ще не так давно ці апарати були, по суті, боєприпасами, що баражують з фіксованим маршрутом та примітивною навігацією. Сьогодні ми почали стикатись з модернізованими моделями, які мають радіоканал управління, відеокамеру для корекції цілей у режимі реального часу, вдосконалені GPS-модулі та інтегровані алгоритми комп'ютерного зору. Це не масовий продукт і навряд чи він буде швидко інтегрований у звичну модель Shahed, але це означає, що противник окрім нарощування кількості атак, одночасно вдосконалюватиме якість ударних систем наведення.

Фіксація на території України нових версій Shahed з модулем штучного інтелекту, що

здатен розпізнавати об'єкти та уточнювати цілі на кінцевому етапі польоту, вимагає переосмислення архітектури протидії. Вперше зафіксований дрон мав радіомодем із дальністю управління до 150 км, що дає змогу здійснювати корекцію курсу вже під час атаки. Це створює нову загрозу – керованість дозволяє обирати менш захищені маршрути, маневрувати під час польоту, обходити зони активної дії РЕБ та влучати з більшою ймовірністю.

Проблема не тільки в залізі. Проблема – в темпах масштабування

Використання нових типів дронів демонструє, що Кремль робить ставку не на технологічну досконалість як таку, а на швидкість циклу «вдосконалення – масштабування». Іран, як головний технологічний партнер, а тепер і КНДР як потенційна складальна база, дозволяють не лише експериментувати, а й швидко виробляти. На додаток, через Китай продовжують надходити чутливі компоненти, зокрема мікропроцесори та модулі навігації. Водночас українська оборонна система, зокрема в контексті ППО, стикається з суттєвими обмеженнями в гнучкості та темпах розгортання нових рішень.

Проблема полягає в тому, що класична модель протиповітряної оборони не розрахована на боротьбу з дронами, які коштують у десятки разів дешевше за ракету-перехоплювач. Ми не можемо дозволити собі виснажувати ресурси, які призначені для боротьби з авіацією чи крилатими або балістичними ракетами, на відбиття хвиль дронів. Це створює потребу в системному переході до дешевших, автономніших і швидших інструментів реагування.

Дешеві перехоплювачі та мобільні рішення – в основі української стратегії

Так, ці комбіновані удари, що йдуть тиловыми містами – це велика для нас проблема. Але у нас є асиметрична відповідь. На сьогодні одним із найперспективніших напрямів є виробництво та розгортання БПЛА-перехоплювачів. Зенітні дрони або недорогі «крила» вартістю 3-5 тисяч \$ можуть успішно знищувати Shahed за приблизно 50 тисяч. Ефективність – цілком реальна. Над цим треба працювати. Це для нас велика перспектива. Тому акцентування уваги

на цьому Головнокомандувача ЗСУ Сирського – дуже правильне.

Але ефективність таких засобів перехоплення прямо залежить від підготовки операторів дронів. Необхідно розбудовувати нову мережу підготовки пілотів дронів, аналогічну тій, яку ми свого часу створили для розгортання мобільних вогневих груп ППО. Вони свого часу були надзвичайно ефективні на перших етапах протидії Shahed, але сьогодні їхня ефективність знижується – дрони стали швидшими, вище літають, маневрують.

Саме тому фокус має зміститись на повітряне перехоплення. Для цього потрібна інституційна відповідь держави: спрощення регулювання, державні замовлення, створення стандартів під новий клас озброєнь та програм підготовки. Без централізованого підходу, навіть маючи ефективні рішення на рівні окремих компаній, ми не зможемо відповісти на масовані атаки.

На практиці ж стикаємось із бюрократичними перепонами «державної машини». Потрібно, врешті, примусити цим займатися державу. Ми не можемо дозволити їй це повністю ігнорувати. Це нераціонально. Бо держава як гравець – найбагатша і найсильніша. Закони, укази й постанови повинні прийматись максимально швидко, бо втрачений час це відставання в гонитві озброєнь. А в росіян уже наявна перевага в масштабуванні вдалих рішень.

Системність замість реактивності

Протидія Shahed-ам більше не може базуватись на однотипній логіці «виявити – знищити». Виявлені нові дрони володіють інструментами адаптації – вони змінюють маршрут, намагаються ухилятися від перешкод, можуть використовувати відеоаналітику для навігації та мають потенціал мережевого обміну даними. Уже сьогодні виявлено ознаки того, що російські розробники тестують повітряні ретранслятори, які можуть забезпечити стійкіший зв'язок дрона навіть у складних умовах електронної боротьби.

У такій ситуації ефективними стають лише багаторівневі сенсорні архітектури: поєднання класичної РЛС із пасивними системами радіочастотного моніторингу, акустичними датчиками, оптичними станціями та системами комп'ютерного зору. Кожен район країни має

бути покритий гнучкою мережею детекції, яка здатна виявляти об'єкти різної швидкості, висоти та електромагнітного профілю.

Без організованої системи відповідь залишиться точковою

Підсумовуючи: ми маємо окремі рішення, які працюють. Маємо команди інженерів, які створюють прототипи. Маємо операторів, які вміють працювати з БПЛА. Але без масштабування і без узгодженої державної стратегії всі ці елементи залишаються точковими. Потрібно, щоб держава стала лідером у цьому процесі – забезпечила інституційну підтримку, стандарти, фінансування, спростила дозвільні процедури, прискорила цикл «потреба – рішення – впровадження».

Противник не чекає. Ворог вже демонструє нам перші зразки дронів із функціями автономної навігації, елементами ШІ, можливістю передачі відео, а надалі, ймовірно, і з координацією в реальному часі між кількома пристроями. Це потенційний перехід до концепції «роїв» – мережевих систем, які взаємодіють і адаптуються в польоті.

Це ще не масове явище, але вже реальна загроза. Наш обов'язок полягає в тому, щоб зупинити її на ранній стадії.

Зволікання – це втрачені житлові квартали, критична інфраструктура, вичерпана ППО і втомлене суспільство.

Тому замість реактивного гасіння загроз, ми маємо перейти до проактивного управління ризиками. І перший крок у цьому – це визнати, що боротьба з дронами більше не є питанням тільки армії. Це національна інфраструктурна задача. І вона має бути вирішена зараз (<https://censor.net/ua/blogs/3564031/masovane-zastosuvannya-dron-v-shahed-ros-yu-ta-hnyu-evolyuts-yu-za-ostann-yi-r-k>). – 2025. – 18.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: ГО Екодія

Державна програма справедливої трансформації вугільних регіонів – крок вперед, але є нюанси

У червні 2025 року Уряд затвердив Державну цільову програму справедливої трансформації вугільних регіонів України до 2030 року. Робота над програмою велася з перервами ще з часу прийняття відповідної Концепції 22 вересня 2021 року.

Це стратегічний документ, на який вугільні громади чекали багато років – адже йдеться про державну підтримку в умовах закриття шахт і переходу до нової економіки. Програма передбачає широкий спектр заходів – від перекваліфікації працівників до розвитку відновлюваних джерел енергії – і є частиною виконання Нацплану з енергетики та клімату.

Проте її реалізація має відбуватись зі справжньою залученістю громад, достатнім фінансуванням заходів та відповідністю європейським стандартам, інакше ризики недосагнення цілей залишаються високими. На цьому наголошує Анастасія Бушовська, фахівчиня з енергетичної політики ГО «Екодія».

Чому це важливо?

Рішення про поступову відмову від вугілля в електрогенерації до 2035 року та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року потребує конкретних кроків. Вугільні громади – одні з найвразливіших у цьому процесі. Їхнє життя десятиліттями було побудоване довкола шахт і ТЕС, а альтернативи не з'являлись системно. За останні роки видобуток вугілля значно скоротився, у тому числі через російську агресію, руйнування підприємств і окупацію територій. Тому трансформація потрібна вже сьогодні – і вона має бути справедливою.

Програма, затверджена постановою КМУ № 711 від 18 червня 2025 року, є першою державною спробою комплексно підтримати 38 вугільних громад у цьому переході.

Що передбачає Програма?

Фінансування до 2030 року – понад 30 млрд грн з різних джерел (держбюджет, місцеві бюджети, інші). Пріоритети включають:

Структурну трансформацію економіки громад

Соціальну підтримку та розвиток людського капіталу

Перехід до ВДЕ та підвищення енергоефективності

Розв'язання екологічних проблем і адаптацію до зміни клімату

Серед ключових заходів:

розвиток малого й середнього бізнесу, створення інфраструктури для залучення інвестицій;

підтримка перекваліфікації працівників шахт і працевлаштування мешканців;

модернізація тепломереж, енергоефективність, розподілена генерація на основі ВДЕ;

відновлення територій, рекультивація, створення природоохоронних зон;

дослідження можливостей переобладнання майданчиків ТЕС і шахт під виробництво для ВДЕ.

Важливо, що Програма не передбачає використання атомної енергії та формально визнає важливість протидії викидам метану з шахт.

Що викликає занепокоєння

Незважаючи на масштабність і міжсекторальність, Програма має низку вразливостей:

Відсутність чітких критеріїв відповідності цілям справедливої трансформації. Немає прив'язки до Регламенту ЄС 2021/1056, що може призвести до невідповідності майбутнім умовам євроінтеграції.

Недостатня деталізація щодо заходів із вловлювання метану. Хоч метан згадано в пріоритетах, немає конкретних кроків для моніторингу чи зменшення його викидів.

Акцент на газ. Програма передбачає впровадження когенерації з використанням газу – що суперечить логіці відмови від викопного палива.

Обмеженість показників ефективності. Фокус – радше на об'єктах, аніж на реальному соціальному впливі: не враховано працевлаштування в нових секторах, якості послуг, потреби старших працівників тощо.

Невизначеність щодо громад у зоні бойових дій і релокованих підприємств.

Програма в силу своєї специфіки не вирішує питання застарілих підходів та стандартів до закриття шахт. Проте відповідні стандарти,

наприклад, СОУ 10.1.05400632.1:2004, мають бути переглянуті та оновлені відповідно до норм та регуляцій ЄС.

Які рішення ще потрібні?

Для реального ефекту від Програми потрібні додаткові кроки:

Визначення критеріїв справедливої трансформації – щоб гарантувати, що заходи, які реалізуються, відповідають цілям справедливої трансформації та сприяють сталому розвитку громад – на основі відповідних регламентів ЄС;

Розробка нових стандартів і механізмів закриття шахт, з урахуванням норм та стандартів ЄС, для забезпечення прозорості, екологічної безпеки та ефективності процесу закриття, включаючи повторне використання матеріалів та інфраструктури, а також контролю за викидами;

Врахування потреб громади з фокусом на очікувані зміни – успіх справедливої трансформації вимірюється не у кількості об'єктів, а у реальних соціально-економічних та екологічних змінах – і саме це має бути відображенням у індикаторах (показниках) програми.

Залучення громадськості до моніторингу реалізації Програми, або навіть створення так званих моніторингових комітетів.

Попри всі нюанси прийняття Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів – важливий крок, який свідчить, що держава визнає виклики перед вугільними громадами.

Програма враховує чимало позицій, запропонованих громадськістю, зокрема Екодією та мережею організацій-партнерів, і закладає основу для майбутньої трансформації.

Довідково

Концепція Програми схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2021 р. № 1024 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 80, ст. 5050).

Програма затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18 червня 2025 р. № 711.

Державний замовник – Мінрозвитку.

Керівник Програми – Віце-прем'єр-міністр з відновлення України – Міністр розвитку громад та територій.

Виконавці заходів Програми – Мінрозвитку, обласні держадміністрації (військові адміністрації), органи місцевого самоврядування (за згодою).

Строк виконання Програми – 2025–2030 роки.

Прогнозні обсяги та джерела фінансування: загалом 30 443,2 млн гривень, з них:

4386,8 млн гривень за рахунок коштів державного бюджету,

5526,8 млн гривень – з місцевих бюджетів,

20 529,6 млн гривень – за рахунок інших джерел (https://lb.ua/blog/ecoaction/686969_derzhavna_programa_spravedlivoi.html). – 2025. – 17.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Длігач, доктор економічних наук, засновник і голова групи компаній Advanter Group

Стратегія розкриття економічних можливостей українців. Як Україні перетворити демографічний виклик на економічний прорив

Україна стоїть перед величезним викликом, масштаб якого не має аналогів у новітній історії. Війна, що триває, не лише руйнує міста та інфраструктуру, а й докорінно змінює соціально-демографічний ландшафт країни. Згідно з дослідженнями і моделюванням Advanter Group, до кінця 2025 року населення на контрольованих Україною територіях скоротиться до критичних 30,5 млн осіб з 37 млн (оцінка) до 41,2 млн (дані World Bank) у 2021-му.

Ця демографічна криза, посилена міграцією та мобілізацією, створює безпрецедентний тиск на ринок праці та економічну спроможність нації. Ми ризикуємо втратити не лише людей, а й майбутній економічний потенціал, якщо не відповідатимемо на виклики негайно та рішуче, з урахуванням ранніх сигналів і розуміння причин кризи.

Чому Україна втрачає свій людський капітал?

Однією з головних проблем сучасної України у царині людського капіталу є проблема низької економічної активності населення. Вона є багатогранною і тому потребує комплексного підходу. **По-перше**, демографічний спад та масова міграція – це не лише абсолютні цифри (мільйони осіб, тимчасово чи назавжди втрачені для економіки України), це також і втрата продуктивності, талантів, ідей, можливостей.

Умовою повернення талантів, кваліфікованих працівників, підприємців є безпека та економічні можливості. Тобто критерії за якими Україна, на жаль, поки не може конкурувати навіть із країнами Східної Європи. Тому не дивно, що частка тих, хто планує повернутися в Україну, невпинно зменшується. Але також важливим є відчуття світлих перспектив в Україні. Відсутність такого відчуття, незрозумілість майбутнього, недовіра до держави – все це призводить і до погіршення ментального здоров'я, і до бажання виїжджати і не повертатися до України.

По-друге, посилюється гендерна та вікова асиметрія. Мобілізація чоловіків призвела до того, що 82% безробітних сьогодні становлять жінки. Водночас, ми бачимо упереджене ставлення до працівників за віком – 60% роботодавців віддають перевагу особам молодшим за 40 років.

Додамо дискримінацію за інвалідністю (цього явища все менше, але в нас значна частина людей з інвалідністю не залучена до економічної активності порівняно з показником в ЄС), дисбаланс за регіоном проживання, обмежений доступ до вакансій у сільській місцевості та депресивних областях через слабку інфраструктуру – і отримуємо більш повну картину системних бар'єрів.

По-третє, викликом залишаються тіньова зайнятість. Часто працюють неофіційно, особливо у сільському господарстві, індустрії гостинності, креативних секторах економіки, в торгівлі, на будівництві тощо, що призводить до відсутності соціального захисту та недоотримання податків.

По-четверте, Економічно неактивні групи – це ті, хто живуть на соціальні виплати, люди

старшого віку, які віддають перевагу пенсії, а не продовженій активності, значна частина ВПО.

Окрема гостра проблема – реінтеграція ветеранів. Їхній унікальний досвід часто ігнорується, а можливості для перекваліфікації були недостатні: лише 10% ветеранів та 15% ВПО отримали доступ до відповідних програм у 2023 році через їхнє недостатнє фінансування. В 2024-2025 роках ситуація завдяки новим програмам від Міністерства економіки та інших державних інститутів, від бізнесу.

Нарешті, реальністю стає дефіцит кваліфікованих кадрів. Прогнозується, що попит на робочу силу зростатиме швидшими темпами (+10%), ніж її пропозиція (+7%). Найбільш гострий дефіцит очікується вже з 2026 року в аграрному та промисловому секторах, де потреба може перевищувати пропозицію на 30–40%.

Цей комплекс викликів вимагає не просто реагування, а системної трансформації підходів до розвитку людського капіталу.

Перетворення України на країну Можливостей

Саме задля усвідомленню масштабів викликів Центром соціальних змін та поведінкової економіки було проведено дослідження підготовлене у межах проєкту «Трансформаційне відновлення задля безпеки людей в Україні», за сприяння Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та фінансової підтримки Уряду Японії.

Розроблена на його базі Стратегія підвищення економічної спроможності населення України, стала не просто документом, вона дорожньою картою трансформації, що має на меті перетворити Україну на Людиноцентричну державу – країну Можливостей.

Мета цієї стратегії полягає не лише у зростанні ВВП, а й у глибинній трансформації людського капіталу: формуванні активних громадян, підвищенні продуктивності, забезпеченні гідної зайнятості та покращенні ментального здоров'я і кваліфікації нації.

Стратегія охоплює п'ять ключових напрямків, кожен з яких містить конкретні кроки:

Збільшення рівня офіційної зайнятості. Цей напрямок передбачає не лише періодичне визначення потреб роботодавців та створення цифрових платформ для відповідності вакансій та навичок, але й радикальні зміни до законодавства. Він вказує на те, що нам потрібно спростити найм, запровадити гнучкі форми зайнятості, забезпечити рівність умов праці та захист від мобінгу.

Програма формалізації зайнятості з амністією для самозайнятих та залучення 1 млн економічно неактивних осіб до офіційної зайнятості, а також програми «Активне довголіття» для осіб старшого віку є критично важливими. У цьому сенсі гармонізація трудового законодавства з нормами ЄС – це не просто вимога інтеграції, а шлях до сучасної та ефективної економіки.

Підвищення продуктивності праці. Ядром цього напрямку є масштабне перенавчання. Запуск пілотних програм перекваліфікації, зокрема «Перехід до цивільного життя» для ветеранів, та розширення цих програм для охоплення 100 тис. осіб щороку, – це не лише соціальна відповідальність, а й інвестиція в економіку. При цьому підвищення продуктивності праці вище середньорегіонального рівня має стати обов'язковим КРІ для всіх державних програм.

Адаптація освіти до потреб ринку праці. Наша освітня система мусить відповідати реальним потребам бізнесу. Ратифікація Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти, впровадження дуальної освіти (з 20% до 50% закладів профтехосвіти) та micro-credentials у вищих навчальних закладах – це кроки до гнучкої та актуальної освіти. Впровадження європейських професійних стандартів у 50% галузей дозволить нам не лише інтегруватися в європейський ринок, а й підвищити якість підготовки фахівців.

Підтримка ментального здоров'я та трудової етики. Війна залишила глибокий слід на психіці українців. Відкриття центрів психологічної підтримки у громадах (спочатку 50, потім 500) є життєво необхідним. Популяризація трудової етики, кампанії «Ветерани – сила економіки» через соціальні

мережі – це інвестиції у моральний дух нації та її здатність працювати.

Стимулювання підприємництва та самозайнятості. Спрощення процедур ліцензування через «Дія.Бізнес», створення 5 регіональних інноваційних хабів, надання мікрогрантів для малого бізнесу – це кроки до розкриття підприємницького потенціалу. Держава також має активно сприяти розвитку гіг-економіки через спрощену систему оподаткування для та програму «Дія.City» для IT-фрілансерів.

Майбутнє, яке ми обираємо

Результати форсайт-сесії, яка стала інтелектуальним підґрунтям для цієї стратегії, окреслюють можливі сценарії та бажані наслідки.

Форсайт-сесія виокремила шість дихотомій. Ось три ключові з них, які визначатимуть успіх:

Перехід до економіки з високою доданою вартістю: Це означає відмову від сировинної моделі на користь інноваційних, високотехнологічних продуктів та послуг.

Формування культури активного довголіття: Збереження економічної та соціальної активності людей похилого віку, осіб з інвалідністю та інших вразливих груп. Це не просто соціальна політика, а й шлях до використання всього людського потенціалу країни. Це включає грантові програми, підтримку перенавчання, фокус сімейних лікарів на людях третього віку, підвищення пенсійного віку або відсотка до пенсій, залучення осіб з інвалідністю та нормалізацію профтехосвіти.

Досягнення позитивного міграційного балансу: Ми маємо створити такі умови, щоб кількість людей, які повертаються до України, перевищувала кількість тих, хто виїжджає. Це потребує не лише безпеки, а й економічних стимулів, високих стандартів життя та можливостей для самореалізації. Моделювання показує у цьому один з найпотужніших драйверів росту, що здатен забезпечити до +12% приросту ВВП. Сценарій «Ефективна міграційна стратегія», передбачає не лише стимулювання повернення українців

з-за кордону, але й залучення фахівців з інших країн. Ухвалення режиму подвійного громадянства та усунення адміністративних бар'єрів для працевлаштування іноземців – це не табу, а стратегічна необхідність.

Наше моделювання свідчить, що повна реалізація цієї стратегії здатна забезпечити 50% кумулятивного зростання ВВП за 10 років.

Підвищення економічної активності є ключовим фактором відновлення економіки. Це вимагає безпрецедентної міжсекторальної координації та співпраці між державою, бізнесом, громадянським суспільством та місцевими громадами.

З повною версією стратегії можна ознайомитися за посиланням: https://drive.google.com/file/d/1bFHDwldP79x4sYX5Fbl2NmDVbTJUuCa8/view?usp=share_link

Україна стоїть перед вибором: піддатися викликам або перетворити їх на можливості. «Стратегія підвищення економічної спроможності населення України» – це наш шанс стати сильною інноваційною та процвітаючою нацією, де кожен громадянин є активним учасником економічного життя. Майбутнє України залежить від нашої здатності інвестувати у найцінніший ресурс – її людей (https://lb.ua/blog/andrii_dlihach/686988_strategiya_rozkrittya_ekonomichnih.html). – 2025. – 17.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Тези про права і свободи людини, правопорушення, презумпцію невинуватості: їх взаємозв'язок і взаємовплив

1. Відповідно до концепції загальної теорії права та положень Розділу II Конституції України – права і основоположні свободи людини, які закріплені або не закріплені Конституцією, є невідчужуваними, непорушними, не можуть бути скасовані або звужені. Реалізація таких прав і свобод людини гарантується діяльністю органів державної влади та управління,

включно з органами місцевого самоврядування. Безумовним гарантом цих прав і свобод людини в Україні є Глава держави – президент. Міжнародно-правовою основою цих постулатів є «Загальна декларація прав людини» та «Конвенція (європейська) про захист прав людини та основоположних свобод». Здається, що все прозоро і зрозуміло, але в реальному житті людини і держави та їх взаємин все значно складніше і плутаніше.

2. У контексті тієї ж самої загальної теорії права, Конституції України і зазначених Декларації та Конвенції правопорушенням вважаються діяння (активні дії або бездіяльність) особи (людини та/або інституцій держави і місцевого самоврядування в особі їх посадовців), яка зазіхає/порушує або, в окремих випадках, лише має намір зазіхати на/порушувати права і свободи іншої особи.

3. В усіх сферах відносин життєдіяльності людини та у більшості випадків правопорушник діє відповідно до своїх мотивів, причин та мети своїх діянь. Найчастіше такі його діяння є проявом його волі та вини (його/її психічного ставлення до власної поведінки), форма якої відповідно до знань у сфері психології може бути умисною або неумисною. Вважається, що лєвова частка правопорушень, які мають ознаки злочинної (тобто абсолютно неприйнятної у суспільних відносинах і такої, що передбачена Кримінальним законом держави) поведінки, мають бути винними – такими, наслідки яких правопорушник цілком повинен усвідомлювати та, як правило, бажати їх настання. В той же час, є всі підстави стверджувати, що правопорушення, які вчиняються за межами дії антикримінального закону, також, як правило, носять винний характер.

4. Багатовікова Особистісна свідомість і суспільно-правова культура визначають, що оскільки злочинна поведінка людини є неприйнятною, а покарання за неї повинно бути невідворотнім і максимально жорстким (ба, навіть, жорстоким) – то винуватість особи апіорі є доведеною уже з моменту виявлення (затримання, арешту, отриманих показів свідків, певних слідів) особи, лише підозрюваної у її вчиненні. Одночасно ми всі

розуміємо, що для тих, кому суспільство в особі державних інституцій довірило й доручило здійснювати досудове розслідування і судовий розсуд (антикримінальне переслідування) такої поведінки, факт правопорушення відбувся в минулому і вони не були і не можуть бути його свідками чи учасниками.

Крім того, таж сама багатовікова історія протидії (боротьби) правопорушенням (злочинам у тому числі) з боку суспільства/держави має безліч прикладів не виявлення правопорушника та/або покарання не причетних і не винних у вчиненні правопорушення осіб – заради задоволення «суспільного інтересу».

Саме тому, на моє переконання, національне законодавство і міжнародно-правові акти приділяють прискіпливу увагу концепту «презумпції невинуватості» особи до набуття юридичної сили відповідного судового рішення щодо вчиненого кримінального правопорушення. Для того, щоби убезпечити честь і гідність людини і не покарати невинну особу.

Видається, що концепт «презумпції невинуватості» рівною мірою повинен діяти і у не прямій формі все ж таки діє відносно й відносно інших правопорушень в інших відносинах людей, які не вважаються «злочинами або кримінальними проступками». Залишається відкритою проблема врахування цього принципу у всіх сферах протидії суспільства і держави у всіх інших сферах і формах порушення прав і свобод людини.

5. Проблема «суспільного інтересу» до певних подій і фактів (злочинів і кримінальних проступків – у першу чергу) у нашому повсякденному житті залишається дотепер не розв'язаною у світі в цілому. Зазвичай вважається, що «суспільний інтерес» визначають ЗМІ, громадські активісти і лідери громадської думки. Такий підхід є не коректним і багато в чому – хибним, оскільки такий «інтерес» реально існує на різних рівнях суспільного/державного життя та у свідомості як окремих особистостей, так і спільнот з урахуванням ментальності, культури, віку, статі, професії тощо... Її розв'язання потребує значних зусиль інститутів громадянського суспільства, ЗМІ та держави.

Замість висновку. Логічний причинно-наслідковий аналіз вище названих категорій нашого щоденного життя-буття і здоровий глузд дозволяє мені стверджувати, що: права і свободи людини, правопорушення і презумпція невинуватості – є взаємопов'язаними і взаємо впливовими. Не коректне й не однозначне розуміння цих категорій людиною, спільнотами, ЗМІ і державними інституціями призводить до помилок у сприйнятті та оцінюванні певних фактів, подій та дій, що, у свою чергу, створює додаткову і зайву соціальну напругу в наших взаєминах (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/687554_tezi_pro_prava_i_svobodi_lyudini.html). – 2025. – 21.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Свобода і демократія, чи авторитаризм – у часи війни?

«Не коректне й не однозначне розуміння соціально-правових категорій: права і свободи людини людиною, правопорушення та презумпція невинуватості – спільнотами, ЗМІ і державними інституціями призводить до помилок у сприйнятті та оцінюванні певних фактів, подій та дій, що, у свою чергу, створює додаткову і зайву соціальну напругу в наших взаєминах» – таке резюме міститься у моєму Блогу на «LB» за 21 липня 2025 року.

А 22 липня 2025 року країну охопило інформаційне цунамі, пов'язане з ухваленням народними депутатами, миттєвим підписанням президентом та публікацією Закону України про суттєве звуження повноважень двох державних антикорупційних структур: НАБУ і САП. Усі ці бюрократичні процедури відбулися протягом кількох годин одного дня.

Сумно, оскільки всім відомо, що у ВРУ і ОПУ місяцями і роками лежать остаточно не розглянутими чимало законопроектів та не підписаними президентом і не опублікованими вже ухвалених законів.

Вирішив висловити декілька тез щодо передумов і причин ситуації, що вибухнула

суспільними протестами і хвилями різних дописів, заяв і коментарів у соціальних мережах за останні дві доби:

Начебто благодотворна ідея протидії монополізму у протидії злочинності шляхом розподілу єдиної функції держави з досудового розслідування кримінальних правопорушень та створення мережі слідчих органів у кількості аж П'ЯТИ самостійних організаційних форм: НПУ, СБУ, НАБУ, ДБР, БЕБ – виявилася не ефективною. Прокуратура залишилась єдиною структурою, на яку покладена політична та організаційно-правова відповідальність за результати діяльності всіх органів досудового слідства. В її структурі була створена напів-автономно-самостійний підрозділ – САП, що має організовувати і контролювати діяльність НАБУ у протидії топ-корупції. До певного часу – всі були начебто задоволені такими новаціями. Але той час минув і психологічне бажання можновладців «керувати всім і вся» врешті-решт взяти реванш – перемагає.

Створення значної не обгрунтованої кількості слідчих органів об'єктивно і логічно призвело до виникнення розгалуженої «підслідності» вчинених кримінальних правопорушень для забезпечення їх «роботою» шляхом штучно створеної спеціалізації. Структура «підслідності» кримінальних правопорушень, що зафіксована у статті 216 КПК, за різними часто-густо не співставними критеріями, перетворила функцію держави щодо «досудового розслідування» в інституційний, управлінський і функціональний хаос.

Створення кількох слідчих органів, що мають єдину функцію і єдиний метод правового регулювання своєї діяльності – Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси, а також різні організаційно-правові форми своєї діяльності, управління та підпорядкування – об'єктивно мали призвести (і таки призвели) до відкритої або прихованої нездорової конкуренції/суперництва між ними у сферах кадрової політики, показників/звітності своєї роботи, завоювання «довіри та авторитету» у громадянського суспільства, політиків й можновладців різних рівнів, а також – не в останню чергу, у міжнародних партнерів-

донорів, які опікуються реформуванням та удосконаленням їх діяльності.

Безупинні перманентні зміни антикримінального законодавства, як реакція держави на постійні виникаючі виклики життя, до яких майже ніхто й ніколи не був готовий – лише підсилювали умови і підстави для подій, які вибухнули вчора-сьогодні. Державні інституції виявилися не зацікавленими й неспроможними знаходити своєчасні та адекватні відповіді для розв’язання виникаючих проблем.

Триваюча війна, особливо її активна фаза, починаючи з 24 лютого 2022 року, лише підсилала негативні тенденції у сфері державного управління та соціальних настроїв у сфері протидії злочинності. Не безпідставне розуміння того, що в умовах війни методи авторитарного управління життям країни – це єдиний шлях тримати ситуацію під контролем і призвело до успішно проведеної тактичної «політико-правової операції»: закамouflьовано миттєве внесення змін до відповідних законів + успішне голосування правлячої парламентської більшості та політичної опозиції за законопроект + підписання ухваленого закону президентом + публікація закону у ЗМІ.

Слід віддати належне ініціаторам і організаторам цієї «тактичної операції з перехоплення процесуальних повноважень» Генеральним прокурором, якого достатньо довго «шукали саме серед військових прокурорів» – вони діяли блискуче. Чомусь пригадалося з історії революцій минулих віків: повстанцям важливо вчасно захопити банки, пошту, радіо, залізницю, розпустити парламент і посіяти смуту в лавах армії.

Для неупереджених фахівців-аналітиків такий розвиток подій був зрозумілим ще на початку зародження самої ідеї та її практичної реалізації. Конкурси – не розв’язали проблеми, а лише ускладнили її розв’язання: директор БЕБ і судді КС – лише підтверджують цю думку. Але її автори та ентузіасти шукали простих і швидких рішень надскладних соціально-правових проблем на тлі наших вікопомних традицій імперської залежності та меншовартості у співіснуванні ментальної

Свободи та недорозвинутої правої і політичної культури.

Тепер всі шукатимуть засоби гасіння «соціальної пожежі». Чи знайдемо? (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/687908_svoboda_i_demokratiya_chi.html). – 2025. – 23.07).

Блог на сайті «Lb.ua

Про автора: Павло Демчук, старший юридичний радник Transparency International Ukraine

Корупції сприяє відворотність покарання, і закон №4555-IX цьому допомагатиме

23 липня набрав чинності закон №4555-IX, який усі більше знають ще у вигляді законопроекту №12414. Він може поставити хрест на ефективній боротьбі з корупцією у владі. Менш ніж за добу – від реєстрації змін до набрання чинності – українська влада зробила серйозний удар по системі незалежних антикорупційних розслідувань, яку будували роками.

Після цього найбільш імовірно, що гучних викриттів у корупції прокладних посадовців стане менше, а самої корупції – більше. І на це вказують дослідження.

Чому корупція – це про раціональність

Раціональна теорія злочину пояснює, чому люди вчиняють економічні правопорушення через призму раціональних розрахунків. Розроблена Гері Беккером у 1968 році, вона стверджує, що потенційні злочинці діють, як підприємці: зважують очікувані вигоди проти ймовірних витрат. Якщо «прибуток» перевищує «збитки» – особа йде на злочин.

Ключовий висновок у тому, що найефективніший спосіб боротьби зі злочинністю – не виключно посилення покарань, а підвищення ймовірності викриття. Люди психологічно схильні недооцінювати малоімовірні ризики, тому навіть дуже суворе покарання не стримає, якщо шанси бути спійманим мінімальні.

Корупціонер завжди розмірковує за простою схемою: скільки я можу заробити, яка

ймовірність бути спійманим, яке покарання мені загрожує. Новий закон кардинально змінює це рівняння – знижує ймовірність викриття.

Як розширюватиметься мотивація до корупції

До прийняття закону № 4555-IX у нас були гучні викриття топпосадовців: Всеволод Князєв став першим головою Верховного Суду, затриманим за корупцію, «Бурштинова справа» екснардепів Полякова та Розенблата досі перебуває на розгляді у ВАКС, нардепа Андрія Одарченка суд першої інстанції уже засудив, вирок у «Газовій справі» Олександра Онищенка був скасований АП ВАКС з формальних підстав і справа знову в першій інстанції.

Проте існували серйозні проблеми, які поступово долалися завдяки тиску громадськості та міжнародних партнерів. Коли справи НАБУ затягувалися у загальних місцевих судах, створили спеціалізований – Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Коли тривалий час не призначали керівника САП, обраного комісією з міжнародними експертами, змінили процедури голосування на майбутні конкурси. Коли виникла можливість «крадіжки» справ від НАБУ через зміну підслідності – посилили повноваження керівника САП. Коли обвинувачені почали мобілізуватися з наміром уникнути відповідальності – цю лазівку закрили.

Водночас багато проблем так і залишилися невирішеними через відсутність політичної волі:

- зловживання процесуальними правами, які призводять до затягування розгляду справ у суді;

- відсутність повноважень у керівника САП розпочинати розслідування щодо народних депутатів;

- велике навантаження на малу кількість суддів ВАКС;

- неефективне обчислення строків давності;

- відсутність автономного прослуховування у НАБУ та доступу до незалежної судової експертизи.

Усі ці процесуальні перешкоди створювали можливості для фігурантів справ уникнути відповідальності. Хтось отримував інформацію

про переслідування від інших органів і завчасно втікав – як у справі «смотрящего за Києвом» Дениса Комарницького. Деякі справи закрили за строками давності – щодо Костянтина Руських, а зовсім нещодавно – й Миколи Мартиненка. В інших випадках справи закривали через пропущені строки досудового розслідування – як, наприклад, у провадженнях щодо суддів Івана Тулика та Володимира Пономаренка.

Усі ці проблеми додають до шальок терезів особам з корупційними намірами аргументів «за» вчинення корупційного злочину. Але новий закон лише посилює цю тенденцію – він створює потужніші інструменти для уникнення кримінальної відповідальності та додає ще вагоміші аргументи «за».

Тепер Генпрокурор отримав контроль над врученням підозр топпосадовцям – може вирішувати не лише з юридичних, а й з політичних міркувань, по кому справу рухати далі. Концепція виключної підслідності НАБУ руйнується – справи можуть передавати до менш ефективних органів, наприклад, ДБР. З'являються серйозні ризики витоку інформації про розслідування, що дозволить впливовим фігурантам завчасно готуватися до обшуків. А у виняткових випадках Генпрокурор може просто закрити справу, попри позицію прокурора чи керівника САП.

Повернення до старої системи

Комісія з аудиту НАБУ сформулювала велику кількість рекомендацій для поліпшення роботи Бюро. Серед них – потреба у самостійних повноваженнях щодо прослуховування, доступ до незалежної судової експертизи, розв'язання проблеми «поправок Лозового». Але точно не було рекомендації про посилення залежності від Генпрокурора.

Останні зміни – це повернення до системи, де влада сама себе захищає від правосуддя. Міжнародні партнери, включаючи МВФ, дарма ставили незалежність САП умовою фінансової підтримки.

Теорія раціонального злочину працює в обидва боки. Коли корупціонери розуміють, що ймовірність покарання знизилася, вони активізуються.

Україна зробила крок назад – від невідворотності до відворотності. Від системи,

де корупціонер більше ризикував бути викритим, до тієї, де він може розраховувати на покровительство і захист. Ці зміни складно назвати технічними або такими, що спрямовані на захист антикорупційних органів від «російського впливу». Їхня справжня мета – створити керовані й залежні антикорупційні органи (https://lb.ua/blog/pavlo_demchuk/688258_koruptsii_spriyai_vidvorotnist.html). – 2025. – 25.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павло Левчук, лінгвіст, науковий працівник Інституту славістики Польської академії наук

Українська проти російської: мовний фронт у польських школах

На тлі складних польсько-українських відносин, зокрема у контексті становища українців у Польщі, з'явилася навчальна програма для викладання української мови як другої іноземної у польських школах.

Тема української мови в польській системі освіти набрала розголосу на початку травня після невдалої публікації Міністерства освіти і науки України (МОН). У тій публікації йшлося, що польська міністр Барбара Новацька погодилася на викладання української мови у школах Польщі та планує впровадити українську мову до переліку предметів іспиту для восьмикласників у 2026-2027 навчальному році.

Ця заява викликала миттєву реакцію польських правих сил, зокрема представників партії «Конфедерація», які розпочали антиукраїнську й антиурядову кампанію. Прозвучали звинувачення, що міністр Новацька нібито запроваджує обов'язкове викладання української мови як другої іноземної замість французької, німецької, іспанської чи інших мов. Польське Міністерство освіти спростувало ці закиди, наголосивши, що вибір другої іноземної мови у кожній школі залишається за батьками та адміністрацією навчального закладу.

Реальний стан справ

З 2024-2025 навчального року українські діти, які перебувають у Польщі, повинні були повернутися до польської системи освіти (виняток зроблено лише для випускників, які можуть складати іспити за українською програмою). У результаті міністерства двох країн попередньо погодилися на введення українського мовного компоненту, однак українська сторона або не до кінця зрозуміла вимоги, або не виконала своїх обов'язків: підручники та фінансування викладачів надані не були.

Польська сторона неодноразово заявляла про готовність запровадити українську мову за умови надання програми викладання. МОН під керівництвом Оксена Лісового обмежилось обіцянками, тому було ухвалено рішення самостійно розробити навчальну програму. Спершу вона була створена для 7-8 класів (саме у цих класах передбачене вивчення другої іноземної мови) та для ліцеїв.

Польське законодавство не визначає чіткий перелік мов, які можуть бути другою іноземною. Вибір залежить від адміністрації школи та заяв батьків, а також наявності відповідного вчителя. Головним «каменем спотикання» залишалася програма викладання – і саме цю проблему вдалося вирішити.

Підтримка проєкту та науковий супровід

Вже на початковому етапі підготовки програми підтримку надали заступниця керівника Офісу Президента України Ірина Верещук та III Секретар Посольства України в Польщі Василь Мельничук. Польські мовознавці та фахівці з методики викладання польської мови як іноземної, зокрема проф. Пшемислав Гембаль і проф. Малгожата Памула-Беренс, схвально поставилися до цієї ініціативи та активно підтримували її з методологічного боку.

Дидактики української як іноземної – Ольга Шевчук-Ключева, Оксана Туркевич та Олеся Палінська – поділилися своїми спостереженнями та досвідом у викладанні української мови, що дозволило суттєво вдосконалити документ. Окрема подяка належить проф. Ярославу Поліщуку за видавничу рецензію програми.

Проблеми з боку МОН та питання авторських прав

Виникає закономірне запитання: яку роль у цьому процесі відіграло МОН України? На жаль, дії міністерства радше ускладнювали процес. У програмі використовуються посилання на підручники для шкіл національних меншин, де українська викладається як друга мова. Концепція цих матеріалів мені імпонує: підручник для вчителя, підручник та зошит для учня, аудіосупровід.

Проте виникла проблема з авторськими правами. Для використання навіть частин підручника потрібен дозвіл власника авторських прав. Відповідно до законодавства, я звернувся з проханням про надання таких прав. Спочатку звучали суперечливі заяви – мовляв, можна використовувати без дозволу, оскільки матеріал є у відкритому доступі.

МОН послалося на статтю 22 закону «Про авторські права», яка передбачає можливість цитування, однак польські юристи застерегли: підручник не є «коротким фрагментом твору», тому використання його без дозволу порушує як українське, так і міжнародне законодавство.

Паралельно я звернувся до видавництва «Ранок», яке повідомило, що не є власником прав. Авторські права належать фінській компанії, яка фінансувала друк. Це значно затримало процес.

До вирішення проблеми підключилися колеги з українських університетів, які масово зверталися до МОН. Завдяки цьому вдалося отримати офіційний дозвіл на основі міжнародних угод. Висловлюю щире подяку ректорам Донбаського державного педагогічного університету та Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, директору Волинського інституту післядипломної освіти, завідувачу кафедри української мови Київського університету ім. Б. Грінченка, деканам факультетів філології Дрогобицького державного педагогічного університету та Запорізького національного університету.

Що далі?

Подальша реалізація залежить від батьків. Саме вони мають написати відповідну заяву

до секретаріату школи. Якщо набереться щонайменше 7 учнів, які бажають вивчати українську мову, програма буде впроваджена. Програму можна модифікувати, тобто у випадку, якщо у групі будуть всі українці – вивчати мову на вищому рівні, навіть за допомогою українських підручників – рішення прийматиме вчитель після тестування мовних компетенцій учнів.

Значення програми

1. Систематизація викладання української мови в Польщі

Програма створює чітку основу для викладання української мови як іноземної у польських школах. Це важливо з огляду на зростання інтересу до української культури та велику кількість українців, які проживають у Польщі.

2. Плюрилінгвальність та міжкультурний діалог

Програма орієнтована на рівень A1 з української мови, розвиває міжкультурні компетенції та медіативні навички, що сприяє глибшому розумінню української культури та зміцненню міжнаціональних зв'язків.

3. Інноваційний підхід

Використовується спіральна структура навчання, інтегруються всі мовні навички (читання, слухання, говоріння, письмо, взаємодія, медіація).

4. Релевантність у міжнародному контексті

Запровадження української мови як другої іноземної у Польщі демонструє зростання її ролі на світовій арені, що вже стало прикладом для інших країн. Колеги з Італії та Франції активно почали писати з пропозиціями співпраці.

5. Підтримка ідентичності та спадщини

Для української діаспори це важливий крок для збереження мови, культури та зв'язку з історичним корінням.

Як фахівець з мовної політики, вважаю важливим підкреслити ще одну річ: українська мова стає реальною альтернативою російській. Ми починаємо позиціонувати українську як іноземну мову з потенціалом світової. Це вже не оборонна стратегія, а проактивний крок у напрямку розширення її присутності (<https://>

lb.ua/blog/pavlo_levchuk/688660_ukrainska_protiv_rosiyskoi_movniy.html). – 2025. – 28.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Богдан, доктор економічних наук, директор з наукової роботи Growford Institute

Актуальні завдання фінансування оборони

Тривалий характер війни та ескалація збройної боротьби з агресором при нестабільній підтримці зовнішніх партнерів вимагають від української держави максимальної концентрації ресурсів на оборонно-безпекових програмах і суттєвого покращення матеріально-технічного забезпечення Сил оборони. Які заходи бюджетної та податкової політики могли б забезпечити такі зрушення?

Постановою Верховної Ради №4535-IX схвалено зміни до закону про бюджет 2025 року, які спрямовані на збільшення фінансування ЗСУ при недостатності запланованих асигнувань. Видатки держбюджету мають зрости на 405.5 млрд грн, як і компенсуючі їх джерела – податкові доходи й державні позики.

Зміни до бюджету передбачають, що планові видатки Міноборони на 2025 рік зростуть з 1569 млрд до 1890 млрд грн. Зокрема, бюджет програми «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» збільшено з 512 млрд до 683 млрд грн.

Таким чином, рішенням Верховної Ради планові видатки бюджету на оборону збільшено до 2.3 трлн грн., що номінально відповідає їх сумі в 2024 р. Однак у % до ВВП такі видатки зменшаться з 30.1% у минулому році до 25.7% у нинішньому.

Від початку повномасштабної війни видатки на оборону суттєво зросли: з 2.3% ВВП у 2021 до 21.8% у 2022 р. і до 31.6% ВВП у 2023 р. У січні-травні 2025 р. вони досягли 34.8% ВВП. Абсолютні видатки на оборону в січні-травні 2025 р. становили 1125 млрд грн, у т. ч. 778 млрд – із загального фонду

бюджету. Для порівняння: у січні-травні 2024 р. фінансування оборони становило 723 і 580 млрд грн, відповідно.

Навіть при зростанні видатків загального та спеціального фондів на оборону матеріально-технічне забезпечення ЗСУ не є задовільним і не відповідає масштабам збройної боротьби з агресором. На фронті не вистачає багатьох засобів, призначених для ураження ворога, що є основною причиною втрат особового складу ЗСУ й триваючої окупації українських територій.

У 2024 році видатки за напрямком «розвитку, закупівлі, модернізації та ремонту озброєння, обладнання й військової техніки» становили 980 млрд грн. При цьому із 980 млрд грн фінансування лише 454.1 млрд грн було виділено із загального фонду бюджету; решта (526 млрд грн) – надійшла із спецфонду. До цього фонду зараховуються благодійні пожертви та частина зовнішньої військової допомоги Україні.

Тобто на четвертому році збройної боротьби з агресором чисто бюджетне фінансування закупівелі модернізації зброї та військової техніки становить лише 19.7% сумарних витрат загального і спеціального фондів бюджету на оборону.

Фінансування програми розвитку, закупівлі та ремонту озброєння та військової техніки Міноборони за 5 місяців 2025 р. досягло максимальної величини – 512 млрд грн (316 млрд за 5 місяців 2024 р.) Однак із загального фонду бюджету на неї виділено лише 232 млрд або 45% фінансування даної програми.

Відносно низька частка забезпечення матеріальних потреб ЗСУ за рахунок загального фонду бюджету зберігається упродовж всього періоду повномасштабної війни, хоча номінально обсяги такого забезпечення повільно зростають. Так, фінансування із загального фонду бюджету програми розвитку, закупівлі та модернізації озброєння становило 144 млрд грн за січень-травень 2023 р. і 232 млрд за січень-травень 2025 р.

Бюджетне фінансування оборонного замовлення в 2024-2025 рр. поки що суттєво

відстає від виробничих можливостей українських підприємств оборонно-промислового комплексу (ОПК).

У той же час серед країн світу Україна має найвищий рівень військово-оборонних витрат держави у відсотках до ВВП. За оцінками Стокгольмського інституту досліджень миру (SIPRI) в Україні зазначені витрати в 2024 р. склали 34.5% до ВВП. Далі за рівнем витрат йшли Ізраїль і Алжир з показниками 8.8% ВВП і 8% ВВП. США витрачали на дані цілі 3.4% ВВП.

Значними у міжнародному масштабі є обсяги військових витрат України в млрд доларів: у 2024 р. наша держава витратила 64.7 млрд дол. США. В абсолютних обсягах найбільші військово-оборонні витрати мали країни-гіганти – США і Китай, які витратили з своїх бюджетів 997 і 314 млрд доларів, відповідно. В першу десятку країн світу з найбільшими витратами цього виду війшли також росія, Індія, Саудівська Аравія, Великобританія, Німеччина і Франція.

Тобто в Україні річні витрати бюджету на оборону становлять 64.7 млрд дол., тоді як аналогічні витрати з бюджету агресора – 150 млрд дол. Але крім прямого бюджетного фінансування, в росії у 2022-2024 роках підприємства ВПК отримали ще від 210 млрд дол. до 250 млрд дол. пільгових банківських кредитів для оплати товарів і послуг військового призначення (оцінки К. Кеннеді). Це означає, що сумарні витрати державного сектора росії на ведення війни з Україною становлять близько 210 млрд дол. США на рік.

Для коректного співставлення потенціалів воюючих сторін суми бюджетного фінансування в Україні слід доповнити сумами військової допомоги від країн-партнерів. За даними Кільського інституту розміри такої допомоги Україні досягли 51.4 млрд дол. у 2023 р. і 43.8 млрд дол. у 2024 р.

Вартість переданої зброї від держав-партнерів частково обліковується в спецфондах бюджету. За моїми оцінками, обсяг сумарного військового бюджету України з включенням військової допомоги західних союзників у 2024 році становив близько 100 млрд дол. США.

Як бачимо, публічні видатки на ведення військово-оборонних дій України суттєво відстають від 210 млрд дол річних витрат військового характеру державного сектора росії.

До останньої цифри витрат агресора слід додати і вартість боєприпасів, техніки, ін., вилучених росіянами із старих запасів і накопичених ще у часи СРСР та «раннього» Путіна. Після врахування цього чинника розрив військових бюджетів росії та України сягатиме, щонайменше, двох з половиною разів.

Наведені показники сигналізують про недостатність фінансово-матеріального забезпечення Сил оборони України (як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел) у їх протистоянні з ВПК агресора. Такий стан справ має трагічні наслідки: зростають людські втрати в лавах ЗСУ, не підтримуються на належному рівні оборонні можливості держави.

Для покращення матеріально-технічного забезпечення Сил оборони, з одного боку, варто задіяти податкові важелі та іноземне фінансування виробництва української зброї. Це збільшуватиме загальний обсяг ресурсів для потреб сектору безпеки й оборони. З іншого боку, варто провести частковий перерозподіл між цивільними та військовими витратами держави, а також між поточними та інвестиційними витратами силових відомств. Такі заходи допомогли б закрити слабкі місця у фінансуванні Сил оборони України.

Детально їх висвітлено у роботі автора «Державні фінанси України під час війни: напрями трансформації та завдання на перспективу».

Перш за все, для пом'якшення фінансових обмежень на закупівлі зброї та військової техніки необхідним є політико-дипломатичного врегулювання надходження частини військової допомоги від союзників у грошовій формі з її спрямуванням на придбання української зброї (тобто максимальне поширення данської моделі).

Пов'язаним з цим питанням є активна дипломатична робота України в напрямку формування спільної системи оборони України та ЄС й мобілізації адекватних обсягів військової

допомоги від європейських союзників для заміщення американської допомоги.

Зброя і військова техніка, вироблені в Україні, зазвичай є дешевшими за американські чи європейські аналоги, тому певна сума зовнішньої допомоги, яка надходитиме до ОПК України, дозволить збільшити кількість зброї в розпорядженні ЗСУ. Крім того, внутрішнє виробництво зброї в Україні через мультиплікаційні ефекти піднімає суміжні виробництва, зміцнюючи національну економіку.

Для поповнення доходів бюджету з їх спрямуванням на покращення матеріально-технічного забезпечення ЗСУ слід було б реалізувати податкові заходи, передбачені програмою співробітництва з МВФ і Національною стратегією доходів:

- тимчасове підвищення ставки ПДВ до 22%;
- збільшення акцизного податку на тютюнові вироби, пальне і введення податку на цукровмісні напої;
- оподаткування вуглецевих викидів відповідно до директив ЄС, підвищення ресурсних і екологічних податків, включаючи рентні платежі за видобуток корисних копалин;
- раціоналізація податкових пільг, оподаткування віртуальних активів за правилами ЄС;
- запровадження прогресивної шкали оподаткування особистих доходів з підвищенням ступеню справедливості податкової системи;
- реформування спрощеної системи оподаткування.

Основним напрямом перерозподілу бюджетних коштів у межах сектору безпеки й оборони має стати посилення інвестиційно-речового компоненту при фінансуванні Сил оборони. Зменшення частки оплати праці має вивільнити ресурси, необхідні для закупівлі й модернізації озброєння та військової техніки.

Видатки на виплату грошового забезпечення військовослужбовців у 2024 р. становили 973.3 млрд грн або 24.2 млрд дол.США. Тобто частка оплати праці в структурі загальних видатків на Сили оборони України становить 37%.

В Ізраїлі державні видатки на виплату заробітних плат у збройних силах у 2024 р.

становили еквівалент 9.5 млрд дол.США при загальних витратах на ведення військових дій 32.5 млрд дол. США. Тобто в рік активних бойових дій відношення витрат на виплату грошового забезпечення до загальних військових видатків Ізраїлю становило 29%.

Наведені показники свідчать про можливість оптимізації структури державного фінансування безпеки й оборони України на користь матеріально-речового компоненту.

Реалізація цього напрямку змін передбачає прийняття рішень (одна чи кілька опцій) щодо: зміни підходів до виплати різних надбавок військовослужбовцям, зупинки індексації їх грошового забезпечення, зменшення виплат сім'ям загиблих військовослужбовців (15 млн грн). Запропоновані варіанти рішень повинні розглядатися в рамках діючих процедур і прийматися вищими посадовими особами держави.

Таким чином, уплощині бюджетного фінансування є потенціал для збільшення державних закупівель товарів військового призначення у межах наявних бюджетів Міноборони, Служби безпеки, Національної гвардії та інших відомств за рахунок перерозподілу коштів між різними складовими їх кошторисів.

З метою адекватної реакції пропозиції підприємств ОПК на збільшення попиту силових відомств необхідно якнайшвидше узгодити і прийняти законодавчу базу для функціонування спеціального правового і економічного режиму DefenseCity.

Збільшення фінансування матеріального компонента різних військово-оборонних програм може досягатися і через перерозподіл видатків між різними функціями держави та скорочення неперіоритетних видатків цивільного характеру.

При цьому слід враховувати, що видатки Зведеного бюджету на соціально-економічні програми вже зменшилися з 28.4% ВВП у 2021 р. до 22.3% ВВП у січні-травні 2025 р. Зокрема, від початку великої війни помітно зменшилися відносні обсяги фінансування освіти та охорони здоров'я. Видатки на освіту з 2021 р. зменшилися на 1.2 відс. п. ВВП, а

видатки на охорону здоров'я за 2023-2024 рр. – на 1 відс. п. ВВП.

Тривожним симптомом є те, що при критичній нестачі ресурсів на матеріально-технічне забезпечення Сил оборони зростаючі обсяги коштів поглинаються цивільними управлінськими структурами. Так у 2023 р. на фінансування вищих органів державного управління із держбюджету витрачено 38.2 млрд грн, у 2024 р. – 54 млрд грн, а план на 2025 р. передбачає 61.7 млрд грн.

Вражаючими є розриви між середньою зарплатою в економіці України (20.4 тис. грн) і середньою зарплатою в органах державного управління центрального рівня – 58.8 тис. грн. У травні 2025-го у топ-20 управлінських органах місячна зарплата варіювалася від 61 тис. грн у Міністерстві культури до 91 тис. грн у Нацагенстві з питань запобігання корупції та 114 тис. грн у Національній комісії, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Фінансування із загального фонду бюджету програми розвитку, закупівлі, модернізації та ремонту озброєння й військової техніки лише удвічі перевищувало видатки бюджету на сплату відсотків за внутрішнім боргом. І це при тому, що відсоткові видатки перманентно зростають: із 124 млрд грн у 2022 рр. до 213 млрд у 2024-му.

У відносному вимірі видатки на сплату відсотків за внутрішнім боргом збільшилися з 1.9% ВВП у 2021 р. до 3.1% ВВП у січні-травні 2025 р. Рушійними силами високих виплат є хронічно висока облікова ставка НБУ і пропонування банкам високодохідних депозитних сертифікатів. У даний час 3-місячні сертифікати розміщуються за ставкою 19% річних, залишаючись потужним конкурентом для короткострокових ОВДП.

Крім завищеної ставки ОВДП, якою користуються банки, вони отримують від НБУ ще й відсоткові платежі за депсертифікатами. В 2023 р. банкам було виплачено 91.1 млрд грн за цієї статтею, а в 2024 р. – 76.4 млрд грн. Якби даної статті витрат не існувало, то прибуток НБУ міг би зрости на ці ж суми та надійти до бюджету.

В Україні непродуктивні витрати державних коштів на виплату завищеної дохідності ОВДП і суттєвих відсотків за депсертифікатами НБУ звужують бюджетний простір для фінансування оборонних видатків. А недостатній обсяг таких видатків погіршує результати військово-оборонних дій України й збільшує людські втрати від війни.

Отже, ведення тривалої війни з агресором потребує максимально можливої мобілізації ресурсів на пріоритетні цілі та досягнення високого ступеня національної єдності. Окреслені заходи щодо залучення до бюджету додаткових доходів, з одного боку, та збільшення і реструктуризації видатків, з іншого, повинні посилити обороноздатність держави і нанести ворогу відчутних втрат з наближенням перспектив закінчення війни (https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/689018_aktualni_zavdannya_finansuvannya.html). – 2025. – 30.07).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Кухарев, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, викладач Національної школи суддів України, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді

Сучасні тенденції спадкування права на завершення приватизації житла

Визначаються проблемні питання спадкування права на завершення приватизації житла на підставі проведеного аналізу релевантної практики Верховного Суду.

Право на житло належить до найбільш поширених об'єктів спадкового правонаступництва. Причому елементом складу спадщини є, переважно, право власності на житло як абсолютне речове право. Однак це не виключає існування інших правових режимів цього майна, що впливає на визначення об'єкта спадкування, тобто з'ясування тих прав та обов'язків, які переходять до спадкоємців стосовно нерухомості.

На практиці поширеними є випадки смерті наймача неприватизованої квартири (будинку). Зважаючи, що власником такого житла є держава, спадкові правовідносини за загальним правилом не виникають та право власності на майно не переходить до спадкоємців наймача. Утім мають місце ситуації, коли наймач все ж таки встиг за життя звернутися з пакетом необхідних документів до органу приватизації, проте не завершив процес приватизації внаслідок своєї смерті. У такому разі елементом складу спадщини є право на завершення приватизації. Оскільки спадкодавець за життя встиг виразити свою волю на приватизацію квартири (подав належні документи), але помер до моменту отримання права власності на таку нерухомість, то право на приватизацію перейшло у стадію реалізації, тому може стати об'єктом спадкування.

Спадкування права на завершення приватизації має місце, коли процес набуття права власності розпочався, проте не завершився через смерть спадкодавця (наймача житла), тобто в силу об'єктивних обставин. Приватизація державного житлового фонду – це відчуження квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках, призначених для проживання сімей та одиноких осіб, кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв і т. ін.) державного житлового фонду на користь громадян України. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» передача квартир (будинків) у власність громадян здійснюється на підставі рішень органів приватизації, що приймаються не пізніше місяця з дня одержання заяви громадянина. Органи приватизації, органи місцевого самоврядування не мають права відмовити мешканцям квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках у приватизації займаного ними житла, крім випадків, передбачених законом.

Слід зважати, що не підлягають приватизації: квартири-музеї; квартири (будинки), житлові приміщення у гуртожитках, розташовані на територіях закритих військових поселень,

підприємств, установ та організацій, природних та біосферних заповідників, національних парків, ботанічних садів, дендрологічних, зоологічних, регіональних ландшафтних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, історико-культурних заповідників, музеїв; квартири (будинки), житлові приміщення у гуртожитках, що перебувають в аварійному стані (в яких неможливо забезпечити безпечне проживання людей); квартири (кімнати, будинки), віднесені у встановленому порядку до числа службових, а також квартири (будинки), житлові приміщення у гуртожитках, розташовані в зоні безумовного (обов'язкового) відселення, забрудненій внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

Моментом виникнення права власності у громадянина на житло є прийняття рішення органом приватизації про передачу цього житла у власність. До цього часу право власності на житло у наймача не виникає, а тому у разі його смерті це право не може бути й об'єктом спадкування. Оскільки житло перебуває у державній власності, смерть наймача не змінює правовий режим відповідного майна, яке продовжує перебувати у власності держави. Фактично квартира переходить від одного покоління наймачів до наступних поколінь незалежно від того, чи зберігаються в подальшому встановлені у ст. 34 ЖК України підстави для віднесення осіб, які мешкають у квартирі, до категорії громадян, що потребують поліпшення житлових умов.

Згідно з п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності» 22.12.1995 р. № 20, якщо квартира (будинок) не була передана у власність наймачеві, його спадкоємці вправі вимагати визнання за ними права власності на неї (нього) лише в тому разі, якщо наймач звертався з належно оформленою заявою про це до відповідного органу приватизації або власника державного чи громадського (щодо громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи) житлового фонду, однак вона не була розглянута в установленний строк або в

її задоволенні було незаконно відмовлено за наявності підстав і відсутності заборон для передання квартири у власність наймачеві (URL: посилання).

У подальшому Верховний Суд України у своїй постанові від 11.12.2013 р. (судова справа № 6-121цс13. URL: посилання) наголосив, що право на приватизацію квартири, що належить до державного житлового фонду, мають особи, які постійно проживають у цій квартирі. Для отримання права власності на житло особа повинна звернутись до органу приватизації з належно оформленою заявою, яка підлягає розгляду вказаним органом у строк, передбачений чинним законодавством. У тому разі, коли громадянин, який висловив волю на приватизацію займаної ним квартири, помер до прийняття компетентним органом рішення про приватизацію, але після спливу встановленого ч. 3 ст. 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», до його спадкоємців у порядку спадкування переходить право вимагати визнання за ними права власності на таку квартиру.

Викладена позиція отримала послідовний розвиток у практиці Верховного Суду (див., напр.: постанова Верховного Суду від 27 березня 2019 р., судова справа № 669/629/16-ц, провадження № 61-19598св18. URL: посилання; постанова Верховного Суду від 27 листопада 2018 р., судова справа № 333/8678/15-ц, провадження № 61-13331св18. URL: посилання; постанова Верховного Суду від 11 квітня 2018 р., судова справа № 752/10477/15-ц, провадження № 61-10950св18. URL: посилання).

Таким чином, сформувалася усталена судова практика, відповідно до якої для включення права на завершення приватизації до складу спадщини недостатньо, щоб наймач житла звернувся з належно оформленою заявою до органу приватизації до моменту своєї смерті. Необхідною умовою є настання смерті наймача після спливу місячного строку, передбаченого в ч. 3 ст. 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» до прийняття органом приватизації рішення про передання квартири у власність громадянина.

На мою думку, для спадкування права на завершення приватизації достатньо, щоб спадкодавець за життя фактично розпочав цей процес. Невипадково мова йде про його завершення. Якщо ж спадкодавець не подав необхідні документи з метою отримання житла у власність і помер, спадкування прав на цей об'єкт не виникає. Інші способи висловлення особою волі на набуття права власності в порядку приватизації, зокрема, видача довіреності на вчинення відповідних дій, отримання частини документів для проведення приватизації житла, розмови з родичами про необхідність приватизації без подання всіх необхідних документів до органу приватизації правового значення не мають, а тому підстав для включення до складу спадщини права на завершення приватизації у цьому разі не вбачається.

Звернення наймача квартири з належно оформленими документами до органу приватизації вже свідчить про реалізацію наданого йому права на приватизацію. А тому спірним є виокремлення такої умови, як смерть наймача після спливу місячного строку з моменту подання документів органу приватизації. Вважаю, що в окресленій ситуації наймачу достатньо звернутися із заявою та належно оформленими документами до відповідного органу за життя. І строк, протягом якого настала смерть наймача житла, не впливає на процес здійснення досліджуваного права. Головне, щоб ця подія (смерть) настала після звернення до органу приватизації та до прийняття останнім рішення про передачу житла у власність. Це пояснюється універсальним характером спадкового правонаступництва, сутність якого виявляється, серед іншого, в тому, що до спадкоємців переходять всі належні спадкодавцеві права та обов'язки, які за своєю природою мають властивість наступництва. Такий підхід узгоджується зі змістом ст. 1218 ЦК України, відповідно до якої склад спадщини охоплює всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися внаслідок його смерті.

Причому в правовій доктрині висловлюється позиція, що до складу спадщини включається охоронюваний законом інтерес. Крім того наголошується, що у подібній ситуації право у спадкодавця ще не виникло, але за певних умов визнається його наявність та воно входить до складу спадщини.

Для з'ясування об'єкта спадкування в досліджуваних правовідносинах визначальне значення має та обставина, що особа, наділена правом на приватизацію державного житлового фонду, звернулася до органу приватизації за життя, тим самим розпочала здійснення свого права. Через це важко погодитися з тим, що до спадкоємців переходить охоронюваний законом інтерес, адже спадкодавець фактично приступив до реалізації свого суб'єктивного права на приватизацію, проте не завершив її через свою смерть. Тому йдеться про перехід саме права, а не інтересу.

Тож елементом складу спадщини є право на завершення приватизації, розпочатої за життя спадкодавцем. А тому належним способом захисту прав спадкоємців є звернення до суду з позовом про визнання права на завершення приватизації в порядку спадкування, проте не визнання права власності, як зазначено у наведеній вище постанові Верховного Суду України від 11.12.2013 р., а також висловлюється в юридичній літературі. Право власності на житло у спадкодавця за життя не виникло, а тому вимога про визнання права власності за спадкоємцем є неналежним способом захисту в цьому разі. Наведене узгоджується з правовою позицією Верховного Суду, висловленою у постанові від 26.07.2024 р. (судова справа № 201/11316/21, провадження № 61-4123св24.) (<https://sud.ua/uk/news/blog/337440-sovremennye-tendentsii-nasledovaniya-prava-na-zavershenie-privatizatsii-zhilya>). – 2025. – 01.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олена Ремень, керівниця експертної групи з усиновлення та сімейних форм виховання Коордцентру з розвитку сімейного виховання та догляду дітей

Коли зволікання зайві: діти зможуть жити з батьками ще до рішення суду про усиновлення

Кандидати в усиновлювачі можуть забрати дитину додому ще до рішення суду. Нова постанова Уряду прискорює шлях дітей до постійної сім'ї через опіку/піклування.

Опіка/піклування з подальшим усиновленням: про що йдеться

Уявіть дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, яка вже познайомилася зі своїми майбутніми батьками-усиновлювачами, погодилась стати частиною їхньої родини, а вони відповіли взаємністю. Але замість того, щоб поїхати додому, до своєї нової родини, дитина залишається в інтернаті. Чому? Бо судовий процес, який має офіційно встановити факт усиновлення, може тривати від двох до шести місяців, а іноді й ще довше.

Ця ситуація травмує всіх: і дитину, яка мріє про родину, і усиновлювачів, які не можуть повноцінно почати нове життя у новому складі. Саме цю проблему покликана вирішити нещодавно прийнята постанова Кабінету Міністрів України №528, яка дозволяє кандидатам в усиновлювачі забирати дитину під опіку/піклування на період судового розгляду справи. Це означає, що дитина зможе проживати з майбутніми батьками ще до завершення судового процесу, а кандидати зможуть офіційно стати її законними представниками на цей період.

Це рішення було ініційоване Міністерством соціальної політики України як частина операційного плану реалізації Стратегії забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки.

Як було раніше і чому потрібні зміни?

Сама процедура усиновлення починається задовго до суду – з місцевої служби у справах дітей. Людина має зібрати встановлений пакет документів, пройти навчання, пройти перевірку житлово-побутових умов, отримати статус кандидата в усиновлювачі, познайомитися з дитиною, отримати висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини і подати заяву до суду. І весь час,

поки не буде рішення суду, дитина продовжує перебувати в інституційному закладі.

Для дитини це дійсно дуже складний період. Вона розуміє, що вже дала свою згоду, що вже є її майбутні батьки, що скоро вона має бути вдома. Але цього не відбувається. Так, майбутні батьки періодично відвідують її, та все ж це не сімейне життя. І дитина весь час питає: “Чому мене не забирають?” Такий період очікування може посилювати відчуття покинутості у дітей, особливо у тих, хто вже пережив травму втрати батьків.

Раніше таку ситуацію частково намагались вирішити шляхом тимчасового влаштування дитини в сім'ю. Але в такому випадку кандидати не мали статусу законного представника дитини. Вони не могли самостійно дати згоду на медичне втручання, влаштувати дитину в дитсадок, школу тощо.

Опіка, на відміну від тимчасового влаштування, – це юридично визначена форма влаштування дитини. Опікуни мають всі повноваження законного представника, визначені законом. І саме тому цей механізм не лише дозволяє дитині жити в родині, а й гарантує правовий захист її інтересів.

Як працює новий механізм

Після того, як кандидати подали заяву про усиновлення до суду, вони можуть звернутися до органу опіки та піклування за місцем перебування дитини з проханням встановити над нею опіку/піклування. Для цього їм не треба буде знову збирати пакет документів чи проходити окреме навчання, головне – підтвердження того, що документи на усиновлення вже подано в суд. Рішення про призначення опіки/піклування ухвалюється протягом десяти робочих днів, після чого дитину можуть забрати додому.

Коли ж суд завершує розгляд справи і рішення про усиновлення набуває чинності, опіка автоматично припиняється, а дитина офіційно стає сином чи донькою своїх нових батьків.

Важливо, що встановлення опіки перед усиновленням не є обов'язковим етапом в усиновленні – це право кандидатів. Якщо вони мають сумніви чи хочуть більше часу, щоб

переконатися у своєму рішенні, вони можуть продовжувати відвідувати дитину в закладі, не беручи її під опіку/піклування. Але для тих, хто впевнений у своєму виборі, це шанс почати будувати родину раніше.

“А якщо кандидати передумують?”

Ситуації, коли кандидати можуть передумати завершувати процес усиновлення вже після того, як заберуть дитину під опіку/піклування, теоретично можливі, але важливо розуміти контекст. До цього етапу доходять люди, які вже пройшли навчання, зібрали документи, встановили контакт із дитиною і подали заяву до суду. Вони свідомо йдуть до усиновлення, а не діють імпульсивно. Якщо ж вони все-таки передумують, передбачено, що їх знімуть з обліку кандидатів в усиновлювачі. Це не покарання, а логічний крок: якщо людина не готова завершити процес – можливо, їй варто переосмислити своє рішення та готовність щодо усиновлення загалом.

Рішення прийняти дитину у свою сім'ю до ухвалення судом рішення про усиновлення – це велика відповідальність кандидатів, насамперед, перед дитиною. І підходити до цього треба дуже зважено.

Рішення, продиктоване досвідом

Механізм, подібний за логікою, вже був апробований з 2023 року. Тоді було запроваджено можливість встановлення опіки/піклування перед усиновленням дітей, евакуйованих за межі України. Так, після знайомства з дитиною за кордоном кандидати могли оформити опіку/піклування над нею, щоб стати її законними представниками і мати можливість повернути дитину в Україну. І вже після повернення вони мали протягом трьох місяців подати до суду заяву про усиновлення за фактичним місцем проживання дитини в Україні. Тобто, такий механізм був єдиною можливою формою повернення дитини додому на законних підставах. Всі випадки усиновлення дітей евакуйованих за кордон з червня 2023 року були здійснені саме через попереднє встановлення опіки/піклування.

Таким чином, це дещо інший механізм, але з тією ж метою – прискорити повернення дітей до сімейного життя.

«Спонування до усиновлення» чи перехідний етап, що наближає до родини

Коли говоримо про процедуру, передбачену постановою Кабміну №528, – йдеться саме про опіку, яка встановлюється вже в межах процедури усиновлення. Тобто, після того, як кандидат не лише познайомився з дитиною, провів з нею певний час, отримав позитивний висновок щодо можливості усиновлення конкретної дитини, а й після того, як документи про усиновлення саме цієї дитини подано до суду. Це означає, що майбутні батьки та дитина вже мають емоційний контакт, сформоване уявлення одне про одного, готовність до спільного життя та їхнє офіційне воз'єднання потребує лише судового рішення.

Такий підхід дозволяє в цей період очікування не тримати дитину в інституції, а одразу – ще до юридичного усиновлення – жити з тими, хто стане її родиною. Це рішення не спрощує і не скорочує саму процедуру, а лише заповнює часовий розрив між спільним рішенням дитини й родини про усиновлення та юридичним завершенням цього процесу.

Водночас цей механізм не стосується ситуацій, коли опіка/піклування встановлюється без наміру усиновлення та є окремою, самостійною сімейною формою виховання.

Що ще передбачено новою Постановою?

У 2022 році було визначено, що під час воєнного стану кандидати в усиновлювачі можуть залишатися на обліку, навіть якщо строк дії їхніх документів закінчився. Але нова постанова повертає довоєнну норму: якщо документи прострочені – їх потрібно поновити протягом двох місяців. За відсутності актуальних документів усиновити дитину неможливо, тому кандидатів, які вчасно не поновлюватимуть свої документи, зніматимуть із обліку.

Окремо введено додаткові критерії безпеки: кандидати, які проживають у районах примусової евакуації, на тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, не можуть бути допущені до усиновлення. Це логічний крок, адже безпека дитини – пріоритет. Кандидати з таких регіонів можуть продовжити

процес, якщо переїдуть на безпечну територію, підконтрольну Уряду України.

Поступова зміна логіки системи

Запроваджуючи механізм опіки/піклування з подальшим усиновленням ми говоримо про усунення штучної паузи, яка не має сенсу, на шляху до сімейного виховання дитини. Бо коли і батьки, і дитина вже дали згоду, вже знайомі, між ними встановлений зв'язок, чекати ще пів року лише через формальності – це не в інтересах дитини.

Запровадження такого механізму – це логічне продовження побудови сімейно орієнтованої системи. І його ключова ідея проста: якщо дитина вже може жити в родині – вона має в ній жити. Юридично, з урахуванням найкращих інтересів. Але не у відкладеному майбутньому, а вже зараз. Це черговий крок до побудови системи, в центрі якої перебуває дитина, для якої кожен день очікування в закладі це втрата. Система, правила та процедури мають підлаштовуватись під потреби дитини, а не навпаки (https://lb.ua/blog/olena_remen/689372_koli_zvolikannya_zayvi_diti_zmozhut.html). – 2025. – 01.08).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

ТОП-10 проблем освітньої політики, які слід вирішувати негайно

Драматична історія про вибір кандидата на посаду міністра освіти і науки показала, що суспільство висуває до якості роботи освітньої системи і освітнього відомства доволі високі вимоги. Це і не дивно: освіта – найбільша суспільна сфера (галузь), «хребет» цивілізованої держави.

Бурхлива дискусія про фаховість і доброчесність особи, яка врешті-решт стала міністром, дала підставу небайдужим народним депутатам та лідерам громадської думки знову поставити на порядок денний проблему

необхідності негайного виправлення помилок, що були допущені в освітній політиці протягом останніх двох років.

На жаль, помилок допущено захмарно багато. Про це свідчать і рішення профільного парламентського комітету, і висновки багатьох органів влади, і освітні петиції, і обґрунтовані зауваження небайдужих представників депутатського корпусу.

Надихнувшись цими дискусіями, але не претендуючи на абсолютну об'єктивність, автор цих рядків на основі відомих фактів спробує побудувати власний рейтинг проблем освітньої політики, які слід вирішувати негайно.

10 місце – відмова від інноваційних траєкторій у сфері дошкільної освіти

15 січня 2025 року Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій розглядав питання щодо стану підготовки підзаконних нормативно-правових актів на виконання Закону України «Про дошкільну освіту». За наслідками розгляду ухвалено рішення: «Визнати незадовільною роботу Міністерства освіти і науки України щодо забезпечення вчасності підготовки підзаконних нормативно-правових актів на виконання Закону України «Про дошкільну освіту» від 06.06.2024 р. № 3788-IX».

Ключова проблема – відсутність підзаконних нормативно-правових актів, за підготовку яких несе відповідальність саме Міністерство освіти і науки.

Зокрема, для повноцінного впровадження нових норм закону було необхідно оновити або підготувати 44 нормативно-правові акти. Однак, за свідченням депутатів, за сім місяців (з моменту підписання закону до моменту розгляду питання в профільному комітеті) було ухвалено лише два документи. Де-факто МОН відмовилося впроваджувати позитивні зміни у сфері дошкільної освіти.

9 місце – стрімке погіршення якості природничої освіти

Згідно результатів Міжнародного дослідження якості освіти PISA (Program for International Student Assessment), у 2022 році українські школярі в середньому набрали 450 балів за шкалою з природничо-наукових

дисциплін. Середній показник у світі (включаючи бідні країни) – 485.

Дві третини (!) українських школярів, які брали участь у дослідженні, з природничих дисциплін показали низькі або вкрай низькі результати.

Показово, що у 2018 році українські школярі набрали в середньому 469 балів, відстаючи від середнього значення розвинутих країн лише на 4%.

Ключова проблема змісту природничої освіти в українській школі – теоретичність, абстрактність, відірваність від практики, перевантаженість відірваними один від одного фактами, неспроможність сформулювати у здобувачів основи критичного мислення (принаймні, відносно природних явищ і процесів). Звідси – сприйняття здобувачами природничих дисциплін (у першу чергу фізики і хімії) переважно як «книжкового знання», яке неможливо перевірити або застосувати у «справжньому» житті.

Профільне відомство не вносить ініціатив щодо оновлення змісту природничої освіти, облаштування шкільних лабораторій, збільшення фінансування на закупівлю обладнання та реактивів тощо. Так звана «освітня команда», не дивлячись на дефіцит вчителів та викладачів природничих дисциплін, вдалася до кроків, спрямованих на звуження потенціалу педагогічної освіти.

8 місце – неефективна комунікаційна політика

Керівник МОН жодного разу не зробив публічного звіту про результати роботи міністерства та своєї роботи, не провів жодної повноцінної прес-конференції, не взяв участі у засіданні Громадської ради при МОН.

За останні два роки різко виросла кількість петицій на різні освітні теми, сім із них набрали необхідну кількість голосів.

Міністр і його заступники відмовляються спілкуватися із професійним середовищем. Ми пам'ятаємо, що Рада ректорів мистецьких закладів освіти України спрямувала до МОН лист з клопотанням організувати робочу зустріч (нараду) щодо проведення національного мультипредметного тесту. Це прохання було

проігнороване. Робочу зустріч (на рівні не міністра, а одного із його багаточисленних заступників) вдалося провести лише після втручання Офісу Президента та профільного парламентського комітету.

Окрім того, міністр та його заступники не відвідували засідання парламентських комітетів, з професійними об'єднаннями зустрічалися нечасто і вибірково.

7 місце – маніпуляції з публічними фінансами

22 січня 2025 року Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій розглядав питання «Про стан та проблеми використання у 2024 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам за напрямками». Рішення: «... визнати роботу Міністерства освіти і науки України у 2024 році в частині здійснення заходів щодо ефективного використання коштів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам за напрямками незадовільною».

Депутати встановили «критичні показники» рівня використання коштів деяких субвенцій. Зокрема, йдеться про субвенції на облаштування безпечних умов у закладах, що надають загальну середню освіту (54,2%), придбання обладнання, створення та модернізацію (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдалень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти (63,3%), забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» в частині підвищення кваліфікації вчителів (52,7%).

Є серйозні матеріали, у яких стверджується, що університети з кращими показниками діяльності з якогось дива отримують менший обсяг фінансування. «Формула фінансування», яка так званою «освітньою командою» подається як епохальна реформа, діє дуже вибірково і «видає» результати, які об'єктивними назвати не можна. Скоріш за все, рано чи пізно ці обставини стануть предметом цікавості не лише громадськості, а також і правоохоронних та контрольних органів.

6 місце – безсистемна і вибіркова ліквідація університетів

Міністерство освіти і науки України протягом останніх двох років вдалося до кроків, спрямованих на ліквідацію закладів вищої освіти. Ці кроки, на думку багатьох спостерігачів, є безсистемними, суб'єктивними і вибілковими.

28 листопада 2024 року на сайті Рахункової палати оприлюднено висновок: «Управлінська діяльність Міністерства освіти і науки у процесі реформування виявилася малопродуктивною, а через слабку комунікацію зі стейкхолдерами процеси реформування мережі закладів вищої освіти не отримали підтримки та навіть спричинили спротив у освітньому середовищі... Через нормативну невизначеність механізмів системного реформування мережі ЗВО пропозиції щодо реорганізації закладів формувалися МОН суб'єктивно...».

Аудитом встановлено, що рішення про реорганізацію приймалися за пропозиціями МОН без донесення належного обґрунтування до колективів ЗВО та студентства. Відповідні обговорення практично не проводилося, а результати проведених – не враховувалися.

Робота з ліквідації університетів проводиться без серйозного методичного забезпечення. Депутати навіть вимагали продемонструвати критерії, які застосовуються під час ліквідації того або іншого університету. Як і очікувалося, ці логічні вимоги залишилися без належної уваги.

Є підстави вважати, що головним критерієм ліквідації університету є відсутність сильного керівника (ректора), який може протистояти свавіллю.

В одному випадку висока посадова особа навіть скоїла замах на ліквідацію університету заради того, аби передати привабливі земельні ділянки та приміщення іншому закладу, у якому ця посадова особа отримує зарплату.

В інших випадках – теж добряча колотнеча: національний університет приєднується до закладу без такого статусу; університет з невеличкою кількістю здобувачів приєднується до більшого; заклад з взірцевою матеріальною базою приєднується до закладу-боржника тощо.

5 місце – нерозуміння місця і ролі міністерства в системі формування освітньої політики

Міністерство освіти і науки України замість вдумливих реформ пропонує суспільству і освітянам забагато «інформаційного шуму» – гасел, картиночок, візій, презенташек тощо. Тобто не робить своєї роботи, яка вимагається, натомість робить істеріку і галас, які не потрібні – заради імітації.

«Візія майбутнього освіти і науки України» – документ, що містить опис певних фантазій, які не було погоджено з іншими органами формування політики. Красиві слогани і словосполучення, які наведені у «Візії...» не стали надихаючими не лише для освітян, а навіть і для керівників профільного відомства (адже це саме вони не демонструють належної результативності у розробці необхідних нормативно-правових змін).

Натомість вже наявні стратегії і концепції, які були схвалені на основі урядових процедур раніше (до 2023 року) – показово ігноруються. Рішення парламентського комітету – не виконуються.

4 місце – прорахунки у сфері виробництва та доставки підручників

22 жовтня 2024 року Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій розглядав питання «Про стан забезпечення підручниками та навчальними посібниками закладів загальної середньої освіти у 2024/25 навчальному році». Ухвалено: «... визнати роботу Міністерства освіти і науки України в частині забезпечення підручниками та навчальними посібниками системи загальної середньої освіти незадовільною...».

Підставою для такого рішення стали загальновідомі проблеми «щодо забезпечення підручниками та навчальними посібниками шкіл, які набули системного характеру, призвели до затримки доставки підручників до шкіл... та потенційно можуть призвести до зриву доставки підручників та посібників у наступному навчальному році».

Констатується «несвоєчасність доставки підручників безпосередньо до шкіл, у тому числі навчальної літератури для дітей з порушенням зору та дітей з навчанням мовами національних меншин». Депутати відзначили відсутність «належних механізмів забезпечення

підручниками та посібниками українських дітей, які перебувають за кордоном».

Ключовою установою у сфері підручникотворення несподівано визначено так званий «Український інститут розвитку освіти» (УІРО) – організацію, що не має належного досвіду експертування проєктів підручників. На сайті цієї дивної установи немає жодної значущої інформації, у тому числі методичних матеріалів, а також відомостей про керівника та його заступників.

За фактами протиправних рішень та дій окремих посадових осіб цього «інституту» розслідується кілька кримінальних проваджень.

3 місце – слабка антикорупційна робота

У кінці 2024 року на сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) розміщено повідомлення, що НАЗК завершило планову перевірку організації роботи щодо запобігання та виявлення корупції у діяльності закладів Міністерства освіти і науки України. «Основний виклик, який, на думку агентства, стоїть перед керівництвом МОН – охопити антикорупційною політикою та заходами запобігання корупції не лише діяльність самого міністерства, а й підпорядкованих йому підприємств, установ та організацій, у першу чергу закладів освіти», – зазначив голова НАЗК Віктор Павлуцик.

У серпні 2023 року суд встановив факт корупційного правопорушення у діях одного із заступників міністра (йдеться про конфлікт інтересів). У травні 2024 року Кабінет Міністрів України ініціював проведення службового розслідування стосовно одного із заступників міністра (йдеться про бездіяльність з передачею корпоративних прав).

Однак, не дивлячись на злободенність проблеми, коментарів так званої «освітньої команди» про ці ганебні історії ми не почули.

2 місце – недолуге скорочення шкільної мережі

Міністерство освіти і науки ухвалило низку рішень, спрямованих на скорочення шкільної мережі. Одне з найбільш одіозних – наказ МОН від 07 серпня 2024 року № 1112 «Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних

закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні».

Автор цих рядків звернув увагу на таку маніпуляцію. У заголовку наказу написано, що новели застосовуються «в умовах воєнного стану». Натомість в тексті наказу наведено пункт 2 такого змісту: «вимоги цих Порядку та умов повинні бути реалізовані станом на дату початку 2025/26 навчального року». При цьому немає жодного сподівання, що після завершення воєнного стану буде уможливлено відновлення мережі у «довоєнному» вигляді.

«Протискувати» половинчасті, непродумані і необґрунтовані реформи, прикриваючись риторикою про воєнний стан – це огидно.

Нещодавно нам оголосили, що одіозний наказ під тиском громадськості було скасовано. Але чинними залишаються низка інших приписів, які суттєво обмежують доступ дітей до якісної шкільної освіти.

Під час скорочення шкіл і класів «антикризова» належна комунікація з освітянами, громадами та органами управління освітою не підтримується.

1 місце – захмарно низький рівень оплати праці педагогів

У сфері освіти – найнижча середня заробітна плата. Значна кількість вчителів та вихователів отримують «на руки» менше 10 тисяч гривень.

Профільне міністерство тривалий час зберігало стоїчне мовчання, але після зауважень депутатів повідомило, що «розробляє сценарії».

В одному інтерв'ю міністр похизувався, що заробітна плата педагогів зросла на 10%. Однак, індекс зростання оплати праці педагогів не досяг навіть рівня поточної інфляції, а в усіх інших сферах підвищення було значно відчутнішим.

Станом на зараз МОН не запропонував жодного реалістичного «сценарію», який гарантував би педагогам адекватний рівень оплати праці.

Замість післямови

І наостанок – деякі професорські роздуми.

Так звана «освітня команда» пафосно заявила, що вона з березня 2023 року «лупас ту скалу». У цьому буцімто допомагають 1700 експертів та експерток, які встигли «записатися

на платформі». Ці наївні люди хотіли кращого життя, але не врахували, що мають справу з дилетантами, брехунами та вояжерами.

Утім, будьмо відверті: інформація про наявність купи системних помилок, що допущені в освітній політиці протягом останніх двох з половиною років – для освітньої спільноти не є новою. Про це казали і писали багато.

Міністерству освіти і науки слід вжити серйозні кроки з «антикризового менеджменту». Однак, вже давно зрозуміло: це міністерство працює, на жаль, з недостатньою результативністю. І це не оціночне судження, а чітке переконання, яке спирається на факти, рішення, об'єктивні дані і статистику.

На превеликий жаль, жодних висновків керівники освітньої системи не роблять, жодних помилок не виправляють, жодних рекомендацій не чують, жодних аргументів не сприймають, жодної відкритості не прагнуть.

І тому у нас, простих освітян, вже давно немає ілюзій щодо професійності так званих «візіонерів», «дизайнерів реформ», «агентів та агенток змін» та інших словоблудів.

Звісно, цей матеріал високі освітні посадовці також залишать без належної уваги – у «колі своїх» скажуть, що він написаний «зрадофілом» і скоріш за все під впливом «російських фейків». Саме такий конструкт реагування на критику щодо себе нещодавно запропонував міністр Оксен Лісовий.

Ми, прості освітяни, маємо чесно і сумлінно робити свою справу. А люди, які руйнують освітній потенціал, рано чи пізно отримають належне...

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/95075/>). – 2025. – 25.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Оксана Продан, народний депутат 7 і 8 скликань, радник Голови Асоціації міст України

Україна потребує правоохоронної, а не кримінальної, системи

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», – гарантує стаття 3 Конституції України.

Правоохоронна функція забезпечується правоохоронною системою, яка зобов'язана захищати права громадян, бізнесу, посадовців місцевого самоврядування.

На жаль, останнім часом забагато випадків, коли для захисту прав одних іменем закону порушуються права інших.

Кримінальні провадження розслідуються роками, відповідно слідчі дії щодо бізнесу, посадових осіб нескінченні.

Правоохоронні органи публічно звітують не про вироки, не про захищені права, не про збережені для держави чи постраждалих суми, а про реєстрацію проваджень й проведені обшуки та затримання.

Правоохоронна система сьогодні сприймається не як захисник, а як рейдер, – через необґрунтовані звинувачення, недоведеність справ у судах, безпричинні звинувачення, які відбуваються повсюдно та безкарно.

Давно знівельовані проведені реформи в поліції, нещодавно відмінені конкурси в прокуратурі – питання не до правоохоронців, а до народних обранців, які проголосували за відміну позитивних змін і не запропонували натомість іншої правозахисної політики.

В січні 2025 року Асоціація міст України, а це 1073 громади з усіх регіонів України, звернулись до Президента України як до Гаранта Конституції щодо захисту права громадян на місцеве самоврядування, демократію та справедливість та навели приклади тиску на посадовців муніципалітетів при проведенні процесуальних дій правоохоронними органами

«Місцеве самоврядування є основою демократії та важливою частиною захисту незалежності України під час повномасштабного вторгнення, сильним місцевим самоврядуванням ми відрізняємось від путінської росії», – зазначено в Зверненні.

Представники бізнесу все частіше заявляють про рейдерство через кримінальне переслідування, про що зазначив академік Богдан Данилишин у статті «Як захистити роботодавців та бізнес: особливості кримінального правозастосування в Україні».

Український Forbes оприлюднив вражаючі данні, які стримують інвестиції в Україну разом з агресором: **у 2023-2025 роках 77% кримінальних справ проти бізнесу не дійшли до суду.**

Слідство публічне, без меж і строків – вбиває репутацію, довіру до бізнесу й влади; обшуки, вилучення, затримання, накладення арештів – зупиняють операції, призводять до втрати людей, виробництв і надходжень до бюджетів всіх рівнів, до зменшення обороноздатності всієї країни.

Все частіше переслідують юристів, які захищають від свавілля.

Це ще більше підриває засади правової держави, де адвокати мають спеціальні процедури захисту професійної діяльності саме для забезпечення повсюдного захисту прав.

Бізнес шукає захисту в міжнародному арбітражі.

Україна все частіше стає відповідачем у справах про незаконне втручання в бізнес.

За незаконні дії представників влади платять українські платники податків, ми з Вами.

Органи місцевого самоврядування звертаються до міжнародних інститутів, які супроводжують реформи в Україні на шляху до Європейського Союзу.

Європейські партнери звертають увагу на порушення демократичних принципів, Європейської хартії місцевого самоврядування й імітацію Україною виконання її зобов'язань.

Через відсутність позитивних змін в реалізації прав і розвитку демократії втрачаємо тут і сьогодні, а також можливості на майбутнє, ми з Вами.

Ми з Вами втрачаємо всередині країни – права, захист, кошти, надходження бюджетів, надію...

Тому маємо діяти.

Маємо бути готовими законом обґрунтовувати кожен свою дію, самостійно чи (та) з юристами.

Оприлюднювати всі порушення з боку правоохоронців і взаємну підтримку в захисті прав з дотриманням закону всіма учасниками процесів.

Продовжувати працювати на відновлення довіри між органами державної влади, місцевого самоврядування та суспільства, що розпочалося 31 липня 2025 року з визнання Верховною Радою України необхідності дотримання закону та демократичних принципів.

Об'єднуватись якнайбільше для допомоги військовим підрозділам заради нашої Перемоги.

Об'єднуватись для збереження та розвитку всередині України бізнесу, місцевого самоврядування, демократії, спроможності перемогти зовнішнього агресора (https://lb.ua/blog/oksana_prodan/689890_ukraina_potrebuie_pravoohoronnoi.html). – 2025. – 05.08).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Пенсія – не милостиня, а право кожного на гідну старість

Гідну старість громадянам повинна забезпечити держава. Це її прямий обов'язок. Натомість влада відсторонилася від відповідальності.

Пенсійна система – це індикатор справжньої соціальної політики держави, показник ставлення влади до своїх громадян. Не яскраві, але порожні презентації, не лозунги – а реальні щомісячні цифри на рахунок мільйонів українців.

На жаль, ці цифри сьогодні – принизливі.

За даними Пенсійного фонду, середня пенсія в Україні сьогодні становить 6410 грн. Але це

«середня температура по палаті». Насправді, більшість українських пенсіонерів в очі не бачили таких виплат. Їхні пенсії значно менші.

– 3,7% українських пенсіонерів отримує виплати нижче 3 тисяч грн

– Майже 32% – від 3 до 4 тисяч

– 20.5% – від 4 до 5 тисяч

– 29% – від 5 до 10 тисяч

– І 14,8%, серед яких судді і прокурори, – від 10 тисяч грн.

Таким чином, понад 56% українських пенсіонерів отримують пенсію нижче 5 тисяч гривень.

Але найбільш катастрофічна ситуація з розміром мінімальної пенсії, яка становить 2361 грн! Такі мізерні виплати на сьогодні отримують більше 1,7 млн пенсіонерів.

Пенсії нібито збільшились, але люди й далі біднішають

Влада зі свого боку дуже активно звітує про «покращення»: у порівнянні з першим кварталом року (за даними на 1 квітня 2025 року) середня пенсійна виплата збільшилась на «неймовірні» 69 грн та 6 копійок, або трохи більше ніж на 1%. А у порівнянні з аналогічним періодом минулого року – на 10,2% тобто майже на 600 грн.

Можна було б навіть порадіти за пенсіонерів, якби не одне «але». За цей період інфляція склала 14,3%. Тобто пенсія номінально зросла, а купівельна спроможність – знизилася! Порівняємо ціни на базові продукти харчування, які вже наздоганяють європейські: капуста на рік подорожчала на 276%, яйця – на 60%, олія – на третину, масло – на 28,3%, хліб – майже на 22% молоко – на понад 20%.

Пенсіонери не просили пільг – вони заслужили на справедливість.

Роками уряд повторює одну й ту саму мантру: пенсійна реформа «не на часі», накопичувальна система – «буде в майбутньому». Ми чуємо ці обіцянки десятиліттями, але далі слів справа не йде. Замість конкретики – розмови про напівміфічні пенсійні фонди, які нібито вирішать усі проблеми. Як вони працюватимуть? Хто і як гарантуватиме їхню надійність? Як уникнути повторення фінансових афер, які вже траплялися в нашій історії? Уряд мовчить. Бо

знає – чесна відповідь викличе хвилю обурення й критики.

Роки минають, а система досі працює за принципом: «доживеш до старості – сам і розбирайся». Замість того, щоб гарантувати людям гідне життя на пенсії, влада самоусунулась.

Але саме держава має відповідати за своїх громадян. І якщо вона не здатна забезпечити нормальні пенсії, тоді вона зобов'язана: зменшити податковий тиск, припинити втручання в кожен аспект економіки, приборкати корупцію, скасувати власні привілеї. І головне – не заважати тим, хто хоче чесно працювати й накопичувати самостійно.

Ефективна пенсійна система має бути побудована на принципах справедливості і надійних державних гарантій.

1. Безумовний пенсійний дохід, який фінансується державою з доходів від ресурсів, які за Конституцією є виключною власністю українського народу і державних підприємств. Це точно не ті ганебні 2361 грн, які уряд встановив у якості мінімальної пенсії. Загалом же цей дохід має зростати разом з економічним розвитком держави і подоланням корупції. І ця мета об'єднає все українське суспільство.

2. Справедлива індексація пенсій, які виплачуються з солідарної пенсійної системи залежно від трудового внеску кожної людини. При цьому треба розширити функціонал солідарної системи інвестиційними можливостями, які гарантуються і контролюються державою.

3. Можливість для самостійного накопичення пенсії за рахунок внесків у пенсійні інвестиційні фонди різних форм власності: комунальні, приватні, корпоративні. Але лише за прозорими правилами, з держгарантіями і публічним обговоренням – щоб виключити будь-які можливості зловживань.

Що необхідно робити вже сьогодні?

Питання забезпечення гідного рівня пенсій – комплексне. Але вже зараз нам потрібно почати вирішувати питання підвищення мінімальної пенсії. Тому що сума 2361 грн – це суцільне приниження. І залишати все як є – означає приректи мільйони літніх людей на жебрацтво.

Тому ще у квітні команда «Розумної Політики» зареєструвала законопроект N13214, яким пропонуємо збільшити мінімальну пенсію до двох прожиткових мінімумів – 4722 грн. Так, це все ще невелика сума. Але це важливий крок до справедливості.

На це знадобиться трохи більше 20 млрд грн на рік. Перше запитання, яке може виникнути: де брати гроші? Ми все прорахували, і ось – конкретні цифри на прикладі неадекватних розтрат Уряду лише на цей рік.

– 14,4 млрд – кошти з «вовиної тисячі»

– 3 млрд – фінансування політичних партій.

– 1,8 млрд, які додатково виділено на утримання Офісу президента в порівнянні з минулим роком

– 1,5 млрд – «єдиний телемарафон».

Цим законопроектом ми, по суті, зробили роботу Міністерства соціальної політики. Попередній Уряд повністю провалив роботу, тому ми добилися його звільнення. Сподіваюся, що оновлений Кабмін не закриватиме очі на проблеми пенсіонерів.

Вихід на пенсію не має бути вироком. Держава повинна поважати тих, хто працював на неї десятиліттями (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/6896024eca557/>). – 2025. – 08.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Виталій Опанасюк, доцент кафедри економіки, Президент ГО БФ Ротарі клуб Київ-Софія, підприємець, політик

Політична селекція: Де Україні взяти справжніх лідерів

Політична селекція: чому Україні бракує лідерів із довгостроковим баченням

Уявіть країну, де кожен новий уряд не руйнує все, що було до нього, а вдосконалює. Де політики не просто харизматичні оратори, а професіонали, які десятиліттями готувалися до своєї ролі. Де стратегії розвитку не міняються щовиборів, а передаються, як естафета, від одного лідера до іншого.

Це не утопія – це реальність країн із продуманою політичною селекцією. Німеччина,

Канада, Нова Зеландія чи Фінляндія показують, як вирощувати лідерів, здатних думати на десятиліття вперед.

А що в Україні? Хаос, популізм і вічна зміна курсу, зміна команд, звільнення, переслідування. Після кожних виборів Україну щоразу кидає на початок побудови політичних, виконавчих та законодавчих вертикалей.

Чому так? І як нам виростити політиків, які не переписуватимуть Конституцію під себе, а будуватимуть майбутнє? Як зробити політику України прогнозованою, контрольованою, передбачуваною для громадян та всього світу?

Політична селекція – це не набрати кого попало у списки перед самими виборами, це про підготовку та залучення успішних, готових, фахових політиків

Політична селекція – це складний процес, схожий на вирощування міцного дуба: від маленької насінини (талановитої людини) до могутнього дерева – лідера, який може вести країну. Лідера, якого вже підготували, перевірили в реаліях, який себе проявив та довів практикою здатність бути державником. Це пошук людей із задатками, софт-скілами, ментальним здоров'ям. Але головне – це спадкоємність. Глибокі стратегії, як-от економічні реформи, менеджвання статерічними галузями чи боротьба зі зміною клімату, не втілюються за п'ять років. Вони потребують послідовності, коли нові лідери не ламають усе, а продовжують розпочате.

У країнах із сильною демократією селекція працює як годинник. Партії, громадянське суспільство, виборці та навіть міжнародні партнери разом формують політичний клас або прошарок. У нас же цей механізм більше схожий на лотерею, де виграють не найкомпетентніші, а найгучніші чи найбагатші.

Хто відповідає (відповідальний) за якість політиків?

Хто ж має «фільтрувати» майбутніх політиків, державних менеджерів, судей, силовиків тощо? Ми! Народ України має виконувати цю функцію. Конституція України дає таке право. Як що ми самі не будемо користуватись своїми правами, то станемо жертвами політиків-популістів, політиків-хапуг, політиків-зрадників.

Стаття 5 Конституції України встановлює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Тобто ми з вами відповідаємо за те, кому ми передали право керувати державою, ресурсами. Всі політики – це наш з вами вибір. Вони – наше дзеркало.

Право громадян обирати і бути обраними закріплено у Статті 38: Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

То ж висувайте себе, висувайте гідних, кого знаєте особисто!

Стаття 40 Конституції України: Усі особи мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Як що ми з вами не задоволені політиком, чиновником, процесами, якістю тощо – ми маємо Конституційне право писати та вимагати відповіді.

В Україні та інших демократичних країнах селекція політиків це спільна робота:

Політичні партії – головні «кузні кадрів». Через молодіжні крила та програми підготовки вони знаходять і навчають молодих талантів.

Громадянське суспільство – активісти й медіа задають стандарти, вимагаючи від політиків прозорості та професіоналізму.

Виборці / громадяни / народ – їхній голос вирішує, але вибір залежить від того, кого їм пропонують партії.

Міжнародні організації – у країнах, що розвивають демократію, вони допомагають навчати молодих лідерів.

В Україні ці елементи працюють окремо, а не як система. Партії часто є проектами одного

лідера, громадянське суспільство бореться за виживання, а виборці змушені обирати між популістами та «меншим злом». Результат? Кожна нова влада починає з чистого аркуша, перекреслюючи попередні здобутки.

Світові приклади: як вирощують лідерів

Подивімося на країни, де політична селекція – це не хаос, а мистецтво. Їхній секрет – у сильних партіях із молодіжними крилами, які залучають молодь із юного віку, і в спадкоємності, що дозволяє зберігати курс.

Німеччина: школа лідерства ХДС

У Німеччині Християнсько-демократичний союз (ХДС) вирощує лідерів, як садівник квіти. Їхнє молодіжне крило, Junge Union, залучає підлітків від 14 років. Семінари, дебати, стажування – усе це готує молодь до політичної кар'єри. Ангела Меркель, яка починала в Junge Union, 16 років вела Німеччину, продовжуючи реформи своїх попередників, таких як Гельмут Коль. Завдяки спадкоємності ХДС економічна стабільність і глобальний вплив Німеччини не залежать від зміни облич.

Канада: молодіжний драйв лібералів

Ліберальна партія Канади робить ставку на Young Liberals of Canada – організацію, яка працює з підлітками та студентами. Через табори лідерства й волонтерські кампанії молодь вчиться політиці зсередини. Джастін Трюдо, нинішній прем'єр, пройшов цей шлях, поєднавши харизму з професіоналізмом. Його колега Крістіа Фріланд, віцепрем'єрка, також виросла через партійні програми. Результат – Канада має послідовну політику, де нові лідери не руйнують, а вдосконалюють.

Нова Зеландія: емпатія та стратегія

Лейбористська партія Нової Зеландії через Young Labour залучає молодь від 15 років. Політичні табори та дебати готують лідерів, які розуміють глобальні виклики, від клімату до економіки. Джасінда Ардерн, яка починала в Young Labour, стала символом емпатійного лідерства, зберігши спадкоємність реформ Гелен Кларк. Нова Зеландія – приклад, як молодь може змінити політику, якщо дати їй шанс.

Фінляндія: молодість і компетентність

Соціал-демократична партія Фінляндії через Demarinuoret залучає підлітків до політики,

навчаючи їх етики й стратегічного мислення. Сання Марін, яка стала прем'єркою в 34 роки, – продукт цієї системи. Її успіх показує, як раннє залучення молоді може дати лідерів, готових до глобальних викликів, зберігаючи курс країни.

Україна: політична лотерея замість селекції

А що в Україні? Замість системної селекції – хаос. Наші партії часто є проєктами одного лідера чи олігарха, які зникають після виборів. Молодіжні крила? Їх майже немає. «

Сучасні українські партії не мають структур, які б готували молодих лідерів. А чому? Тому, що:

– Немає довгої стратегії, немає для чого цю селекцію робити;

– Не бачать себе у майбутньому через слабкість, корумпованість, аморальність, недержавність, випадковість, зраду своїм ідеям та партіям, політичну неосідченість;

Замість системної селекції кандидати висувуються за лояльністю чи медійністю. Кожна нова влада обіцяє «все з нуля», змінюючи не лише стратегії, а й основи держави – іноді навіть Конституцію. Це руйнує будь-яку спадкоємність, роблячи неможливими довгострокові плани.

Проблеми кричущі:

Популізм: Політики змагаються в гучних обіцянках, а не в компетентності. Результат – розчарування і недовіра (лише 12% українців довіряють партіям за опитуваннями 2024 року).

Олігархічний вплив: Фінансова залежність партій від великих донорів блокує шлях незалежним лідерам.

Відсутність підготовки: На відміну від Junge Union чи Young Labour, українські партії не інвестують у молодь. Винятки, як молодіжні крила «Європейської солідарності» чи «Голосу», слабкі й маловпливові.

Є й проблiски надії. Програми Української школи політичних студій чи міжнародних організацій, як NDI, Київська школа економіки тощо готують молодих політиків, державних менеджерів та активістів. Нові обличчя чи громадські діячі, що йдуть у політику, знов і знов намагаються змінити правила гри. Але це краплі в морі. Без системних змін Україна залишатиметься в пастці популізму.

Що робити? Уроки для України

Світовий досвід кричить: Україні потрібна справжня політична селекція. Партії мають створювати молодіжні крила, які залучатимуть підлітків і студентів. Прозорі праймерізи, тренінги з лідерства, етики й економіки – це не розкіш, а необхідність. Громадянське суспільство мусить тиснути на партії, вимагаючи відкритості. Виборці ж мають навчитися обирати не за гаслами, а за програмами та досвідом.

Німеччина, Канада, Нова Зеландія й Фінляндія показують, що лідерів треба вирощувати з юного віку, даючи їм знання й цінності. Україні час припинити грати в політичну лотерею. Нам потрібні політики, які бачать далі за п'ятирічний цикл, які не переписуватимуть Конституцію, а будуватимуть на фундаменті попередників. Бо без спадкоємності та селекції ми приречені вічно починати спочатку (<https://censor.net/ua/blogs/3566729/politychna-seleksiya-de-ukrayini-vzyaty-spravjnih-lideriv>). – 2025. – 03.08).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Ігор Лікарчук, доктор педагогічних наук, професор.

Вступна кампанія потребує не переазавантаження, а глибокої реформи

Років десять я не заглиблювався в проблеми вступної кампанії. А цього річ онук мого сусіда став абітурієнтом. Хоч, відверто кажучи, у нього були гарні можливості податися на навчання до престижного європейського чи американського університету. Але він вирішив вступати в українські. Сусід прийшов до мене за порадами. І коли я спробував розібратися в сучасних правилах прийому, то образно кажучи, отетерів.

Добре пам'ятаю вступні кампанії 2008–2009 років, коли абітурієнти отримували результати ЗНО в закритих конвертах і несли їх до приймальних комісій: без електронних кабінетів, ЄДЕБО, квот, пріоритетів, коефіцієнтів та мотиваційних листів. Тоді абітурієнтів було в рази більше, конкуренція –

жорсткіша, а досвід зовнішнього оцінювання лише починався.

Нині ж – 15 років практики, але система вступу перетворена чиновниками на квест із безліччю рівнів. Парадокс у тому, що замість спрощення й прозорості, держава створила багаторівневу гру, де головне – не знання, а вміння обійти бюрократичні пастки. У цій грі виграє не той, хто знає більше, а той, хто швидше розшифрував алгоритм і правильно склав «пазл».

А тепер коротко про окремі елементи цього «пазла».

Першим елементом «пазла» назвемо НМТ.

Усі проблеми в його організації та проведенні заслуговують на детальний аналіз у окремій публікації. І вона обіцяє бути цікавою за умови, якщо ці проблеми аналізуватимуть незалежні фахівці з питань педагогічного оцінювання та тестології, а не організатори оцінювання та чиновники МОН.

Але вже зараз зрозуміло, що методика, яка використовується для визначення результатів складання НМТ за шкалою 100–200 балів, створює хибну картину успішності, ілюзію високих результатів.

Переведення тестових балів (оцінок за виконання кожного завдання тесту) у шкалу 100–200 балів під час НМТ здійснюється не за науковими принципами тестології, а за чиновницьким винаходом, який у офіційних документах МОН називається «таблиці відповідності».

Як наслідок, середній рівень знань (70% правильних відповідей) легко конвертується у «респектабельні» 170–180 балів. Різниця між учнем, який виконав 90% завдань, та тим, хто впорався на 70%, складає лише кілька десятків балів. Це розмиває конкуренцію і робить результат радше декоративним, ніж реальним показником підготовки.

Додаючи цей елемент НМТ до загального пазлу вступної кампанії, абітурієнту важливо показати не найкращі знання, а «вписатися» в логіку оцінювання, зафіксовану у таблицях відповідності.

Наступний елемент – технічний квест, який нагадує пригоди у «Форті Боярд».

Максимальна цифровізація вступу перетворила процес на лабіринт, де головний виклик – не участь у конкурсі, вибір свого майбутнього, а подолання технічних бар'єрів і головоломок.

Прочитайте інструкції МОН про вісім кроків, які потрібно зробити абітурієнту в електронній системі, щоб лише спробувати стати студентом. Тепер додайте до багатоступеневості залежність від технічних збоїв, необхідність «розшифровувати» інструкції, потребу сканувати у заданих форматах документи і т. ін.

А ще є система пріоритетів, коли кожна заява абітурієнта має свій «номер важливості», і помилка з вибором пріоритету може коштувати місця на бюджеті.

Фактично, надмірна цифровізація не спростила процес вступної кампанії для абітурієнтів, а зробила їх залежними від техніки та алгоритмів, що далеко не завжди працюють бездоганно.

Особливо соціально чутливий і водночас дуже заплутаний елемент пазлу вступної кампанії – пільги та квоти. У 2025 році їх уже понад двадцять категорій.

Формально пільги мають благородну мету – підтримати тих, хто цього потребує. Але коли цих категорій багато, система перетворюється на бюрократичний ребус, у якому губляться і абітурієнти, і приймальні комісії.

Складна комбінація коефіцієнтів, пільг, квот розмиває принцип справедливого конкурсу та підриває довіру до самої ідеї відбору. Перемагає не завжди той, хто знає більше, а той, у кого правильний статус або добре складений «пазл документів». І давайте говорити правду: деякі категорії вступників використовували і використовують систему пільг і квот, як «легший шлях»...

Пільги як соціальна підтримка – це необхідність. Держава живе в умовах повномасштабної війни. Але чи не логічніше було б зробити їх зрозумілими, обмеженими й адресними? І головне – перемістити їхню дію з «точок вступу» на сам процес навчання: щоб кожен талановитий студент мав однаковий старт, а соціальну підтримку отримував уже як студент упродовж всіх років навчання. Посилену соціальну підтримку.

Ще один елемент пазлу вступної кампанії, який абітурієнти не бачать, але він є дуже важливим. Йдеться про те, що університети у вступній кампанії стали статистами, а не активними учасниками відбору. Усі ключові рішення у ній приймає МОН через накази, квоти та алгоритми ЄДЕБО.

Автономія університетів, про яку чиновники люблять говорити, існує хіба що на папері. Такий контроль вигідний МОН, яке демонструє «управлінську ефективність», але знецінює роль університету як незалежного гравця.

Діалог «абітурієнт – університет, який мав би бути важливою складовою вступної кампанії, давно відсутній. І вона дедалі більше стає схожою не на конкурс знань і пошук університетами свого студента, а на кастинг за чужим сценарієм, у якому централізовано виписані пріоритети, квоти, коефіцієнти.

Щоб університети перестали бути заручниками бюрократичної системи, їм слід надати право формувати власну модель вступної кампанії. У цій моделі від державного має бути лише одне – результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Усе інше – університетське. Але при цьому, така свобода має жорстко обмежуватися публічною прозорістю та відповідальністю. І механізми цієї прозорості та відповідальності також мають бути визначені державою.

Між іншим, штучний інтелект підтверджує: такої централізованої та забюрократизованої системи вступу, як в Україні, у цивілізованому світі просто не існує. Із позицій університетської автономії – це абсурд.

Замість резюме.

Вступна кампанія потребує не перезавантаження, а глибокої реформи. Необхідно повернутися до простого принципу, за яким працюють університети далекого і близького зарубіжжя: кращі знання – кращі шанси стати студентом.

Потрібно скоротити кількість пільг і бонусів, що діють під час вступної кампанії, але зробити їх більш ширшими і постійно діючими для тих, хто став студентом.

Потрібна об'єктивна шкала результатів НМТ, сформована на засадах класичних технологій тестології.

І найголовніше – потрібно повернути право університетам самостійно визначати, кого і з якими результатами НМТ приймати на навчання. Таке право у них є де-юре, але вони не мають його де-факто. Бо справжня освіта починається не з пільг і коефіцієнтів, а зі справедливої конкуренції та прозорих правил.

P.S. Онук мого сусіда подався на дуже топову освітню програму одного з найбільш популярних українських університетів. У приймальній комісії, побачивши його документи, по-дружньому сказали десь так: «У нас майже всі абітурієнти є дітьми тих, хто фронті. Тому шансів у Вас небагато. От якби Ваш батько загинув, тоді шанси виростуть відразу...»

Як вам, панове, така складова пазлу вступної кампанії до українських університетів? Хоча, це вже не просто пазл – це моральний тест для суспільства (<https://osvita.ua/blogs/95107/>). – 2025 – 01.08).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Вступна кампанія-2025: скандалів і колотнечі занадто багато

Вступна кампанія 2025 року запам'ятається, мабуть, як найскандальніша.

Перелік скандалів та колотнеч, які супроводжували цьогорічну вступну кампанію, доволі широкий.

Весною гарячу дискусію викликало повідомлення про «обов'язковість математики» – тобто про те, що під час проходження національного мультипредметного тесту (НМТ) математику слід складати обов'язково.

Керівники мистецьких закладів освіти багаторазово зверталися до Міністерства освіти і науки з клопотанням переглянути це рішення. Але міністерство не лише відмовилося підтримати якусь змістовну дискусію, воно не змогло навіть організувати цивілізовану робочу зустріч.

Йдеться не про те – потрібна математика чи не потрібна. Йдеться про авторитет органу державної влади. Якщо громадяни (зокрема, освітяни) не розуміють змісту якихось державних рішень (наприклад, про обов'язковість математики) – треба не ставати в позу і зображати «великих освітніх полководців», а вступити в цивілізований діалог і спокійно, виважено та аргументовано надати свою позицію.

Вважається, що математику треба знати всім – оскільки це не лише про цифри, а насамперед – про логіку, аналіз та ухвалення рішень. Та й вміння рахувати не завадить, особливо коли займаєшся бізнесом, або продаєш квитки на концерт, або купуєш щось на базарі.

З іншого боку, шкільний курс математики «перевантажений» вузькоспеціалізованими формулами та правилами, значна частина яких в подальшій пізнавальній діяльності «пересічного здобувача» не зустрічається. Чи потрібно абсолютно всім студентам (у тому числі і тим, що опановують так звані мистецькі чи гуманітарні науки) знання про логарифми, диференціальні рівняння, складні стереометричні формули, ірраціональні числа – велике питання.

Згодом, вже на початку червня, з'явилася «новина» про неочікувану (і вочевидь необґрунтовану) складність окремих іспитів, в першу чергу – з англійської мови. Мережа рясніла повідомленнями про неоднозначно сформульовані запитання, на які можна дати різні «умовно правильні» відповіді. Методикою передбачено, що успішний випускник середньої школи має знати 2–2,5 тис. іноземних слів. Але що робити, якщо автори тесту мають «власне бачення»?

Вийшло кілька матеріалів, у яких стверджувалося, що навіть носії англійської мови, які зголосилися скласти тест, не змогли набрати високу кількість балів.

Кількість скарг щодо складності тесту з англійської мови досягла критичної позначки, і Український центр оцінювання якості освіти навіть був змушений писати пояснення та додаткові роз'яснення.

Було чимало повідомлень про необґрунтоване оцінювання відповідей, а також

про несправедливе ставлення окремих комісій до розгляду апеляцій. Переважна більшість скарг була розглянута формально, а заявлені клопотання – залишені без задоволення. Можна припустити, що багато громадян просто не подавали скарги, оскільки не вірили в спроможність так званої «освітньої команди» організувати їхній справедливий розгляд.

Скоріш за все, «освітні ідеологи» забули, що НМТ має бути спрямований в першу чергу на перевірку залишкових шкільних знань – тобто перевірку знань щодо певних фактів про явища і процеси, які реально вивчалися на «стандартних» уроках і зафіксовані у звичайних шкільних підручниках. Пам'ятаємо, що ці уроки проходили в умовах війни, щоденних тривог, дуже часто – в онлайн-форматі або навіть форматі «самостійного опрацювання».

Колись ми прийдемо до того, що під час ЗНО/НМТ будуть перевірятися не лише знання, а і компетентності – тобто здатність (сукупність вмінь та навичок) розв'язувати певні практичні задачі і ситуації. Але це – у майбутньому.

Цікаво, що на сайті Українського центру оцінювання якості освіти є окрема сторінка: «Подання апеляційних заяв щодо порушення процедури проведення НМТ». Вражає поверховість та абстрактність пояснень, наведених у відповідному тексті. Не кожний фаховий юрист з першого разу зрозуміє всі нюанси написаного. Автори тексту так відверто намагалися «перехитрити» читачів, що навіть не змогли надати посилання на нормативно-правовий акт, який регулює порядок подання апеляційних заяв та процедуру їхнього розгляду. Якби турбота про вступників була справжньою – на цій сторінці можна було б розмістити зразок (типову форму) такої заяви, а також надати докладні роз'яснення щодо її заповнення в залежності від змісту спірного питання.

Здобувачам освіти та їхнім батькам корисно знати, що порядок подання і розгляду апеляційних заяв та ознайомлення заявників з ухваленими рішеннями визначений на нормативному рівні – відповідні правові приписи містяться у розділі IX Порядку проведення національного мультипредметного тесту, затвердженого

наказом Міністерства освіти і науки України 21 грудня 2023 року № 1547.

До цього наказу у 2025 році вносилися зміни. Але, на мою пересічну думку, остаточна редакція документу «занадто далеко від ідеалу».

Наприклад, у пункті 1 розділу IX вказано, що предметом апеляції є: відмова в реєстрації для участі в НМТ; недопуск до участі в додаткових сесіях НМТ; порушення процедури проведення НМТ.

Отже, простий учасник НМТ, за задумом «освітніх візіонерів», не має права оскаржити інші порушення, і головне – не може оскаржити результати (підсумкові оцінки) тестування.

У пункті 5 розділу IX написано: «Розгляд заяв щодо порушення процедури здійснюють регламентні комісії. Подання відповідної заяви здійснює учасник НМТ в ТЕЦ до виходу з нього через відповідального за ТЕЦ у день проведення НМТ».

Мені цікаво – чи багато учасників та учасниць проінформовані про це правило?

Чи всі знають, що заяву, згідно задуму «освітніх генералів», можна писати лише «до виходу», а не «після виходу»?

Чи всім відомо, що у відомчому наказі наведено детальний перелік відомостей, які мають бути сформульовані у заяві «до виходу»? А якщо хоча б одного пункту немає – заява автоматично визнається такою, що не відповідає вимогам.

Дивно, що «після виходу» заяву писати вже не можна. Хіба «після виходу» конституційне право на звернення вже не працює? Виходить, за версією «ідеологів епохальних освітніх реформ», громадянин може реалізувати конституційне право на звернення лише «до виходу», а «після виходу» – ні.

Чи має учасник НМТ, який хотів подати заяву «до виходу», належну кількість часу для складання та подання заяв (або скарг)? Питання нетривіальне. Перед молодістю і недосвідченою особою, що бажає вчитися, стоїть суворий вибір – давати відповіді на тести або писати заяву (і не у вільній формі, а у формі, яку визначили освітні керманічі).

Скоріш за все, адекватна розумна людина обере варіант – все-таки продовжувати давати

відповіді. Скоріш за все, так звана «команда МОН» саме на це і розраховувала – навіть якщо є порушення процедури, адекватна розумна людина вирішить не писати заяву «до виходу», а продовжувати давати відповіді, намагаючись поліпшити свій результат.

Прикро, але усілякі «агенти та агентки змін», яких у нашій країні розплодилася сила-силенна, на ці проблеми уваги не звертають.

Не звернули на це увагу і 1700 освітніх експертів та освітніх експерток, які у 2023 році встигли «записатися на платформі» і дали обіцянку безкоштовно допомагати чинним освітнім управлінням робити проривні реформи.

Хочеться «проговорити» ще одну цікаву обставину. Результати НМТ поточного року дуже жваво коментували і коментують народні депутати. Спочатку це виглядало дивно і навіть дикувато. На моє переконання, не мають носії законодавчої влади «опускатися» до рівня спеціаліста прес-служби міністерства і повідомляти суспільству тривіальні новини, які ми маємо отримувати регулярно в режимі онлайн від керівників «тактичного рівня». Ми, прості освітяни, чекаємо від парламентарів змістовного вирішення серйозних проблем (наприклад, реального підвищення зарплати), а не банального переказування статистичних повідомлень про відсотки і коефіцієнти.

Але потім моя точка зору змінилася. Ми спостерігаємо, що профільне міністерство та його підвідомчі установи демонструють вкрай недолугу комунікаційну політику, а всі «контакти із суспільством» обмежуються гаслами, презенташками, банерами із зображеннями котиків та собачок, а також яскравими форумами з заморськими смаколиками.

Роз'яснення з різноманітних чутливих питань подаються у формі малюнків, що інколи нагадують комікси, але без посилання на нормативно-правові акти та конкретику. У таких умовах слід вітати будь-які новини про чутливі для людей проблеми і тенденції, навіть якщо цю невластиву функцію виконують народні депутати.

Якщо вірити телеграм-каналу голови Комітету Верховної Ради України з питань

освіти, науки та інновацій Сергія Бабака, цьогоріч тест складала 289612 вступники – це на 6242 більше, ніж в 2024 році. На 200 балів хоча б один предмет склали 3068 учасники (1,05%). Абсолютних відмінників, тобто учасників, які всі чотири тести склали на 200 балів, на всю країну – лише троє.

Математика – це предмет, з якого найвищу оцінку (200 балів) отримала найбільша кількість учасників (1177 осіб). Водночас математика є лідером і по кількості «двійок».

14,4% осіб, які здавали НМТ, не склав тест хоча б з одного із обов'язкових предметів (тобто, можна сказати, що вони не витримали іспит). Математику не склали 11,5% вступників, фізику – 10%, хімію – 6%.

Вважаю доцільним нагадати, що у 2022 році найвищу кількість балів хоча б з одного предмету набрали понад 9300 учасників, у тому числі: з одного предмета – 7462 учасники; з двох предметів – 1855; з трьох предметів – 510.

Давайте, за прикладом народних депутатів, щось порахуємо. У 2022 році найвищу кількість балів з усіх предметів отримали 510 учасників, а у 2025 році – лише 3. Отже, якщо зробити нескладну математичну операцію, то виходить, що лише за три роки кількість «абсолютних відмінників» знизилася у 170 разів.

Але вступна кампанія – це не лише НМТ. Попереду – не менш відповідальний етап: справедливий «розподіл» учасників серед закладів вищої освіти.

Географія (регіональний розподіл) поданих заяв виявилася доволі очікуваною. 13 із 15 топ-лідерів – заклади вищої освіти, які розташовані у тилкових регіонах, а також у столиці. Щиро радію успіху закладів, які розташовані у невеличких обласних центрах – йдеться про Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (6-те місце), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (8-ме місце), Волинський національний університет імені Лесі Українки (10-те місце), Ужгородський національний університет (12-те місце), Луцький національний технічний університет (13-те місце).

Цікаво, що доволі високе 15-те місце за кількістю поданих заяв займає Національний

університет «Одеська юридична академія». Можна припустити, що абітурієнти прагнуть здобувати якісну юридичну освіту, не дивлячись на ініційовані профільним міністерством балачки про ліквідацію університету.

Серед приватних закладів вищої освіти безсумнівним лідером за кількістю поданих заяв є Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса).

Проте відверто розчарувало Державне некомерційне підприємство «Державний університет «Київський авіаційний інститут»». У попередні роки Національний авіаційний університет за кількістю поданих заяв посідав надзвичайно високі 4-5 місця. Нині, у 2025 році, підприємство посіло лише 20-те місце. Вказане падіння аж ніяк не можна назвати успіхом. Очікую, що через цей абзац мені доведеться знову прочитати у соціальних мережах неоднозначні коментарі про себе і свої чесноти, що написані дописувачем від імені бравої очільниці підприємства. Глибоко сумно не через професійний рівень «коментарів», а через те, що, окрім писанини, жодних виважених управлінських дій помітити не вдається...

І наостанок – деякі професорські роздуми.

Є проблема, про яку згадують нечасто, оскільки вона чи то «соціально чутлива», чи то «не на часі».

У законах і постановах, якими регулюється вступна кампанія, наведено дуже багато «винятків», тобто різноманітних пільг.

У нашій країні пільги під час вступу до закладів вищої освіти є інструментом, що використовується доволі широко. Фахівці можуть назвати понад 20 категорій різноманітних «пільговиків», і цей перелік постійно поповнюється.

Давайте будемо відвертими: через наявність зовеликої кількості «пільговиків» результат відбору найкращих – а саме це є ключовим завданням освітнього тестування – непоправно паплюжиться.

Непоодинокими є випадки, коли здобувачі навіть із високою кількістю балів (180 і вище) не можуть вступити на бюджет на перший пріоритет, у той час як так звані «пільговики»

вступають, маючи набагато меншу кількість балів.

Я ставлю дуже просте питання: «Чи хочете Ви, аби Вас лікував лікар, який має відверто посередні знання, але який вступив в медичний університет лише тому, що мав пільгу?»

Аналогічні питання можна поставити щодо будь-якої іншої професії.

Проблема не лише моральна. Вона має багато вимірів.

Чи правильно, що доступ до освіти (і до професії) неадекватно розширюється для «пільговиків» і штучно обмежується для тих, хто в цю категорію не потрапив? Чи не порушуються тим самим природні професійні та освітні права осіб, які усе життя вчилися сумлінно, хочуть продовжуватися вчитися сумлінно і хочуть працювати за омріяною професією також сумлінно?

Платники податків зацікавлені в тому, аби їхні кошти витрачалися максимально ефективно і раціонально. Видатки на освіту мають спрямовуватися на навчання тих, хто прагне вчитися, хто демонструє успішність, хто готовий до вивчення чогось принципово нового, хто своїми попередніми досягненнями вже продемонстрував схильність до опанування складного матеріалу. У той же час «пільговики» мають отримувати конкретну адресну допомогу.

Освітня політика була і залишається продовженням соціальної політики – так було завжди. Чи повинна держава за рахунок якості студентського контингенту «вирівнювати» (насправді – лише створити ілюзію вирівнювання) певні соціальні негаразди? Це – тема окремої розмови.

Але ця проблема нас хвилює в контексті ЗНО/НМТ. Чи потрібно нескінченно ускладнювати процедуру, якщо всім достовірно відомо, що дуже значна частина бюджетників буде сформована без врахування отриманих під час тестування результатів?

Скоріш за все, не потрібно. Тактичне і дріб'язкове ускладнення процедур і алгоритмів, якщо залишати нинішню освітню політику на сьогоднішньому відверто незадовільному рівні, без суттєвої модернізації – не призведе до жодного якісного прориву.

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/95129/>). – 2025 – 06.08).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Леся Хлипавка, учитель історії м. Черкаси, співавтор програм із історії.

Конкурс на посаду шкільного директора – ритуал, а не інструмент відбору

Виникла думка підсумувати деякі аспекти проблеми конкурсів на посади директорів. Адже факт залишається фактом: у більшості випадків ці конкурси є звичайним ритуалом, інструментом, через який призначають уже заздалегідь визначеного переможця.

Це підтверджується, зокрема, і кількістю учасників на етапі відбору, бо мало хто хоче брати участь у своєрідній виставі – ще й у ролі масовки.

То це проблема самої процедури чи лише віддзеркалення нашого досі ще феодального суспільного устрою? Адже погодьтеся – система освіти не може існувати відірвано від усього, що відбувається навколо.

Освітня система вбирає в себе ті самі проблеми, які характерні й для інших сфер суспільного життя. На цьому, власне, можна було б і поставити крапку. Але спробую все ж акцентувати увагу на самій процедурі конкурсу та розглянути, чи можемо ми теоретично щось змінити.

У ідеальному середовищі, де всі зацікавлені в покращенні якості освіти, процедура конкурсу виглядає цілком прийнятною. Але є кілька «але».

Найбільше з них стосується перспективного плану розвитку закладу загальної середньої освіти. Щоб не бути голослівною, звернуся до джерел. Достатньо скористатися пошуковиком – і в різних Положеннях про проведення конкурсу на посаду директора закладу загальної середньої освіти вказано, що конкурсний відбір переможця конкурсу здійснюється за результатами:

перевірки знання законодавства у сфері загальної середньої освіти, зокрема Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та інших нормативно-правових актів у сфері загальної середньої освіти;

перевірки професійних компетентностей шляхом письмового виконання ситуаційних завдань;

публічної та відкритої презентації державною мовою перспективного плану розвитку закладу загальної середньої освіти, а також надання відповідей на запитання членів конкурсної комісії в межах змісту конкурсного випробування.

Дуже часто кандидати змушені презентувати свої бачення без опертя на перспективний план громади чи регіону – часто тому, що такого плану просто не існує. Це дозволяє формувати ситуативні, короткострокові вектори розвитку, які вже завтра можуть бути змінені.

У своїх програмах кандидати зазвичай пишуть про розвиток матеріально-технічної бази закладу. Проте, якщо врахувати, що весь матеріальний ресурс перебуває в руках засновника, то реалізація таких планів майже не залежить від потенційного переможця. Відтак, перспективний план у нинішньому вигляді – це радше символічний документ, необхідний для проходження конкурсу, а далі його можна «вішати на цвяшок» у якому-небудь кабінеті.

1. Немає довіри до організатора конкурсу, а тому часто маємо лише одного кандидата – і той не з самого закладу. В освітньому середовищі всі всіх знають. І навіть у доволі великих містах новини поширюються швидко. Якщо, наприклад, від «замовника» хтось зателефонував одному з потенційних кандидатів і «порекомендував» зняти свою кандидатуру, бо перемає інший – про це дуже скоро знатимуть усі, хто хоч трохи цікавиться темою. У результаті людина, яка цінує свою професійну репутацію і розуміє, що після умовної перемоги справжні проблеми тільки почнуться, просто махне на це рукою й займеться чимось іншим.

2. Навіть за наявності прозорої процедури, ми стикаємось із розбалансованою системою управління освітою: реальні повноваження

директора, його відповідальність і автономія – речі дуже різні. Наприклад, чи може керівник закладу не брати участі в якомусь заході, якщо засновник «рекомендує» направити учнів на стажування в органи місцевого самоврядування під час навчального процесу? Чи обирає директор підрядника для виконання ремонтних робіт? Чи вирішує, хто й чим годуватиме дітей? Багато «чи» – але відповідальність за все це несе саме директор. І при цьому він часто навіть не має для цього відповідної освіти. У вимогах до керівника закладу зазначено педагогічний досвід, але нічого не сказано про, скажімо, будівельний чи управлінський.

3. Чи варто взагалі покладати відповідальність на керівників шкіл за непрофільні обов'язки? В інтернеті можна побачити, як у Рівному місцевий чиновник обходить школи й оцінює роботу директорів. Ідеться не про якість навчального процесу, підручники, забезпечення технікою чи інтернетом, не про кадри. Ідеться про стіни. Для нього якість освіти – це ремонт. А директор – завгосп. Але так не має бути. І так не є.

Насправді не має значення, яка операційна, яке обладнання й інструменти, якщо немає висококваліфікованого хірурга. Проте підміна понять комусь вигідна. І тому під подібними інспекціями чиновників – шалена кількість коментарів, які ідеально ілюструють латинський вислів *panem et circenses* – «хліба і видовищ».

Отже, проблема – не в процедурі конкурсу як такої, а у відсутності попиту з боку замовника на професійного керівника закладу. Замовнику потрібна людина лояльна, яка

мовчатиме і «не виноситиме сміття з хати». А іноді – ще й вирішуватиме «певні фінансові питання». Бо для деяких управлінців освіта – це ресурс: фінансовий, виборчий, іноді спосіб самоствердження.

Шлях виходу з цієї пастки – складний, особливо в нинішній час. Але ми повинні шукати можливості змін (навіть в умовах складного часу):

Автономія шкіл – адміністративна, фінансова, академічна.

Збалансування відповідальності та повноважень.

Зовнішнє громадське управління – через наглядові або піклувальні ради, які мають реальний вплив, а не лише декоративний статус.

Оцінювання не за кількістю пофарбованих лавочок, а за якістю освітнього процесу.

Освітнє лідерство як спеціалізація – управлінець має мати не тільки педагогічну, а й управлінську підготовку.

Необхідно упроваджувати досвід громадського управління освітою – через піклувальні ради з реальними повноваженнями.

У цілому, мої міркування викристалізувалися навколо кількох головних тез:

Конкурс як ритуал, а не інструмент відбору.

Відсутність реальних управлінських повноважень.

Проблема абсолютної відсутності стратегічного / перспективного планування розвитку освіти.

Ключова проблема – попит на лояльність, а не професійність (<https://osvita.ua/blogs/95171/>). – 2025. – 11.08).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 15-16 (301-302) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 26.08.2025

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 7,15.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.